

**KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASININ
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN
YORUMU**

Halil KILIÇ

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ
2014**

Her hakkı saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Halil KILIÇ

**KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASININ DEĞERLER EĞİTİMİ
AÇISINDAN YORUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ**

ERZURUM - 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

30/12/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASININ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN YORUMU" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30.12.2014

Halil KILIÇ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ danışmanlığında, Halil KILIÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 30/12/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri-Tefsir Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

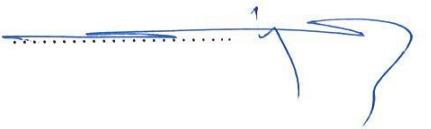
Başkan : Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 30/12/2014

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ÖNEMİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMAÇ ve KAPSAMI	3
III. ARAŞTIRMANIN METODU.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA HATLARIYLA KUR'ÂN KISSALARI

1.1. KISSA KAVRAMI.....	5
1.1.1. Sözlük ve Terim Anlamı.....	5
1.1.2. Kur'ân'daki Kullanım Alanı.....	6
1.1.3. Kur'ân'da Kissa Kavramıyla İlişkili Kavramlar	8
1.1.4. Emsâlü'l-Kur'ân ve Kısasla İlişkisi.....	10
1.2. KUR'ÂN KISSALARININ AMAÇLARI	11
1.2.1. Hz. Peygamberin Peygamberliğini İspat etmek	12
1.2.2. Tefekkür Edip İbret Alınmasını Sağlama.....	15
1.2.3. Bütün Peygamberlerin Misyon ve Tebliğ Birliğini Vurgulamak.....	16
1.2.4. Peygamberi ve Mü'minleri Motive Etmek	21
1.2.5. Şeytan ve Taraftarlarına Karşı Uyararak.....	22
1.2.6. Diğer Gayeler ve Bazı Hususlar	23
1.3. KUR'ÂN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ	25

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASI

2.1. HZ. NUH (A.S.).....	28
2.1.1. Nuh Kelimesinin Etimolojisi	28
2.1.2. Hz. Nuh'un Ailesi.....	29

2.1.4. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nuh'un Özellikleri	34
2.2. NUH KAVMİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ.....	37
2.3. HZ. NUH'UN PEYGAMBERLİĞİ VE KAVMIYLA MÜCADELESİ	43
2.4. KURTULUŞ GEMİSİNİN İNŞASI ve TUFAN	50
2.5. TUFAN SONRASI DURUM.....	60
2.6. HZ. NUH KISSASININ TEVRAT VE KUR'ÂN'DAKİ ANLATIM FARKLILIKLARI.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLER AÇISINDAN NUH KISSASI

3.1. DEĞERLER ve DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'ÂN KISSALARI.....	68
3.1.1. Değer ve Önemi	68
3.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	72
3.1.3. Değerler Eğitimi Açısından Kur'ân Kıssaları	75
3.2. HZ. NUH KISSASINDA DİNİ VE AHLAKİ DEĞERLER.....	80
3.2.1. İman	81
3.2.2. Takva.....	88
3.2.3. Tevekkül.....	92
3.2.4. Merhamet.....	98
3.2.5. Sabır	102
3.2.6. Adalet	106
3.3. HZ. NUH KISSASINDA EĞİTİM AÇISINDAN OLUMSUZLUK İFADE EDEN KAVRAMLAR.....	111
3.3.1. Zulüm	112
3.3.2. Fısk	115
3.3.3. Kibir	117
3.3.4. Cehalet	121
3.3.5. Hıyanet	126
3.3.6. Mekk	130
SONUÇ	134
BİBLİYOGRAFYA	138
ÖZGEÇMİŞ	150

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASININ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN
YORUMU****Halil KILIÇ****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ****Erzurum 2014, Sayfa: VI + 149****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ (Danışman)****Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE****Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ**

Kur'ân-ı Kerîm, insanların farklı yapılar da olmaları sebebiyle onları eğitirken çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemler içerisinde en etkili olanlardan biri de kıs sa yöntemidir. Kur'ân, peygamberler kıssalarından kesitler sunarken günümüz insanının hayatını düzenleyen evrensel değerler sunmaktadır. Böylelikle peygamberler değerler eğitimi açısından bireysel ve toplumsal iyi davranışların rol modeli olmaktadır.

H z. Nuh (as) kıssası peygamber kıssaları içinde ayrı bir önem arz eder. Nitekim H z. Nuh (as) şirkle mücadele için gönderilmiş ilk peygamber olarak 950 yıl kadar kavmiyle tebliğ görevini sürdürmüştür. Bu uzun süreye rağmen Allah'ın çağrısına kulaklarını tıkayan Nuh kavminin inançlarındaki bozukluk davranışlarını da etkilemiştir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm, H z. Nuh'u (as) olumlu değerlerin rol modeli olarak aktarırken inkârcı kavmini de sakınılması gereken olumsuz davranış ve tutumların birer savunucuları olarak bizlere sunmaktadır.

Bu nedenle biz, Kur'ân'da önemli bir yere sahip olan H z. Nuh kıssasını değerler eğitimi açısından yorumlamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, H z. Nuh, Değerler, Eğitim.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE INTERPRETATION OF PROPHET NOAH'S PARABLE IN THE QURAN
IN TERMS OF VALUES EDUCATION****Halil KILIÇ****Advisor: Asst. Prof. Dr. Hasan YILMAZ****Erzurum 2014, Page: VI + 149****Jury: Asst. Prof. Dr. Hasan YILMAZ (Advisor)
Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE
Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ**

Holy Quran uses several methods due to the different structure of the people when teaching them. One of the most effective ones among these methods is the parable method. Quran presents universal values regulating the life of contemporary man while offering scene from prophets' parables. Thus, the prophets become role models of individual and social good behaviors in terms of values education.

The parable of Prophet Noah has a special importance among the prophets' parables. He was the first prophet sent in order to struggle against his society's polytheism for 950 years. Despite this long period, the disorder in the faith of people of Noah, who turn a deaf ear to the call of Allah, has also influenced their behaviors. In this context the Holy Quran presents to non-Muslim people of his time. As the advocates of the negative behaviors and attitudes that must be avoided while describing prophet Noah as a role model of the favorable values.

Therefore, I tried to interpret the parable of Noah which has an important place in the Quran in terms of values education.

Key Words: Quran, Noah, values, education.

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

İnsanı en mükemmel şekilde yaratan, ona bilmediklerini öğreten ve hidayete erişmeleri için kendilerinden peygamberler gönderen Allah'a hamdolsun. İman edenler için kendisinde en güzel örnekler bulunan Hz. Muhammed'e, onun Âl ve Ashab'ına sonsuz salât ve selâm olsun.

Yüce Allah, insanları doğru yola sevk eden bir kılavuz ve hidayet rehberi olarak gönderdiği Kur'ân-ı Kerîm'de insanları eğitirken birçok yöntem kullanmıştır. Kıssa ile eğitim, kuşkusuz, bu yöntemlerden en etkili olanlarından biridir. Bu kıssalarla, insanın yaratılış gayesi olan bireysel ve toplumsal iyi davranışların farkındalığı oluşturulmak istenmiştir. Bu nedenle biz, Kur'ân'da yer alan kıssalardan biri olan Hz. Nuh kıssasının değerler eğitimi açısından yorumlanmasını çalışmaya değer bir konu olduğunu düşündük.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Kur'ân kıssalarını ana hatlarıyla açıklamaya çalıştık. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Kur'ân'da Hz. Nuh (as) kıssasının anlatımını işledik. Bu bölümde Hz. Nuh'u, Nuh kavminin karakteristik özellikleri, kavmiyle mücadelesi, tufan olayını işlemeye gayret ettik. Yine bu bölümde söz konusu kıssanın Kur'ân-ı Kerîm ve Tevrat'ta ele alınışlarının karşılaştırmasını yapmaya çalıştık. Çalışmamızın üçüncü bölümünde değer kavramını, değerlerin sınıflandırılmasını ve genel olarak Kur'ân kıssalarının değerler eğitimi açısından işlevlerini ele aldıktan sonra Hz. Nuh kıssasında eğitimi verilen değerleri ve değerler eğitimi açısından olumsuzluk ifade eden kavramları Kur'ân bütünlüğünde yorumlamaya çalıştık.

Çalışmamızın konusunun belirlenmesinde ve araştırma aşamasında destek, tavsiye ve engin fikirlerinden yararlandığım danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan YILMAZ'a teşekkür etmeyi bir borç telakki ederim. Ayrıca yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE, Prof. Dr. Osman GÜRBÜZ hocalarıma, bu çalışmada kendilerinden istifade ettiğim bütün herkese ve bu günlere yetişmemde emekleri bulunan bütün hocalarıma sonsuz şükranlarımı arz ederim. Yüce Rabbim'den onlara ve tüm müminlere dünya ve ahiret saadeti vermesini niyaz ederim.

Muvaffakiyet Allah'tandır.

Erzurum-2014

Halil KILIÇ

KISALTMALAR

AÜİFD.	:	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE.	:	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	:	Bakınız
b.	:	İbn (Oğlu)
c.	:	Cilt
DEM	:	Değerler Eğitimi Merkezi
DEÜİFD.	:	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	:	Hazreti
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
OMÜ	:	On Dokuz Mayıs Üniversitesi
s.	:	Sayfa
SAÜ.	:	Sakarya Üniversitesi
sav	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik
trc.	:	Tercüme Eden (Çeviren)
tz.	:	Tarihsiz
UİFD	:	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yay.	:	Yayınevi
yy.	:	Yer yok
YYÜ	:	Yüzüncü Yıl Üniversitesi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ÖNEMİ

İlk insan Hz. Âdem'in yaratılışı ile birlikte Allah, insanları eğitime sürecini de başlatmıştır. Hayat serüvenini dünyada devam ettirmeye mecbur olan ilk insan ve onun nesli, bu zorlu süreçte başta şeytan olmak üzere birçok engelle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Yüce Allah, ilk insanı aynı zamanda peygamberlikle vazifelendirerek bu engelleri aşması adına onlara yardımcı olmuştur.

Peygamberlik müessesesi Hz. Âdem ile başlamış ve hatemu'l-enbiya olan Hz. Muhammed (sav) ile kemâline ulaşarak son bulmuştur. Bu silsile içerisinde her peygamber kavimini hidayete davet sürecinde türlü zorluklarla karşılaşmış ve bu zorlukları aşmak adına eşsiz çabalar sarf etmiştir. Gönderildikleri toplumları eğitmeye çalışmışlar ve kavimlerini hidayete erdirmek için fevkalade bir gayretle çalışmışlardır. Gönderildikleri toplum için birer hidayet rehberi olan peygamberlerin mücadeleleri daha sonraki peygamberler için birer kılavuz, ümmetleri için ders çıkarmaları gereken birer numune olmuştur.

Hz. Muhammed (sav) ile son bulan vahiyle birlikte Kur'ân-ı Kerîm, ilahi vahyin son ürünü olarak tüm insanlık için hidayet rehberi ve bir eğitici olarak devam edecektir. Kıymetini yitiren bir değer olarak değil, aksine, günbegün değeri artan, üzerinde düşündükçe yinelenen ve filizlenen yapısıyla bu görevini ifa edecektir.

Kur'ân-ı Kerîm, insanları eğitirken birçok yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemlerden en etkin olanlardan biri de kıssa ile yaptığı eğitimidir. Kıssa ile eğitimin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu yöntemi eşsiz üslubu ile daha etkin bir biçimde kullanır.

Kur'ân kıssalarından her biri ayrı bir öneme sahiptir. Kanaatimizce bu kıssalar içerisinde Hz. Nuh (as) kıssası, üzerinde çalışılması ve incelenmesi gereken kıssaların başında gelmektedir. Hz. Nuh kıssasını bu kadar değerli oluşu birçok sebebe bağlı olmakla birlikte, en fazla iki özelliğinden kaynaklanır. Birincisi, Hz. Âdem'den sonra insanlar uzun bir süre hak din üzere yani tevhit inancı üzere yaşamışlardır. Ancak Hz. Nuh'un gönderilmiş olduğu toplumla birlikte bu inançtan sapmalar olmuş ve bu toplum

şirke düşen ilk kavim olarak tarihe geçmiştir. Aynı zamanda bu kavimin inançlarındaki bu sapma, dini ve ahlaki değerlerinin de bozulmasına yol açmıştır. Nitekim kişinin ameli, inancı doğrultusunda şekillenme eğilimine sahiptir. Bu sebeple, Hz. Nuh (as), şirkle mücadele etmek için yeryüzüne gönderilmiş ilk resuldür. Söz konusu kıssayı çarpıcı kılan bir diğer sebep, Hz. Nuh'un peygamberler silsilesi içinde en uzun ömürlü olmasıdır. 950 yıl gibi uzun bir süre tebliğ faaliyetinde bulunan Hz. Nuh'a, bu süreçte çok az sayıda kişi iman etmiştir. Bu durum, söz konusu kavmin dini ve ahlaki dinamiklerindeki bozuklukların irdelenmesi gerektiği hususunu gerekli kılmaktadır. İşte bu iki sebep, bizi, Kur'an kıssaları içerisinde Hz. Nuh kıssasını araştırma konusu yapmamıza sevk eden faktörlerin başında yer almaktadır.

Günümüzde, sıkça tartışılan ve araştırmalara konu olan hususların başında değerler ve eğitimi gelmektedir. Nitekim teknoloji ve bilim alanlarında altın çağını yaşayan insanlık, daha az önemli olmamasına rağmen, değerler ve eğitimi hususunda aynı hassasiyeti göster(e)memiştir. Belki de, bunun en önemli sebebi, insanlığın model alabileceği şahsiyetlerin yok denecek kadar az olmasıdır.

Değerler eğitimi birçok şekilde yapılabilir. Bu şekiller içerisinde beliren bir yol, usul gerçekten önemlidir. Bu usulün başlangıç safhası kişinin kendine model alabileceği kimseleri taklit etmesiyle başlayan safhadır. Bu safhada kişi çocukluk çağından itibaren yakın çevresiyle irtibat halindedir ki sempati duyduğu kimselerin davranışlarını anlamlandırır ya da anlamlandırmasın taklit etmeye çalışır. Bu safhada en yakın çevresi model alınmak için daha ön plandadır. Bu yakın çevresi içinde ise hiç şüphesiz en ön planda olanlar anne ve babadır.

Değerler eğitiminde model alma safhası yalnızca çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp hayatın bütün evrelerinde canlılığını koruyan bir safhadır. Bu nedenle insan hayatı sürekli bir model alma, bu modele göre hayatını ve davranışlarını şekillendirme evrelerine şahitlik eder. Ancak bireyin seçtiği modeli gelişigüzel şahsiyetlerden değil kendi kültürüne ve inancına uyumlu şahsiyetler arasından seçmesi kaçınılmazdır. Seçilen model ne kadar kaliteli olursa değerler eğitimine katkısı da o oranda artacaktır. Bu bağlamda ilahi eğitimle eğitilmiş peygamberler ideal birer modeldirler. Peygamber hayatları dini olsun ahlaki olsun değerlerin en mükemmel ve kusursuz olarak işlenen değerler üzerine inşa edilmiş örnek davranış kalıplarıyla doludur.

Kanaatimizce, Kur'ân kıssaları, bu hususta yoğun bir malzeme birikimine sahiptir. Nitekim kendi çağlarında birer mümtaz şahsiyet olan peygamberler günümüz için de birer model, verdikleri mücadeleler de birer olay yeri inceleme niteliğine sahiptir.

Tüm bu sebeplerden yola çıkarak araştırmamızın konusunu “Kur'ân'da Hz. Nuh Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Yorumu” olarak belirledik.

II. ARAŞTIRMANIN AMAÇ ve KAPSAMI

Kur'ân-ı Kerîm birçok açıdan bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalar içerisinde, Kur'ân-ı Kerîm'in bir hidayet rehberi olması¹ hasebiyle, genelde eğitim özelde de değerler eğitimi alanları hatırı sayılır bir konuma sahiptir. Bu nedenle biz, çalışmamızda Kur'ân kıssaları arasında özel bir yere sahip olan Hz. Nuh (as) kıssasını değerler eğitimi açısından incelemeye çalıştık. Bu bağlamda çalışmamızın en temel gayesi Hz. Nuh'un, bir eğitim faaliyeti olan tebliğ sürecini değerler eğitimi açısından değerlendirip yorumlamaktır.

Araştırmamız, Hz. Nuh kıssasının Kur'ân'daki anlatımında ele alınan değerlerle sınırlıdır. Ancak söz konusu kıssadaki değerlerin tespitinde bir kapsayıcılık söz konusu olup, olumlu ve olumsuz değerlerin tespit edilip açıklanmasına yönelik bir çalışma uygun görülmüştür. Çalışmamızın bir diğer sınırlılığı ise değerler eğitiminin teknik boyutunun ele alınmamış olmasındadır. Bu bağlamda Hz. Nuh kıssasında değerler eğitiminde izlenmiş olan yöntemlere değinilmemiştir.

III. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamızı hazırlarken öncelikle Hz. Nuh kıssasını Kur'ân'daki anlatımını esas alarak aktarmaya gayret ettik. Bununla birlikte Tevrat'taki bilgilere yer yer başvurduk. Böylelikle her iki kitaptaki bilgileri mukayese etme imkânı bulduk. Söz konusu kıssada tespit ettiğimiz değerleri Kur'âni bir bakış açısıyla açıklamaya çalıştık.

¹ Bakara, 2/2.

Çalışmamızda gerek kavramsal çerçeveyi belirleyip açıklamaya çalışırken gerekse tespit ettiğimiz değerleri açıklamaya çalışırken, kaynak olarak önceliği, Kur'ân-ı Kerîm'e verdik. Bu bağlamda hem klasik dönem hem de modern dönem tefsirlerden istifade ettik. Bununla birlikte kavramların sözlük anlamlarını verirken mümkün olduğunca asli kaynaklara inmeye çalıştık. Bunlara ilave olarak dinler tarihi, eğitim ve din eğitimi gibi alanları konu edinmiş kitaplara da başvurduk. Bu nedenle çalışmamız tefsir ağırlık olmakla beraber disiplinler arası bir izlenime sahip olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANA HATLARIYLA KUR'ÂN KISSALARI

1.1. KISSA KAVRAMI

1.1.1. Sözlük ve Terim Anlamı

Kıssa kelimesi Arapça kökenli bir ifade olup “anlatmak, açıklamak, haber vermek, bildirmek, nakletmek, makasla kesmek, takip etmek, izini sürüp ardından gitmek, iz takip etmek”² gibi anlamlara gelen ص – ص – ق kökünden türemiştir. Bu kökten gelen ismi fail kipindeki “kass” kelimesi kıssayı ve hikâyeyi; ilave ve eksiltme yapmadan söyleyen/nakleden kişi demektir.³

Kass/kısas aynı zamanda lügatte “hayvanın gebeliğinin ortaya çıkması, katilin öldürülmesi, saç veya sakalı kesmek-kırmak, bir fiile dengi bir fiille karşılık vermek, takas etmek, kısaltmak” anlamlarına da gelir.⁴

Terim olarak kıssa “anlatma, hikâyeye etme, bir kimsenin izini sürüp adım adım takip etme, birine bir sözü beyan etme, geçmiş hakikatleri bir bir açığa çıkartmak suretiyle unutulmuş veya bilinmeyen olaylar üzerinde dikkatleri yoğunlaştırarak insanı derinden derine tefekküre yönelten olgu” şeklinde tanımlanır.⁵ Daha kısa bir ifade ile kıssa “geçmişte olmuş bir olayı, daha sonra gelecek insanlara, ders çıkarılacak kısmını aktarmak”tır.⁶

Kur’ân ilimlerine ait olan bir kavram olarak kıssa, geniş bir çerçevede şöyle tanımlanmıştır: “Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda, tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin, olaylara yeniden bir canlılık vererek, Kur’ân’ın hidayet rehberi oluşuna uygun bir şekilde aslından hiçbir değişiklik yapılmaksızın ilâhî mesajın i’câz ve îcazına paralel bir anlayışla muhataplara anlatılması, beyan

² İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, I-VI, Dâru'l-Ma'ârif, Kâhire tz, V, 3650-3653; Mecduddin Muhammed b. Yakûb el-Firûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît*, I-IV, el-Matba'âtu'l-Emîriyye, Mısır h. 1301, II, 5311; Seyyid Muhammed Murtezâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, I-XL, Matba'âtu Hukûmeti Kuveyt, Kuveyt 1975, XVIII, 98.

³ İbn Manzûr, V, 3650.

⁴ Zebîdî, XVIII, 101.

⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul 2009, s. 136.

⁶ Kaya, s. 33.

edilmesidir.”⁷ Bu tanımın, Kur’ânî kıssaların amaç ve özelliklerinin yanı sıra anlatım üslubunu da içermesi açısından diğer tanımlara göre daha kapsamlı olduğunu belirtebiliriz.

Kur’ân, kıssayı “akıllılar için ibret, öğüt ve geleceğe ışık tutma, uydurmadan uzak, önceki kitapları doğrulayan, her şeyi açıklayan ve inananlar için kılavuz” gibi nitelendirmelerle açıklamış, tarihi birer olgu olmasından öte sağladığı faydalar açısından tanımlamıştır.⁸ Kur’ân’ın, kıssalar hakkındaki bu tutumu, hidayet rehberi olması hasebiyle kendi amaçlarına da uygunluk arz etmektedir. Bu nedenle Kur’ân kıssaları bizlere aktarırken tarihi birer olay olarak tümüyle değil bu amaçlara uygun kesitleri seçerek aktarmaktadır.

Kıssa kelimesinin sözlük anlamıyla ıstılâhî anlamı arasındaki bağlantıyı şu şekilde açıklayabiliriz: Kur’ân’ı Kerîm, geçmiş kavimlerin izlerini sürüp, onların helak olmalarına sebep teşkil eden olay ve olguları tespit etmektedir. Daha sonra bu olay ve olguları, tarihin sebep-sonuç ilişkisi fonksiyonundan hareketle gelecek nesillere aktarır, onların deruni tefekkürlerine sunup ibret almalarını sağlamak ve onların düştüğü hatalara dikkat çekmektedir.⁹

Kıssa kavramı için yapılan bu tanımlara baktığımızda Kur’ân kıssalarının günümüzdeki roman ve hikâyelerden farklı olduklarını anlamaktayız. Nitekim roman ve hikâye türlerinin aksine, Kur’ân kıssalarının muhatabını tefekküre yöneltmeleri ve ibret olmaları hususu ön planda olmaktadır. Bununla birlikte edebi açıdan da muhatabın dikkatini çekmektedir. Kur’ân kıssalarını diğer edebi türlerden ayıran en önemli özelliği bu olsa gerektir.

1.1.2. Kur’ân’daki Kullanım Alanı

Kıssa kavramı *قصة* formunda Kur’ân’da kullanılmamıştır. Ancak hikâye etmek anlamına gelen “kasas” mastarı ve bu mastardan türemiş fiiller kullanılmıştır.¹⁰ Kur’ân-

⁷ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur’ân Kıssaları*, (Basılmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Samsun 2011, s. 11.

⁸ Remzi Kaya, “Kur’ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *UIFD.*, 2002, cilt: XI, sayı: 2, s. 33.

⁹ AbdulKerîm El-Hatîb, *el-Kasasul-Kur’ânî fi Mantûkihi ve Mefhûmihi*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1975, s. 45; Yaşar Kurt, *Hiz. Yusuf’un Tarihsel Hayatı ve Değerlendirme*, Araştırma Yay., Ankara 2005, s. 10; Şehmus Demir, *Mitoloji Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003, s. 73.

¹⁰ İdris Şengül, “Kıssa”, *DİA*, XXV, TDV Yay., Ankara 2002, s.498-501.

Kerîm’de bu kökten türemiş olan ifadeler, 26 ayette olmak üzere toplam 30 defa zikredilmiştir. Kur’ân’ı Kerîm’de kıssa kelimesi ve bu kelime ile aynı kökten türemiş ifadelerin anlamlarını şu şekilde sınıflandırabiliriz:¹¹

a. İz sürmek, takip etmek: *Mûsâ: “İşte aradığımız bu idi” dedi. Bunun üzerine izlerini takip ederek gerisingeri döndüler*¹² ve *Annese, Mûsâ’nın kız kardeşine, “Onu takip et” dedi. O da Mûsâ’yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi*¹³ ayetlerinde olduğu gibi “bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek anlamında kullanılmıştır.

b. Açıklamak: Bir diğer anlam ise *نحن نقص عليك احسن القصص بما اوحينا اليك هذا القرآن* “Sana bu Kur’ân’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz”¹⁴ ayetinde olduğu gibi “bir kişiye bir sözü söyleyip beyan edip bildirme” anlamında kullanılmıştır. *الم يقص الحق* “Allah hak ve hakikati tam bir şekilde bildirir”¹⁵ ve *يا أيها الذين آمنوا انزلنا إليكم الكتاب بالبينات وانزلنا معه الكتاب بالمشاهدات* “Ey cin ve insan topluluğu! İcinizden size ayetlerimi anlatan peygamberler gelmedi mi?”¹⁶ ayetlerinde de bu anlamda kullanılmıştır.¹⁷

c. Aynıyla karşılık vermek, misilleme: Bu iki anlamdan farklı olarak İslam ceza hukukuna girmiş olan kısas kavramı bu kökten türemiş olup “bir eyleme ona denk bir eylemle karşılık verme” anlamına gelir. *ولكم في القصاص حياة* “Kısasta sizin için hayat vardır”¹⁸ ifadesinde bu anlamda kullanılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’de kıssa kelimesi kullanılmamakla beraber bunun yerine *kasas* kelimesi beş yerde¹⁹ kıssa anlamında kullanılmıştır. *Kasas* kelimesi aslında mastar/kök bir ifade olup ismi mef’ul (maksus) kıssa edilen, hikâye edilen olay anlamında

¹¹ Sallâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *Ma’a Kısasi’s-Sâbikîne fi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kalem, Dimaşk 2007, s. 21.

¹² Kehf, 18/64.

¹³ Kasas, 28/11.

¹⁴ Yûsuf, 12/3.

¹⁵ En’âm, 6/57.

¹⁶ En’âm, 6/130.

¹⁷ Suat Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar”, *AÜİFD.*, Ankara 1979, sayı: 3, s. 37-38.

¹⁸ Bakara, 2/179.

¹⁹ Âl-i İmrân, 3/62; Ârâf, 7/176; Yûsuf, 12/3, 111; Kasas, 28/25.

kullanılmıştır. Kasas kelimesi kısasa kelimesinin çoğulu değildir. Zira bu kelimenin çoğulu *Kisas* (كِصَصٌ) şeklinde gelir.²⁰

1.1.3. Kur'ân'da Kıssa Kavramıyla İlişkili Kavramlar

Kur'ân'da tarihî olaylarla ilgili verilen bilgiler yalnızca kısasa kavramıyla ifade edilmemektedir. Kıssa kavramı dışında nebe', hadis ve zikir kavramlarının da kısasa kavramı yerine ya da ilişiği bulunacak şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bu kavramlar tam olarak aynı anlama gelmemekle birlikte her birinin kullanıldıkları bağlamı dikkatlice incelediğimizde kısasa olgusunun farklı işlev ve özelliklerine işaret ettiklerini ifade etmek mümkündür. Şimdi bu kavramları özet bir şekilde ele alacağız.

a) Nebe': Kıssa kavramıyla paralel bir anlama sahip kavramlardan biri “nebe” kavramıdır. Çoğulu “enba” şeklinde gelen nebe' lügatte kesin bilgiye ulaştırıcı, önemi haiz ve fayda sağlayan haber demektir.²¹ Bir habere nebe' denilmesi için bu üç şartla beraber, Allah'ın ve peygamberinin kelâmı gibi tevatür derecesine ulaşması gerekmektedir. Bu şartlardan herhangi birini taşımayan haberlerin ifade edilmesinde nebe' veya enba' kavramları kullanılmaz.²² Kur'ân'da kullanıldığı yerlere baktığımızda bu hususu destekleyici bir nitelikte, önemli haberler ve durumlar için kullanıldığını müşahade etmekteyiz.²³ Zira Kur'ân, Hz. Âdem'in iki oğlu, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Firavun, Âd, Semûd kıssalarıyla kıyamet ve ahiret haberleri için nebe' ve enba' kelimelerini kullanmıştır.²⁴

Kur'ân'da “nebe” kavramı tekil şeklinde 17, çoğul şeklinde 12 ve bu kökten türemiş çeşitli fiil kalıplarında 51 kez zikredilmiştir. Böylece ne-be-e kökünün türevleri toplamda 80 defa zikredilmiştir.²⁵ Bir görüşe göre *nebi* kelimesi aslında hemzeli olup bu kökten türemiştir. Bu bağlamda bakıldığında peygamberlere nebi denilmesinin sebebi

²⁰ İbn Manzûr, V, 3651.

²¹ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkanî, *Fethu'l-Kadîr*, Thk: Abdurrahman 'Amîre, I-V, Dâru'l-Vefâ, yy, tz., II, 646; Ali Sayı, “Kur'ân'da Kıssa Kavramı Üzerine”, *DEÜİFD.*, İzmir 1995, sayı: IX, s. 151.

²² Rağıp el-İsfahanî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, I-II, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke tz., II, 522-523.II, 622; İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yay., İzmir 1994, s. 53.

²³ Kur'ân'da kullanıldığı yerlerle ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Muhammed Fuâd Abdülbakî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut 1995, II, 1190-1193.

²⁴ Şengül, “Kıssa”, s. 499.

²⁵ Sevgi Tütün, “Kur'ân'da Nebe ve Haber Kavramları”, *DEÜİFD.*, 2013, cilt: I, sayı: 37, s. 270

onların Allah'tan aldıkları vahyi hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi insanlara aktarıp açıklamalarıdır.²⁶

b) Haber: Kıssa ile ilişkili bir diğer kavram “haber” ve çoğul hali olan “ehbar” kavramıdır. Haber, Nebe’ kelimesiyle aynı anlama gelir.²⁷ Ancak aralarında şöyle bir nüans söz konusudur: Nebe’ kavramı, zamansal ve mekânsal açıdan insanların bilmedikleri tarihsel olayları anlatmak için; haber kavramı ise, yakın zamanlarda meydana gelen ve henüz etkisini kaybetmemiş, izleri silinmemiş olayları anlatmak anlamında kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Kur’ân-ı Kerîm’de, daha çok Asr-ı Saadet döneminde vuku bulmuş olaylar için haber kavramının kullanıldığı görülmektedir.²⁸

c) Hadîs: حديث (hadis) kavramı da kıssalarla alakalı bir diğer kavramdır. Lügate “vaki olmak, yokken var olmak, bir şeyi icat etmek” gibi anlamlara gelir. Hadis kavramı Kur’ân’da “anlatmak, ortaya koymak, haber vermek, anmak, anlamak, haber, olay, gizli bir mesele, söz, efsane, masal, sonradan söylenen, yeni” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kur’ân, Hz. Musa, Firavun ve Semûd kıssalarını anlatırken hadis kavramını kullanmıştır.²⁹

d) Zikr: Kıssa kavramıyla ilişkisi bulunan kavramlardan bir diğeri ise, Kur’ân’da çok geniş bir kullanım çerçevesine sahip olan zikr (ذکر) kelimesidir. Lügate “bir şeyi telaffuz etmek, ezberlemek, muhafaza etmek, ders edinmek, okuyup anlamak, söylemek, unutmamak, hatırlama/hatırlatma, yâd etmek” gibi birçok anlama gelir.³⁰ Zikr, bir şeyin zihnimizde bulunmasını istemekle beraber onun anlamları üzerinde deruni bir şekilde düşünmektir. Yani zikr, hafızalardan kaybolmuş ve unutulmuş bir şeyi yeniden hatırlamanın yanında onu sürekli zihinde canlı tutmayı ve korumayı da ifade etmektedir.³¹

Zikr kavramı, bu lügavî anlamlarıyla birlikte Kur’ân’da da çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan bazıları şunlardır: Kur’ân ayetlerinden ders almak,

²⁶ Erdinç Doğru, “Dilbilim ve Kur’ân Çerçevesinde Bir Anlam Analizi: Resul ve Nebi Kavramları”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları*, 2011, cilt: IV, sayı: 2, s. 5.

²⁷ İbn Manzûr, II, 1090; Fîrûzâbâdî, II, 16; Zebîdî, XI, 125.

²⁸ Tütûn, s. 267-294; Kara, s. 13.

²⁹ Kara, s. 14.

³⁰ İbn Manzûr, II, 1507-1509; Fîrûzâbâdî, II, 34-35; Zebîdî, XI, s. 376-388.

³¹ İsfehanî, s. 179.

ayetleri tefekkür ve tezekkür etmek, Allah'a itaat, her halde Allah'ı anmak, peygamberlere vahyedilmiş ilahi mesaj ve semavi kitaplar, peygamberler, gafil olmaksızın Allah'ı anmak, hatırlatıcı ve ibret verici vaaz, öğüt, nasihat, yol gösterici, vb. Bu kelime, Kehf süresinde kıssa ve haber anlamında kullanılmıştır.³²

Nebe', enba', hadis ve zikir kavramlarının kıssa kavramı ile ilişkilendirilmesi, özellikle bu kavramların lügavi anlamlarını göz önünde bulundurduğumuzda çok çarpıcıdır. Zira nebe' kavramının önem taşıyan haberler için kullanılması, hadis kavramının bir şeyi yenileme ve icat etme anlamına gelmesi, zikir kavramının ders alma, içtenlikle tefekkür etme ve bir şeyi zihinde canlı tutma anlamlarına gelmesi, Kur'an kıssalarının önemine işaret eder. Aynı zamanda, Kur'an'da kıssaların bu gibi isimlerle isimlendirilmesi bu kıssaların, hayali, suni, gerçek dışı ve kurmaca olmayıp bilakis olanın nakli, olay ve olmuş olanın hatırlatması olduğunun bir işaretidir.³³ Kur'an kıssalarının diğer hikâyelerden ayıran nokta da hayalden uzak ve gerçeğin nakli olmalarıdır.

1.1.4. Emsâlü'l-Kur'ân ve Kıssayla İlişkisi

Kur'an-ı Kerim, insanları hidayete davet ederken birçok üslup kullanmıştır. Bu üsluplardan biri de Kur'an ilimlerinde Emsâlü'l-Kur'ân adıyla temayüz etmiş olan üslup çeşididir. Şimdi burada bu üslubun kıssa üslubuyla ilişkisini ve kıssa üslubu içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini incelemeye çalışacağız.

Lügatte “bir şeyin benzeri, delil, bir şeyin sıfatı, ibret ve ölçü” gibi anlamlara gelen mesel kelimesi, aynı zamanda “kıssa, hadis ve destan” anlamlarına da gelir.³⁴ Kur'âni bir terim olarak mesel kavramı, *hakikatte vuku bulmayan ancak tezkir, va'z, teşvik, zecr, ibret, bir hareketi tasvip, kastedilen mananın akla yakınlaştırılması, mananın hissedilir şekilde tasviri gibi gayeler için Kur'ân'ın getirdiği misallerdir.*³⁵ Bu tanım, kelimenin kök anlamına da uygunluk arz eder. Bu bağlamda, Kur'ân, bazı önemli durumların muhataba daha anlaşılır kılmak ve onun zihninde kalıcı olmasını sağlamak amacıyla, Arap toplumuna hiç de yabancı olmayan darb-ı mesel üslubunu

³² Kur'an'da *zikr* kavramı ve türevlerinin kullanıldığı yerler ve anlamları için bkz: Musa Bilgiz, “Kur'an'da Zikir Kavramının Anlam Alanı”, *AÜİFD*, 2006, sayı: 25, s. 205-232.

³³ Tahsin Görgün, “Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, *Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri (IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu)*, Ankara 1998, s. 26.

³⁴ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 55.

³⁵ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillah, *el-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân*, Mektebetu Dari't-Turâs, I-IV, Kâhire tz., I, 487.Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, s. 55.

kullanmıştır. Böylece ayetlerdeki mana ve maksadın insan ruhunda kalıcı bir iz bırakması ve hayranlık uyandırması amaçlanmıştır.³⁶

Bunun yanı sıra Kur'ân'da kıssaların anlatıldığı bazı bölümlerde mesel kelimesi ibret, örnek ve ders anlamında kullanılmıştır.³⁷ Mesel kavramının bu anlamda kullanımı Kur'ân mesellerinin kıssalarla ilişkisi hakkında bize ipucu vermektedir. Nitekim muhatabın ibret ve örnek almasını sağlamak, onu tefekküre yöneltmek kıssaların olduğu gibi mesellerin de amaçlarından biridir.³⁸ Öyleyse kıssa ve mesel üslubunun aynı gayeye hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bu iki üslubun amaçsal birliktelikleri mahiyette de aynı olduğu sonucunu doğurmaz. Zira kıssalarda anlatılan olaylar tarihte vuku bulmuş olmasına karşın mesellerde anlatılan olaylarda ve tasvirlerde bu şart aranmaz. Meseller gerçekte vuku bulmuş olaylardan –Hz. Âdem'in ve Hz. İsa'nın yaratılışının temsili, Ashabu'l-Karye³⁹ ve İbni Meryem'in meselleri⁴⁰ - olabileceği gibi, gerçekte yaşanmamış farazi ve sembolik nitelikteki olaylardan –çölde ateş yakan adam⁴¹, malını Allah yolunda harcayan kimse⁴², efendilerin çekiştiği köle⁴³ - da olabilir. Bu sebeptendir ki Kur'ân bu iki üslubu birbirine dâhil etmemiştir.⁴⁴

Burada kıssa üslubuna en yakın olan mesel türü, ikinci çeşitte olduğu gibi hakikatte gerçekleşmiş mesellerdir. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu çeşit meseller kıssa mahiyetindedir. Zira kıssalarda şart koşulan, gerçekte vuku bulmak ve ibret olma gibi şartları haizdir. Öyleyse mesellerin bu çeşidinin Kasasu'l-Kur'ân çerçevesinde değerlendirildiğini ifade etmek mümkündür.⁴⁵

1.2. KUR'ÂN KISSALARININ AMAÇLARI

Yüce Allah insanları yaratmış ve kendi içlerinden onlara yol gösterici birer hidayet rehberi olmaları için peygamberler göndermiştir. Hem peygamberlere hem de

³⁶ Mennâ' el-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu Vehbe, Kâhire 2000, s. 274; Bedrettin Çetiner, "Mesel (Tefsir)", *DİA*, TDV Yay., XXIX, 299.

³⁷ Nûr, 24/34; Ankebût, 29/43; Yasîn, 36/13; Zuhrûf, 43/56, 57, 59; Tahrîm, 66/10-11.

³⁸ Haşr, 59/21; İbrahim, 14/25; Zümer, 39/27.

³⁹ Yasîn, 36/13.

⁴⁰ Zuhrûf, 43/57.

⁴¹ Bakara, 2/17-20.

⁴² Bakara, 2/261.

⁴³ Nahl, 16/75-76.

⁴⁴ El-Hatîb, s. 76; Demir, s. 74; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 56; Şengül, "Kıssa", s. 499.

⁴⁵ Muhammed Kutub Abdul'âl, *Nezerâtun fî Kısasi'l-Kur'ân*, I-III, Mekke 1992, II, 17.

gönderildiği millete hidayet ve rehber olması için vahiy yoluyla kitaplar göndermiştir. Çünkü insanlar yaratılışları gereği her şeyi tam olarak kavrama yeteneğinden yoksundurlar. Bu bakımdan Yüce yaratan, insanları kendi hallerine terk etmemiş, kitaplar ve peygamberler vasıtasıyla insanlarla sürekli bir iletişim sağlamıştır.

Allah'ın her peygambere, kendinden önceki peygamberlerin ve bu peygamberlerin kavimleriyle olan mücadelesini bildirmesi bu iletişimin bir parçasıdır. Böylece kendi zamanında yol gösterici olan peygamberlerin mücadelesini içeren kıssalar gelecek nesiller için de yol gösterici olmuştur. Zira tarihin tekerrürü inkârı kabul olmayan bir gerçektir. Öyleyse ilahi vahye muhatap olmuş insanlar, Yüce Allah tarafından kendilerine bildirilen bu mücadeleden ibret almak durumundadırlar. Böylelikle önceki toplumların düştüğü hatalara düşmeyecekler ve bütün ilahi dinlerin temel amacı olan insanı kâmil olma saadetine kavuşacaklardır.

Kur'ân yalnızca önceki milletlerin kıssalarına yer veren bir hikâye kitabı değildir. O, hidayet kaynağı olarak insanları eğitirken birçok üslup ve yöntem kullanır. Kur'ân'da kıssalara yer verilmesinin nedeni bu eğitimi gerçekleştirmek adına üstlendiği misyondur.⁴⁶ Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîmde kıssalara yer verilmesinin amaçları vardır. Aslında kıssaların ve Kur'ân'ın amaç ve hedefleri aynıdır. Her ikisi de aynı amaca hizmet etmektedir. Bu nedenle kıssaların amaçlarını birkaç başlığa sınırlandırmanın doğruluğu tartışılabilir. Buradaki amacımız kıssaların birincil dereceden amaçları ile ilgili olacaktır. Bu sebeple kıssalara Kur'ân'da yer verilmesinin gayelerinden söz ederken bir anlamda Kur'ân'ın da amaç ve gayelerinden bahsetmiş olacağız.

1.2.1. Hz. Peygamberin Peygamberliğini İspat etmek

Kur'ân-ı Kerîm'de kıssalara yer verilmesinin ilk ve en önemli nedeni peygamberimiz Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmektir. Çünkü Hz. Muhammed (sav) okur-yazar olmayıp ümmi bir peygamberdir. Bununla birlikte Yüce Allah'tan aldığı vahiy dışında her hangi bir kimseden ders almış da değildir.⁴⁷ Şayet o, okur-yazar olmuş olsaydı insanlar Kur'ân-ı kendisinin uydurduğunu ya da başka birisinden öğrendiğini iddia ederler ve ona iman etmezlerdi. Kur'ân'da bu hususa

⁴⁶ Abdulhamîd Küşk, *fî Rihâbi't-Tefsir*, I-XXX, el-Mektebu'l-Misriyyi'l-Hadîs, Mısır tz., XXII, 1735.

⁴⁷ Muhammed Fahrudin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, XVIII, 232.

“Sen Şu Kur’ân’dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu saç elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peŐinde koŐanlar, Őüpheye düŐerlerdi.”⁴⁸

ayetiyle işaret edilmiştir. Aynı zamanda ehli kitaptan herhangi birinden kıssaları iŐitme ve ilim öğrenme gibi bir durumdan da söz edemeyiz. Yüce Allah, Hz. Muhammed (sav)’den bütün Őüpheleri izale etme adına bu konuya akli ve kesin bir delil sunmaktadır. Nitekim bazı ehli kitap ve müşrikler Hz. Muhammed’in Kur’ân’daki kıssaları ve bilgileri başkalarından öğrendiğini ve bu öğrendiğiyle peygamberlik iddiasında bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Yüce Allah, bu görüş sahiplerini Kur’ân’ın mu’ciz olduğundan hareketle, Hz. Muhammed’in bu fesahatte bir kelâmı bir başkasından öğrenmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir.

“Andolsun ki biz onların, “Kur’ân’ı ona bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. İma ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur’ân ise gayet açık bir Arapçadır.”⁴⁹

Hz. Muhammed okur-yazar olmadığı gibi yetiŐtiđi ortamda da okur-yazar kişi sayısı oldukça azdı. Bilgilerin çoğu Őifahi nitelikte olduğu için yazılı kültür yok denecek kadar azdı. Durum böyle olunca insanların birbirlerine anlattıkları Şeyler zaman içerisinde unutuluyor ya da ilave ve eksiltmelere maruz kalıyordu. Geçmiş milletlere ait kıssalar da zaman içerisinde bundan nasibini almıştı. Bu nedenle nüzul döneminin iki ana kesimi olan müşrikler, ehli kitap Hristiyan ve Yahudiler geçmiş kavimlerin kıssalarını tam olarak bilmiyorlardı.⁵⁰

Bütün bunlar kesin olarak gösteriyor ki Hz. Muhammed (sav) bu kıssaları vahiy yoluyla Allah’tan telakki etmiştir. Şayet öyle olmasaydı, yeryüzü ve gökyüzünün yaratılış kıssasını; Hz. Âdem’in topraktan yaratıldığını anlatan kıssayı, Hz. Nuh’un sonu tufan olayı ile biten kavmiyle olan mücadelesini, Hz. İbrahim’in Şirke karşı gerçekleştirdiği mücadeleyi; Hz. Musa, Hz. Lut, Hz. İsa, Hz. Zekeriya ve daha birçok peygamber, kavimler ve kişilere ait kıssaları nereden bilecekti? Öyleyse bütün bu

⁴⁸ Ankebût 29/48; Ebû İŐhâk Ahmed b. Muhammed en-Neysâbüri es-Sa’lebi, *Kıssasü'l-Enbiyâ(el-‘Arâis)*, Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-‘Arabiyye, Mısır tz., s. 1.

⁴⁹ Nahl, 16/103.

⁵⁰ Ahmet Abay, *Kur’ân’da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 207. Ehli kitap ve müŐriklerin Kur’ân’ın nüzulü öncesi bu kıssaları bilip bilmedikleri ve bu görüşler çerçevesinde Kur’ân kıssalarının Hz. Muhammed’in nübüvvetine delil olup olamayacağı hususunda daha geniş bilgi için bkz: Halil Aldemir, “Vahiy Öncesi Kur’ân Kıssalarının Bilinebilirliği”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun 2011, Sayı 1, c. 11, s. 195-218.

kıssalar Kur'ân'ın Yüce Allah'tan gelen vahiy olduğunu ve Hz. Muhammed (sav)'in de peygamberliğini ispat eden birer delil niteliğindedir.⁵¹

Kur'ân da birçok kıssayı anlatırken kıssanın başında ya da sonunda bu gerçeği açık bir şekilde beyan eder.⁵² Örneğin Hz. Âdem'in yaratılışını anlatan kıssaya başlamadan önceki *“(Ey Muhammed!) De ki: “Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. De ki: Bu Kur'ân, büyük bir haberdir. Siz ise ondan yüz çeviriyorsunuz. Aralarında tartıştıkları sırada, yüce topluluğa (ileri gelen melekler topluluğuna) dair benim hiçbir bilgim yoktu. Bana ancak, benim sadece bir uyarıcı olduğum vahyediliyor.”*⁵³

Bu ayetler, Kur'ân kıssalarının vahiy kaynaklı ve peygamberliği teyit eden bir işleve sahip olduğunun delillerindedir. Örneğin, Hz. Âdem'in yaratılması hususunda meleklerin tartışmasına dair verilen bilgiler, başta Hz. Muhammed olmak üzere, Kur'ân'ın indirildiği toplumun ve bunun ötesinde tüm insanların erişemeyeceği bilgilerdir. Yüce Allah bunu vahiyle insanlara bildirmemiş olsaydı ümmi bir şahıs olarak Hz. Muhammed'in ve insanların bu bilgilere ulaşması imkânsızdı. Böylelikle Hz. Muhammed'in risaleti ve aldığı vahyin doğruluğu bu kıssaların Kur'ân'da yer almasıyla tescillenmiş oldu.⁵⁴ Şimdi Kur'ân'da bu hususu destekleyen bazı ayetleri zikrederim:

*“Sana bu Kur'ân'ı vahy etmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.”*⁵⁵

*“Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.”*⁵⁶

⁵¹ Seyyid Kutub, *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire 2002, s. 145

⁵² Mutâvi' Saîd Atiyye Ali, *el-İ'câzu'l-Kasasî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, Kâhire 2006, s. 120-121.

⁵³ Sâd, 38/65-70.

⁵⁴ Râzî, XXVI, 226; Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'ân*, I-VI, Dâru's-Şurûk, Kâhire 2003, V, 3026; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefasîr*, I-III, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2011, III, 1055; Muhammed Kutub, I, 66.

⁵⁵ Yûsuf, 12/3.

⁵⁶ Yûsuf, 12/111.

“İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.”⁵⁷

“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.”⁵⁸

Sonuç olarak, Kur’ân kıssalarının Hz. Muhammed’in nübüvvetinin delillerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Başta vahiy toplumu olmak üzere diğer toplumların da vahiy olmaksızın bilmelerinin mümkün olmayacağı bilgileri içeren kıssalar nübüvveti ispat etmede daha iddialıdır.

1.2.2. Tefekkür Edip İbret Alınmasını Sağlamak

Kur’ân-ı Kerîm’de kıssalara yer verilmesinin en önemli amaçlarından bir diğeri de insanların bu kıssalar aracılığıyla inceden inceye tefekkür edip gerekli dersleri çıkarıp ibret almalarını sağlamaktır. Bu bağlamda bazı kıssaların sonlarında bu amaca değinilmiştir. Söz konusu yerlerde akıl sahibi kimseler için kıssaların ibret verici özelliği şöyle ifade edilmiştir:

“Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır.”⁵⁹

Bu ayette “akıl sahipleri için” ifadesi ibretin oluşmasında tefekkürün önemine dair ipucu vermektedir. Zira ibret, bilinenden bilinmeyene geçişi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.⁶⁰ Bu geçişi sağlayan en büyük etken ise insanı diğer varlıklardan ayıran akıldır. Çünkü akıl, hayatı anlamlandırır ve bunu da düşünme gücü sayesinde gerçekleştirir.⁶¹ Bu bağlamda ibret alma, her fırsatta Kur’ân’ın da insanlara tavsiye ettiği teemmül ve tefekkürün vazgeçilmez sonucudur. Hacc suresinde geçen;

“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki

⁵⁷ Yûsuf, 12/102.

⁵⁸ Hûd, 11/49.

⁵⁹ Yûsuf, 12/111.

⁶⁰ Râzî, XVIII, 232; Sayı, s. 151; Ebu Hafs Ömer b. Ali ed-Dimaşkî, *el-Lubâb fî Ulûmi’l-Kitâb*, I-XX, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, XI, 231.

⁶¹ M. Sait Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İstanbul 1998, s. 79.

kalpler (kalp gözleri) kör olur”⁶² ayeti bunu destekler niteliktedir. Burada ibret alan şeyin yalnızca gözlerin olmadığı belirtilmiş ve ibret, akılla adeta özdeşleştirilmiştir.

Kur’ân kıssalarının “*ahsenu’l-kasas*” yani kıssaların en güzeli olma nedeni büyük ölçüde ibret olma amacına hizmet etmesinden kaynaklanır.⁶³ Zira Kur’ân’da, eski kavimlerin başlarına gelen felaketlerin diğer nesillere aktarılması suretiyle onlar gibi davrananların da aynı akıbete uğrayacakları vurgusu yapılır. Böylece iyi ve kötünün modelleri ortaya konulmasına paralel olarak erdemlere ve ahlaki olgunluğa teşvik edilerek kötülüklerden alıkoyma amacı güdülmüştür. Kullanılan üslupla da bu amacın pekiştirilmesi sağlanmıştır.⁶⁴

Kur’ân, önceki kavimlerden söz eden kıssaların daha sonraki nesiller için ibret oluşuna birçok yerde vurgu yapar. Burada bunlardan iki örnek zikredeceğiz.

a) Lût kavminin helâkından söz ettikten sonra “...*Şüphesiz bunda inananlar için bir ibret vardır.*”⁶⁵ Görüldüğü gibi bu ayette ibret alma imanla ilişkilidir.

b) Firavun ve ordusunun suda boğuluşundan bahsettikten sonra “*Onları, sonradan gelecek inkârcılara, geçmiş bir ibret ve bir örnek kıldık.*”⁶⁶

1.2.3. Bütün Peygamberlerin Misyon ve Tebliğ Birliğini Vurgulamak

Kur’ân kıssalarının önemli diğer bir amacı da ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’den Hz. Nuh’a, ondan da son peygamber Hz. Muhammed’e kadar bütün peygamberlere vahyolunan dinlerin ve şeriatının aynı kaynaktan geldiğini ve aynı hakikati tebliğ ettiğini ispat etmektir. Bütün dinler ve şeriatların bir olması evvelden ahire kadar iman edenlerin topyekûn bir ümmet olduğunu; buna mukabil olarak inkâr ve cehaleti temsil edenlerin de aynı noktada birleştiklerinin göstergesidir.⁶⁷ Bu nedenle iyiliği ve imanı temsil eden peygamberler hep aynı hakikati tebliğ etmişlerdir.

⁶² Hacc, 22/46.

⁶³ Râzî, XVIII, 232; Ali Sayı, “Kur’ân’da Kıssa Kavramı Üzerine”, *DEÜİFD*, İzmir 1995, IX, s. 181.

⁶⁴ Şengül, “Kıssa”, s. 499.

⁶⁵ Hicr, 15/77.

⁶⁶ Zuhrûf, 43/56. Bu bağlamda değerlendirilebilecek diğer ayetler için bkz: Bakara, 2/66, 248; Âl-i İmrân, 3/49; Yûnus, 10/92; Hûd, 11/103; Yûsuf, 12/7; Hicr, 15/75; Nahl, 16/11, 13, 65, 67, 69; Furkân, 25/37; Şu‘arâ, 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190; Neml, 27/52; ‘Ankebût, 29/15, 24, 44; Sebe’, 34/9, 19; Sâd, 38/43; Kamer, 54/15; Nâzi‘ât, 79/25-26.

⁶⁷ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 298.

Aralarında zaman ve coğrafya farklarının olmasına rağmen, cehalet ve şirk sahipleri ise bu hakikate aynı bahaneleri öne sürerek karşılık vermişlerdir.

Peygamberler ve gönderildikleri kavimler değişik coğrafyalarda, farklı zaman ve şartlarda yaşamışlardır. Kur’ân’da bu peygamberlerden bazıları zikredilmiş birçoğuna da işaretten değinilmiştir.⁶⁸ Ancak bunca değişikliklere rağmen değişmeyen tek gerçek peygamberlerin ve ilahi dinlerin aynı hakikate çağırımları yani misyon birliktelikleridir.⁶⁹ Kur’ân’da Hz. İsa ve Hz. Musa’nın kıssalarının anlatıldığı şu iki yerde bu hakikat vurgulanmaktadır:

*“Şüphesiz bu (İslâm), tek ümmet (din) olarak sizin ümmetiniz (dininiz)dir. Ben de rabbinizim. Onun için sadece bana kulluk edin.”*⁷⁰ –

*“Şüphesiz bu (İslâm), tek bir din olarak sizin dininizdir. Ben de rabbinizim. Öyle ise bana karşı gelmekten sakının.”*⁷¹

Bu ayetlerde geçen *ümmet-i vahide*, kendilerine peygamber gönderilmiş toplulukların iman birliğini ve aynı kaynaktan beslendiklerini gösteren bir ifadedir. Kur’ân kıssalarına baktığımızda Hz. Nuh ve sonraki bütün peygamberler, gönderildikleri kavimleri şirkten sakındırmaya, Allah’a iman etmeye, ona kulluk etmeye ve takvaya davet ettikleri görülmektedir. Enbiyâ sûresinde ardı ardınca peygamberlerin kıssaları anlatıldıktan sonra tüm kıssalara işaret edilerek “işte bu (bahsi geçen peygamberlerin davet ettikleri şeyler) tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir” ifadesiyle bütün kıssalar bir anlamda özet bir şekilde sunulmuştur.⁷² Bu ifadeden şöyle bir anlam çıkarabiliriz: Ey Müminler! Siz ve sizden önceki peygamberlerin ümmetleri aynı inanca sahip olmakla tek bir ümmetsiniz. Yeryüzünde tek bir ümmet olarak tek bir Allaha yönelerek tek bir yolda ilerliyorsunuz.⁷³ Kıssaların bu amaca dönük mesajlar içerdiklerini ortaya koyan bir diğer ifade ise Şûra sûresinde geçen,

“Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!” diye Nûh’a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya emrettiğini size de din kıldı. Fakat senin

⁶⁸ *“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var.”* Mu’min, 40/78.

⁶⁹ ‘Abdulğani ‘Abbûd, *Enbiyâu’llahi ve’l-Hayâtu’l-Mu’âsira*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kâhire 1978, s. 28.

⁷⁰ Enbiyâ, 21/92.

⁷¹ Mu’minûn, 23/52.

⁷² Seyyid Kutub, *et-Tasvîru’l-Fennî fi’l-Kur’ân*, s. 149.

⁷³ Enver el-Bâz, *et-Tefsîru’t-Terbeviyyu li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I-III, Dâru’n-Neşr li’l-Câmi‘ât, Mısır 2007, II, 372.

kendilerini çağırıldığı şey (İslâm dini), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah, ona dilediğini seçer. İçtenlikle kendine yönelenleri de ona ulaştırır."⁷⁴ ayetidir.

Bütün peygamberlerin tebliği belli başlı ortak ve odak noktalarda birleşmektedir. Onlar bu noktaları tebliğ ettikten sonra kendi kavimleriyle alakalı özel hususları aldıkları vahiy doğrultusunda tebliğ etmişlerdir. Örneğin Hz. Lut (a.s) eşcinsel ve yol kesici olan kavmini bu ahlaksız davranışlardan⁷⁵; Hz. Sâlih ve Hz. Şuayb⁷⁶ (a.s) yol kesici ve bozguncu olan kavmini toplumsal düzeni bozan bu uygulamalarından vazgeçirmeye çalışmışlardır. Bu türden tebliğler bazı kavimlere özeldir. Biz burada bütün dinlerde ortak olan bazı önemli noktalara değinmek istiyoruz.

1.2.3.1. Tevhid

Allah'ın zatında, sıfatlarında, mabud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etme anlamına gelen⁷⁷ bu kavram, Kur'ân'da kıssaları anlatılan bütün peygamberlerin tebliğlerinin ortak ve odak noktasıdır.⁷⁸ Hz. Âdem'den sonra insanlık uzun bir süre tevhid inancı üzerine devam etmiştir. Ancak Hz. Nuh kavmiyle birlikte putlara tapınma başlamış olup⁷⁹ daha sonra gönderilen bütün peygamberlerin kavimlerini sakındırdıkları şirk olgusu insanlar arasında yayılmıştır. Bu bakımdan kavmini tevhide çağıran ve şirkten kaçınmaları için çaba sarf eden ilk resul Hz. Nuh olmuştur. Hz. Nuh'tan sonra bütün peygamberler şirke karşı sürekli olarak kavimlerini uyarılmışlardır. Konumuzun ana şahsiyetleri olan Hz. Nuh ve kavminin özelliklerinden söz ederken bu konuyu detaylı bir şekilde ele alacağımız için burada şirkin nasıl başladığı üzerine sözü uzatmak istemiyoruz. Şimdilik kıssalarda tevhide vurgu yapan ayetlerden tebliğ sahibi peygamberlerin isimleriyle birlikte birkaç örnek vererek yetineceğiz.

a) Hz. Nuh (a.s):

"Andolsun, Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Şüphesiz ben sizin

⁷⁴ Şûrâ, 42/13.

⁷⁵ A'râf, 7/80-81; Hûd, 11/78, Suarâ, 26/165, Neml, /27/55, Ankebût, 29/29, Kamer, 54/37.

⁷⁶ A'râf, 7/86.

⁷⁷ Mevlüt Özler, "Tevhid", *DİA*, XLI, TDV Yay., Ankara 2012, s. 18.

⁷⁸ Muhammed Seyyid et-Tantâvî, *el-Kıssa fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-II, Dâru Nehdati Mısır, Mısır 1996, I, 4.

⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 237.

*adinıza büyük bir günün azabından korkuyorum” dedi.*⁸⁰

b) Hz. Hud (a.s):

*“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u peygamber olarak gönderdik. Onlara, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” dedi.*⁸¹

c) Hz. Sâlih (a.s):

*“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih’i Peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka bir ilâh yoktur.”*⁸²

d) Hz. Şuayb (a.s):

*“Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur.”*⁸³

e) Hz. İbrahim (a.s):

*“Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”*⁸⁴

1.2.3.2. Ahiret

Ümmet-i vâhide olarak vahye dayalı bütün dinlerin buluştuğu bir diğer ortak nokta dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat olarak tanımlanan⁸⁵ ahiret inancını vurgulamaktır. Öldükten sonra dirilmeye, mükâfat ve cezaya, Allah’ın ölüleri tekrar diriltmeye gücünün yettiğine inanmak ahiret inancı ile ilgili hususlardır.⁸⁶ Allah’ın ölüleri diriltmeye gücünün yeteceğini bildirmek adına Ashabı Kehf,⁸⁷ şehrin uzak yerinden gelen adam⁸⁸ ve bir kasabaya uğrayan adam⁸⁹ kıssalarına somut bir örnek olarak Kur’ân’da yer vermiştir.⁹⁰

⁸⁰ A’râf, 7/59.

⁸¹ A’râf, 7/65.

⁸² A’râf, 7/73.

⁸³ A’râf, 7/85.

⁸⁴ En’âm, 6/79.

⁸⁵ Bekir Topaloğlu, “Âhiret”, I, *DİA*, TDV Yay, Ankara, 1988, s. 543; Heyet, “Ahiret”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, I-XIII, 5. Baskı, MEB Basımevi, İstanbul 1978, I, 157.

⁸⁶ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 283.

⁸⁷ Kehf, 18/21.

⁸⁸ Yasîn, 36/20-28.

Kur'ân'da Allah'a ve ahiret gününe inanan Yahudi, Nasara ve Sabiilerin kurtuluşa erecekleri ifade edilmiştir.⁹¹ Bu bağlamda peygamber kıssalarına göz gezdirdiğimizde ahiret inancı belirgin bir role sahiptir. Şimdi Hz. Nuh kıssasından bir kesiti örnek olarak görelim.

*“Allah sizi (babanız Âdem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı). Sonra sizi oraya iade edecek ve sizi bir çıkarışla çıkaracak.”*⁹²

1.2.3.3. Takva ve Peygambere İtaat

Sözlükte “korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek” anlamlarına gelen takva kelimesi, Kur'ânî bir kavram olarak Allah'a itaat ederek sakınmaktır, bu da ceza almayı haklı kılan davranışlardan nefsi korumak suretiyle gerçekleşir ve Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak azabından korunmak şeklinde tanımlanır.⁹³ Genel olarak peygamberler, ümmetlerini takvaya yani Allah'a karşı sorumluluğun bilincinde olup, itikadî ve amelî her türlü hususu onun buyrukları çerçevesinde uygulamaya çağırmıştır. Bu bağlamda Şuarâ süresinde art arda zikredilen Hz. Nuh, Lût, Hûd, Sâlih ve Şuayb peygamberlerin kıssalarında bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Söz konusu surede bu kıssalar anlatılırken *فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا* “Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin”⁹⁴ ifadesi ortak bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ifadede ortak olan bir diğer şey de peygambere itaatin vurgulanmasıdır. Takvayla peygambere itaatin birlikte zikredilmesi peygambere itaatin Allah'a da itaat anlamına gelmesinden dolayıdır.⁹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, peygamberlere gelen vahiyler tevhid, ahiret inancı, takva ve peygambere itaat gibi aynı temel ilkelere yani tevhit esasına dayanmaktadır. Kur'ân kıssaları da bunu desteklemek adına Kur'ân'da yer almıştır. Birçok ayette geçen

⁸⁹ Bakara, 2/259. Ahiret inancına vurgu yapan diğer kısa örnekleri için bkz. Yusuf, 12/101; Meryem, 19/33; Tâhâ, 20/55; Şuarâ, 26/81-102;

⁹⁰ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 283.

⁹¹ Bakara, 2/62. Ayrıca bkz. Topaloğlu, “Âhiret”, s. 544.

⁹² Nuh, 71/17-18.

⁹³ Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, s.65; Süleyman Uludağ, “Takva”, *DİA*, XXXIX, TDV Yay., Ankara 2009, s. 484

⁹⁴ Şuarâ, 26/108, 126, 144, 163, 179.

⁹⁵ Nisâ, 4/80; Uludağ, “Takva”, s. 484.

ve vahye dayalı bütün dinleri içine alan ümmet-i vâhîde kavramı da bir anlamda bunu açıklamaktadır.

1.2.4. Peygamberi ve Mü'minleri Motive Etmek

Kur'ân kıssalarının bir diğer amacı da Hz. Muhammed ve müminlere moral vermek ve onları motive etmektir. Başta Hz. Muhammed ve yakın çevresi olmak üzere bütün müminler müşrikler tarafından akıl almaz bir şekilde türlü zorluklarla karşılaşıyorlardı. İslam düşmanları onlarla alay ediyor ve son vahyin insanlar arasında yayılmasına envai çeşit işkenceler ve propagandalar uygulayarak engel olmaya çalışıyorlardı. Ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel anlamda her türlü yıldırma girişimlerine başvuruyorlardı.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den bu yana tarih sürekli bir şekilde hak ile batıl; adalet ile zulüm; tevhit ile şirk arasında gerçekleşen bir mücadeleye sahne olmuştur. Bu mücadelenin en bariz örneklerini hak, adalet ve tevhidin temsilcileri olan peygamberler ile batıl, zulüm ve şirkin savunucuları olan firavunlar, kârunlar ve nemrutlar arasında cereyan eden mücadeleler oluşturmaktadır. Peygamberler zincirinin son halkası olan Hz. Muhammed ve müminler de bu mücadeleye maruz kalmışlardır.

Bu bağlamda Allah, sonu inkâr edenlerin hüsrân ve helâkı, inananların da kurtuluşuyla biten kıssaları bildirerek Kur'ân'ın nüzulünün de asıl gayelerinden olan,⁹⁶ Hz. Muhammed'i ve henüz iman etmiş müminlerin kalplerini pekiştirmeyi ve onları motive etmeyi amaçlamıştır.⁹⁷ Kur'ân'da buna şu ayetle işaret edilmiştir:

*“(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”*⁹⁸

Bu ayette yüce Allah, resulünü şu şekilde teselli ediyor: Ey Muhammed! Kavminden seni yalanlayanların yaptıklarına karşı metanetini korusun ve canını sıkmasın.

⁹⁶ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا
“İnkâr edenler, “Kur'ân ona bir defada toptan indirilseydi ya!” dediler. Biz, Kur'ân'la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.” Furkân, 25/32.

⁹⁷ Seyyid Kutub, *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân*, s. 151.

⁹⁸ Hûd, 11/120.

Sana sözlü sataşmalarından dolayı aldığın vahyi tebliğ etmeyi terk etme. Zira senden önceki peygamberlerim de senin çektiklerini çekmişlerdir.⁹⁹

Kur'ân'da buna benzer birçok yerde Hz. Muhammed'e ve ona iman etmiş müminlere sabır tavsiye edilmiştir. Şartlar ne olursa olsun İslam'ı tebliğ adına başa gelecek her türlü zor şartlarda bu mücadeleyi sürdürmeleri ve Allah'ın yardımının hak ve hakka uyanların tarafında olduğu tekrar tekrar vurgulanmıştır. Dolayısıyla mücadele ve mücahedelerinden vaz geçmemeleri telkin edilmiştir.¹⁰⁰ Kıssalar sayesinde de bu tavsiye ve telkinler somutlaştırılmış ve birer örnek olarak anlatılmıştır. Nitekim bu gayeye uygun olarak 'Ankebut süresinde inkârcıların sonunun helak olduğunu gösteren bir dizin kıssalar anlatıldıktan sonra söz konusu kıssalardan elde edilen sonuç, şöyle özetlenmiştir:

“Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.”¹⁰¹

Sonuç olarak diye biliriz ki tebliğ ve irşat faaliyetlerini yürüten kişi, bu kutsal uğurda bütün eziyetlere ve komplolara göğüs geren, bununla birlikte ilke ve değerlerinden taviz vermeyen peygamberleri kendilerine örnek almak durumundadır. Bu konuda muhtaç oldukları her türlü teselliye Kur'ân-ı Kerîm'in hatadan uzak ve uydurma içermeyen kıssalarında bulabilirler.

1.2.5. Şeytan ve Taraftarlarına Karşı Uyararak

Kur'ân kıssalarının diğer bir amacı, insanları, ezeli düşmanı şeytana ve onun hilelerine karşı uyaraktır.¹⁰² Zira insanların şeytan ile düşmanlığı çok eskilere Hz. Âdem'in yaratılışına kadar dayanır. Yüce Allah'ın meleklerle Hz. Âdem'e secde

⁹⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, Hicr Yay., Kâhire 2001, XII, 642-643; Âlûsî, XII, 167.

¹⁰⁰ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 294.

¹⁰¹ 'Ankebût, 29/40. Bu konuda diğer ayetler için bkz.; Bakara, 2/119; Âl-i İmrân, 3/54-55; En'âm, 6/33-34; A'râf, 7/188; Hûd, 11/2, 12, 25, 86; Hicr, 15/89; İsrâ, 17/105; Hacc, 22/49,42,44; Furkân, 25/1; Şu'arâ, 26/115; 'Ankebût, 29/50; Ahzâb, 33/45; Fâtır, 35/23; Sâd, 38/70; Ahkâf, 46/9; Zâriyât, 51/50-51; Mülk, 67/26; Kalem, 68/48; Nûh, 71/2; Gâşiye, 88/21-26.

¹⁰² Atiyye, s. 128.

etmelerini emretmesi üzerine şeytan, kendisinin daha üstün olduğunu iddia ederek bu emre kulak asmamıştır. Bunun üzerine şeytan, Allah'tan kendisine kıyamete kadar mühlet vermesini istemiştir. Yüce Allah'ın şeytana mühlet vermesi üzerine insanlığın onunla olan imtihanı ve ezeli düşmanlığı başlamıştır.¹⁰³ Bu durumun kıyamete kadar da devam edeceği Kur'ân kıssalarında açıklanmıştır.¹⁰⁴

Kıssaların bu amacı, daha çok Hz. Âdem kıssalarında vurgulanırken genel olarak tüm peygamberler için de bu hususu belirten ayetler bulunmaktadır. Örneğin;

*“İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık”*¹⁰⁵ ayetinde bu husus belirtilmiştir.

Yusuf süresinde de Hz. Yakup, oğlu Yusuf'tan, gördüğü rüyasını kardeşlerine anlatmamasını istemiş buna gerekçe olarak da şeytanın insanlar için açık bir düşman olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁶ Kur'ân, bu düşmanlığı kıssalar yoluyla dile getirerek müminlerin sakınmasını sağlamak adına etkili bir yol izlemiştir.

Bütün bunlardan anlıyoruz ki şeytan, bütün gücüyle insanları yalnızca sürüklemeye çalışır. Şeytanın faaliyetleri bütün insanlar arasında yaygın olduğu için insanın sürekli tetikte olması gerekir. En ufak bir gevşeklik ve rehavette şeytan hilelerini devreye sokar ve kişiyi ele geçirir.¹⁰⁷ Gerçek tarihi anlatan Kur'ân kıssaları da bunun açık birer göstergeleridir.

1.2.6. Diğer Gayeler ve Bazı Hususlar

Buraya kadar saydıklarımız Kur'ân kıssalarının ana gayeleridir. Kıssaların Kur'ân'la aynı gayeleri amaçladığını¹⁰⁸ düşünecek olursak bu amaçları tam anlamıyla saymak şöyle dursun sınırlandırılması bile zor gözükmektedir. Zira daha önce değindiğimiz gibi Kur'ân'daki her bir kıssa özel hedeflere ve amaçlara hizmet etmektedir. Hatta Kur'ân kıssalarının tekrar özelliğini ve bu tekrarın yapıldığı her yerde

¹⁰³ İlyas Çelebi, “Şeytan”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2010, XXXIX, 99.

¹⁰⁴ Bakara, 2/36, 208; A'râf, 7/22, 24; Hicr, 15/26-44; İsrâ, 17/61-65, 53; Kehf, 18/50; Tâhâ, 20/115-127; Sâd, 38/71-85.

¹⁰⁵ En'âm, 6/112.

¹⁰⁶ Yûsuf, 12/5.

¹⁰⁷ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (trc. Alparşlan Açıkgenç), Ankara Okulu Yay., Ankara 2000, s. 124.

¹⁰⁸ Hasan Yılmaz, *Kur'ân'ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili*, Fecr Yay., Ankara 2014, s. 100.

ayrı amaçların güdüldüğünü göz önünde bulundurduğumuzda bu durum açık bir şekilde görülecektir. Bu sebeple tespit ettiğimiz diğer bazı amaçları maddeler halinde zikredeceğiz.

1. Ehli Kitabın Gizlediği Hakikatleri Ortaya Çıkarmak¹⁰⁹
2. Geçmiş Peygamberleri Tasdik Etmek
3. Hayırlı ve Güzel İşlere Çağırma¹¹⁰
4. Adalete Teşvik ve Hevâdan Sakındırma¹¹¹
5. Gelecek Toplumların Zihninde Örnek Bir Hatıra Oluşturma¹¹²
6. İnsanları İmanlı ve Ahlâklı Bir Hayat Yaşamaya Teşvik Etme¹¹³

Bunların dışında bazı hususlarda ise Kur'ân kıssalarının günümüz ilmi faaliyetlerine işaret ettiği görülmektedir. Kur'ân gayesinin çeşitli ilimleri içermekten çok hak yoldan çıkmış insanları hidayete sevk etmek olduğunu düşünürsek kıssaların bu işaretlerinin amaç olmadığı gözükecektir.¹¹⁴ Ancak kıssaların hidayet gayesi göz önünde bulundurulduğu zaman günümüz insanları için dikkat çekici olan bu işaretlerin aslî gayeye katkı sağladığı söylenebilir. Kanaatimizce kıssalardaki bu işaretler bir hidayet kaynağı olan Kur'ân'ın evrenselliğinin ve bütün çağlara hitap ettiğinin bir göstergesidir. Zira tarihin herhangi bir döneminde yaşayan insanlar kendi döneminin şartlarına ve bilimsel faaliyetlerin gelişmişliğine göre Kur'ân'dan istifade edebilir. Bu da onun her zaman ve mekâna hitap ettiğini gösterir.¹¹⁵ Şimdi kıssalardaki bu işaretlerden bazı örnekler görelim.

*“Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah'ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik.”*¹¹⁶

¹⁰⁹ Âl-i, İmran 3/93. Ahmed Muhammed eş-Şerkâvî, *el-Mer'etu fi'l-Kasasi'l-Kur'ânî*, I-II, Dâru's-Selâm, Kâhire 2001, I, 30.

¹¹⁰ A'râf, 7/85-86; Hûd, 11/87-88.

¹¹¹ Sâd, 38/21-26.

¹¹² Sâffât, 37/119; Ankebût, 29/14-15; Kamer, 54/15; Sâffât, 37/75-82.

¹¹³ Kasas, 28/3.

¹¹⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2011, s. 238.

¹¹⁵ Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 246.

¹¹⁶ Bakara, 2/60.

Hz. Musa (a.s)'ya verilen bir mucizeyi anlatan bu ayetlerin sondaj ve pompanın icadına işaret sayılmıştır.¹¹⁷

“Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgarı da Süleyman'a verdik...”¹¹⁸ Rüzgârla iki aylık mesafeyi bir günde kat etme mucizesi de günümüz uçak ve füzeye işaret sayılmıştır.¹¹⁹

Bir diğer husus ise Kur'ân kıssalarının teşri'ye etkisidir. Kur'ân kıssaları daha önceki ümmetlere ait hükümleri de içerir. Geçmiş dinlere ait hükümler İslam Hukuk literatüründe *şer'u men kablena* adı altında zikredilir. “Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'den önceki toplumlar için koyduğu ve peygamberleri vasıtası ile onlara bildirdiği hükümler¹²⁰” şeklinde tanımlanır. Bu hükümleri bizlere aktaran en önemli kaynak ise Kur'ân'dır. Bu bakımdan kıssalar bu hükümleri bize bildirirken aynı zamanda İslam hukuku adına önemli bilgiler verdiği söylenebilir. Bu bağlamda oruç tutmanın farz oluşundan bahsedilirken önceki milletlere de farz oluşu şu ayette dile getirilmiştir:

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”¹²¹

Kıssalarla ilgili olarak Maide süresindeki şu ayet örnek gösterilebilir:

“Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerin ta kendileridir.”¹²²

1.3. KUR'ÂN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ

Kur'ân kıssaları yalnızca tarihin belli bir bölümünde gerçekleşmiş olayları anlatan, tarih anlatmayı yegâne gaye edinmiş kıssalar değildir. Bu bakımdan Kur'ân

¹¹⁷ Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 239.

¹¹⁸ Sebe', 34/12.

¹¹⁹ Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 239.

¹²⁰ Zekiyuddin Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2001, s. 208.

¹²¹ Bakara, 2/183.

¹²² Mâide, 5/45. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve diğer ayetler için ayrıca bkz: M. Sönmez Bayraktar, *Kıssaların Fıkhi-Hz. Sâlih Örneği-*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YYÜ SBE, Van 2009.

kıssalarının beşeri kıssaların ve hikâyelerin özelliklerinden farklı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle Kur'ân kıssalarının özelliklerini tahlil ederken roman ve hikâye gibi türlerle karşılaştırılmasını yapmaya çalışacağız. Böyle bir uygulamanın Kur'ân kıssalarının özelliklerinin belirginleşmesinde daha etkin olacağı kanaatindeyiz.

Öncelikle Kur'ân kıssaları Allah tarafından bildirildiği için yalan ihtimali bulunmayan kıssalardır. Bu da onun hayali olmayıp gerçeği yansıtan kıssalar olduğunu gösterir. Kur'ân'da birçok ayette bu özelliğe vurgu yapılır.¹²³ Roman ve hikâyelerde gerçek hayatta yaşanmış olma şartı söz konusu değildir. Ahmed Halefullah (1904-1983)'ın Kur'ân kıssalarının hayal mahsulü edebi meseller olduğuna dair görüşü bu açıdan kabul edilebilir değildir.¹²⁴

Kur'ân kıssalarının başka bir özelliği de hikâyeler ve romanlarda önemli bir yere sahip olan olayların kahraman, zaman ve mekân ayrıntılarının ön plânda olmayışıdır. Zira Kur'ân kıssalarında önemli olan şey hedef kitleye iletilmek istenen mesaj ve daha önce ele aldığımız amaçları yani dini gayeleri gerçekleştirmektir. Bu sebeple Kur'ân kıssalarında bu üç unsuru bir arada bulmak pek mümkün değildir.¹²⁵

Kur'ân'ın, olayları anlatırken kullandığı üslup da onu hikâye ve roman gibi türlerden ayırır. O, olayları anlatırken coşkun ve mükemmel bir edebi dil kullanır. Kullandığı bu dil kıssadan amaçlanan gayenin önüne geçmez. Aksine olaylar adeta gözümüzün önünde cereyan ediyormuşçasına bir canlılık kazanır. Böylece muhatabına yepyeni bir bakış açısı kazandırır ve onu olayın meydana geldiği veya geleceği sahneye çekerek aradaki zaman farkını ortadan kaldırır.¹²⁶ Böylece kıssa ile verilecek mesaj kişide daha etkili bir iz bırakır.

Kur'ân'da kıssalar, Hz. Yusuf kıssası hariç, hikâyelerde olduğu gibi düzenli bir şekilde bir yerden başlayıp bitirilmez. Olayların belli bir kesiti kendisinden amaçlanan mesajlara dikkat çekilerek anlatılır. Böylelikle kıssanın uzunluğunun, kıssadan çıkarılacak mesajı arka plana atmasını önlediğini ifade edebiliriz. Bu sebeple olsa

¹²³ Kehf, 18/13; Kasas, 28/3.

¹²⁴ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s.123; Şimşek, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 49-63; Demirci, *Tefsir Usulü*, İFAV Yay., İstanbul 2012, s. 207; Remzi Kaya, "Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-III*, İstanbul 2002, s. 510; Muhammed el-Gazzâlî, *Nezerâton fi'l-Kur'ân*, Dâru Nehdati Mısır, Mısır 2005, s. 101.

¹²⁵ Nurettin Turgay, "Kur'ân Kıssaları", *DÜİFD*, Diyarbakır 2000, s. 69.

¹²⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara 2008, s. 70.

gerektir ki özellikle uzun kıssalara başlanılmadan önce o kıssadan çıkarılacak ders ve ibretler özet bir şekilde verilir ve daha sonra kıssa tafsilatıyla anlatılır.¹²⁷

Kur'ân kıssalarının bir diğer özelliği de Kur'ân'ın genel eğitiminin temel parçalarından olan terğib ve terhib ilkelerine paralel doğrultuda insanın iki ruhsal özelliği olan ümit ve korku dengesinin gözetilmesidir. Bu bağlamda Kur'ân kıssaları ilahi mesaja kulak verenlere ümit, kayıtsız kalanlara ise korku verdiği söylenebilir.¹²⁸

Bazı kıssaların çeşitli surelerde tekrar edilmesi de Kur'ân kıssalarının özellikleri arasında sayılabilir. Ancak bu tekrarlar bir faydaya binaen yapılan tekrarlardır. Zira Kur'ân işe yaramaz tekrarlardan münezze bir kitaptır. Kur'ân kıssalarındaki bu tekrarların amaçlarını ve sebeplerini şu şekilde sıralaya biliriz:

a) Aynı olayın farklı üsluplarla anlatılması ve bu anlatımlarda başarılı bir seviye tutturulması Kur'ân'ın fesahat ve belagat açısından beşer üstü bir kitap olduğunun delilidir.¹²⁹

b) Tekrarların insan psikolojisi üzerinde etkisi çoktur. Bir düşüncenin ölçülü şekilde tekrar edilmesi, muhataba o düşüncüyü aşlamak ve kalıcı bir iz bırakmak için etkili bir yoldur. Kur'ân, dini gayeleri muhataba aktarmada kıssaları tekrar ederek kökleşmesini sağlamıştır.¹³⁰

c) Kur'ân'da tekrarı yapılan kıssalara baktığımızda farklı metot ve tarzda farklı surelerde muhatabı usandırmayacak şekilde zikredilmiştir. Her kıssa zikredildiği yerlerde ayrı bir anlama değinmekte; ayrı gözlemlere, nüanslara, hadiselere değinmektedir.¹³¹

¹²⁷ Abdul'azîm Hamza, s. 15; Turgay, s. 62. Örnek olarak bkz: el-Kassas, 28/2-6; Yûsuf, 12/4-6.

¹²⁸ Kara, s. 62; Turgay, s. 70.

¹²⁹ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 111.

¹³⁰ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 112.

¹³¹ Erdoğan Baş, *Kur'ân Üslubu ve Tekrarlar*, Pınar Yay., İstanbul 2003, s. 52.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA HZ. NUH KISSASI

Hız. Nuh'un hayatını peygamberlik öncesi, peygamberlik sonrası ve tufan sonrası olmak üzere üç aşamada değerlendirebiliriz. Ancak Kur'ân-ı Kerîm, daha önce de kıssaların üslubunu ele aldığımızda değindiğimiz gibi içinde bir fayda bulunmadığı takdirde peygamberlerin vahiy öncesi hayatından söz etmez. Hız. Musa ve İsa (a.s.) gibi doğumlarında ve peygamberlik öncesi hayatlarında olağanüstü bir durum bulunduğunda Allah'ın her şeye güç yetirmesi bağlamında bu mevzuları ele alır. Nitekim Kur'ân kıssalarının amaçlarından biri de Allah'ın kudretinin her şeye yettiğini ortaya koymaktır. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm'de Hız. Nuh'un peygamberlik öncesi hayatıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde Hız. Nuh'un putperest kavmiyle olan mücadelesini Kur'ân'daki anlatımını temel alarak anlatmaya çalışacağız. Bu anlatımı esas almakla birlikte gerekli gördüğümüz yerlerde Tevrat ve tarih kaynaklarındaki mevcut bilgilere de yer vereceğiz.

2.1. HZ. NUH (A.S.)

2.1.1. Nuh Kelimesinin Etimolojisi

İbranicede Nôah, Yunancada Nôe olarak yazılan¹³² Nuh (نوح) kelimesinin kökeni ve ne anlama geldiği konusunda ihtilaf olduğundan kesin bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. İbranice ve Aramicede “beklemek, durmak, rahatta olmak, bolluk ve bereket içinde yaşamak” anlamlarına gelen نوح fiilinden türemiş olması kuvvetle muhtemeldir.¹³³ Tevrat'ta, Hız. Nuh'un babası Lamek'in “Rabbin lanetlediği bu toprak yüzünden çektiğimiz eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak”¹³⁴ diyerek bu adı verdiğinden söz edilmesi bu görüşü destekler mahiyettedir.¹³⁵ Diğer

¹³² Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2007, XXXIII, 224.

¹³³ Raûf Ebû Sa'de, *el-Âlemü'l-E'cemiyyu fi'l-Kur'ân Müfesseren bi'l-Kur'ân*, I-II, Dâru'l-Hilâl, Kâhire tz, II, 232.

¹³⁴ Tekvîn, 5/29.

bir görüşe göre İbranicedeki ح-و-ن kökünün “beklemek, durmak” anlamları esas alınarak ve Hz. Nuh’un, kavmi içinde uzun bir müddet durduğundan hareketle bu şekilde adlandırıldığı belirtilmiştir.¹³⁶

İslam alimlerinden bazıları da Nuh kelimesinin Arapça kökenli bir kelime olup “ağlamak, dövünmek” anlamına gelen n-v-h kökünden türediğini iddia etmişlerdir.¹³⁷ Hz. Nuh’un sürekli kendi nefisini kötilediği veya bütün çabalarına rağmen iman etmeden tufanda boğulan kavmi için üzüldüğü için ona bu ismin verildiğini savunmuşlardır. Hz. Nuh’un yaşadığı dönemde Arap dilinin henüz oluşmadığı göz önünde bulundurulursa bu görüşün yerinde bir görüş olmadığı söylenilebilir.¹³⁸

Bu görüşlerin kesin bir dayanağı yoktur. Ancak Nuh kelimesinin İbranicede “rahatlık, bollukta yaşamak” anlamındaki kökten geldiğini savunan ilk görüş hariç diğer görüşlerin iddialarını esas alırsak bu ismin Hz. Nuh’a ya peygamberliğinden sonra ya da uzun bir süre yaşayıp bu vasfıyla temayüz ettikten sonra verildiği anlaşılır. Hz. Nuh’un yaşadığı zaman diliminde herhangi bir dilin temayüz etmediğini varsayarsak “Nuh” kelimesinin İbranice, Aramice ve Arapçanın ortak bir kelimesi olarak görülmesinde bir sakınca olmadığı kanaatindeyiz.

2.1.2. Hz. Nuh’un Ailesi

Çeşitli klasik kaynaklara baktığımızda Hz. Nuh’un hangi yıllarda yaşadığı hususunda çeşitli görüşlerin ortaya atılmış olduğuna şahit olmaktadır. Bu görüşlerin az sonra yer vereceğimiz “Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında on kuşak vardır” şeklinde İbn Abbas’tan gelen rivayetin çeşitli şekillerde yorumlanmasına dayanmaktadır. Söz konusu rivayette geçen kuşak ifadesinin arapçası olan “karn” ile neyin kastedildiği ihtilafli bir husustur. Bazı âlimler karn ifadesinin yüz yıllık zaman dilimi için kullanıldığını ve bu nedenle Hz. Nuh ile Hz. Âdem arasındaki sürenin bin yıl olduğunu belirtmişlerdir.

¹³⁵ Bununla birlikte Hz. Nuh’un ilk defa üzümünden şarap yaptığı ve şarabın insanı rahatlatması nedeniyle rahatlamak anlamına gelen *nihâm* kökünden türemiş olan bu isimle isimlendirildiği de iddia edilmiştir. Ancak bu iddianın mesnetsiz olmakla beraber gerçek dışı olduğu belirtilir. Bkz: Harman, “Nûh”, s. 224.

¹³⁶ Nitekim bu görüş sahipleri Arapçada -خ- ile yazılan kelimelerin İbraniceye -ح- şeklinde geçtiğini belirtmiş ve Arapçada “durmak, ikamet etmek” anlamına gelen ح-ك fiilini delil göstermişlerdir. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Ebu Sa‘de, II, 232-233.

¹³⁷ Ebû ‘Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi‘u li Ahkâmi‘l-Kur‘ân*, I-XXIV, thk. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetu’r-Risâle, Beyrut 2006, V, 94.

¹³⁸ Hasan Muhammed Huseyn ez-Zağl, *Şahsiyyetu Nûh fi‘l-Kur‘âni‘l-Kerîm*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necâh-ı Vataniyye Üniversitesi, Filistin 2008, s. 28.

Ancak bu bin yıllık zamanın Hz. Âdem'in dünyaya gelişinden sonra mı yoksa vefatından sonra mı başladığı da yine ayrı bir ihtilaf konusu olmuştur. Diğer bazı âlimler ise rivayetteki karn ifadesinin kuşak anlamında kullanıldığını ifade ederek bu zaman diliminin göreceliğine dikkat çekmişlerdir. O zamanda yaşayan insanların uzun ömürlü olduğundan hareketle kuşakların da uzun süre devam ettiğini belirtmişlerdir.

Kur'ân'da, Hz. Nuh'un Hz. Âdem'e dayanan soy silsilesinden bahsedilmez. Tarih kitaplarında verilen bilgilere göre Hz. Nuh'un soy şeceresi şu şekildedir: Nuh b. Lamek b. Mettuşelah b. Uhnuh (Hz. İdris) b. İdris b. Yared b. Mehail b. Kiyân b. Uş b. Şit b. Âdem (Ebi'l Beşer). Bu isimler çeşitli tarih kitaplarında benzerlik göstermekle beraber farklı şekillerde telaffuz edilmiştir.¹³⁹ Bu listeye göre Hz. Nuh Hz. Âdem'le birlikte onuncu kuşak neslini oluşturur. Buhari'de yer alan bir hadisi şerifte Hz. Peygamber "Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasında on nesil bulunmaktadır; Hepsî İslam üzeredir."¹⁴⁰ buyurmuştur. Bu hadis de bu bilgiyi doğrulamaktadır.¹⁴¹

Tevrat'ta Hz. Nuh'un soy şeceresi iki farklı şekilde verilmiştir. Ruhban metinlerinde soyu Hz. Âdem'in oğlu Şît'e dayandırılmıştır. Başka bir yerde ise Hz. Nuh'un soyu Hz. Âdem'in oğlu Kabil'e dayandırılır.¹⁴²

Kur'ân'da Hz. Nuh'un eşinden isim verilmeksizin yalnızca bir yerde bahsedilir. Söz konusu yerde, Hz. Lût'un hanımı ile birlikte zikredilmiş ve kâfirlere bir örnek (mesel) olarak sunulmuştur. Tahrim suresinde onun Hz. Nuh'a ihanet ettiğinden şöyle bahsedilir:

*"Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi."*¹⁴³

¹³⁹ Ebu'l-Fidâ İsmail İbn-i Kesîr, *Kıssasü'l-Enbiyâ*, Dâru't-Tiba'a ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kâhire 1997, s. 83; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, Hicr Yay., Kâhire 1998, I, 237; Hasan Eyyüb, *Kıssasü'l-Enbiyâ*, Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kâhire 1997, s. 36.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 237.

¹⁴¹ Süleyman Mollaibrâhimoğlu, "Nûh (a.s.) Kıssası", *Kur'ân Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, cilt: I, sayı: 7, s. 56-68.

¹⁴² Abdullah Temizkan, *Kur'ân'da Sabır (Hz. Nuh Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE., Erzurum 2012, s. 119.

¹⁴³ Tahrim, 66/10.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Nuh'un hanımı onu deli olmakla suçlamış ve kocasına karşı inkârcıların saffında yer almıştır. Aynı zamanda Hz. Nuh'a iman eden biri olduğunda bunu kâfirlere bildiriyor yani casusluk yapıyordu. Zira Hz. Nuh'a zahiren iman etmiş ancak hakikatte inkârcı bir şahsiyete sahipti.¹⁴⁴

Hz. Nuh'un hanımı tüm bu yaptıklarının yanında çocuklarının da aklını çelmeye, onları Hz. Nuh'tan soğutmaya çalışmış ve iman etmemeleri için her türlü yola başvurmuştur. Tufan esnasında, küfrü sebebiyle boğulan oğlu da bu sebeple Hz. Nuh'un yanında yer almamıştır.¹⁴⁵

Tevrat'ta Hz. Nuh'un eşinin tufan olayında gemiye bindiği ve kurtulduğu bilgisi yer almaktadır. Ancak, Kur'an'da, Hz. Nuh'a ihanet ettiği dolayısıyla cehenneme gideceğinden söz edilmekle birlikte gemiye binip binmediğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu iki zıt bilgileri birleştirmek adına İbn Âşûr'un ilginç bir tespiti vardır.

İbn Âşûr, eşinin Hz. Nuh'a ihanetinin tufandan sonra gerçekleştiğini ve ihanet kavramının anlamından hareketle bu ihanetten Hz. Nuh'un haberi olmadığını ifade etmektedir. Nitekim Tekvin bölümünde gemiye binmesinden bahsedilmiş ancak kıssanın tufan sonrasını anlatan bölümde eşinden söz edilmemiştir. Öyleyse gemide kendisiyle birlikte olan eşi, tufan sonrasında küfre düşmüş ya da Kur'an'da ihanetinden söz edilen eşi ile Tevrat'ta gemide bulunan dolayısıyla iman etmiş eşi aynı kişiler değildir. Bu son ihtimale göre Hz. Nuh, tufandan sonra ikinci bir evlilik yapmıştır ki Kur'an'da ihanet ettiği bildirilen eşi bu ikinci eşidir.¹⁴⁶

Hz. Nuh'un eşinin ismi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerde geçen isimlerde telaffuz açısından benzerlikler bulunur. Müfessirlerin çoğu Hz. Nuh'un eşinin adının "Vali'a" olduğu kanaatindedir. Bazı müfessirler ise Valiğa, Va'ila, Vağila ve Vahile gibi isimleri zikretmişlerdir.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Râzî, XXX, 50.

¹⁴⁵ Mustafa Müslim ve diğerleri (Heyet), *et-Tefsîru'l-Mevdû'iyu li Süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-X, Câmi'etu's-Şârika Yay., Birleşik Arap Emirliği 2010, VIII, 257.

¹⁴⁶ Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus 1984, XXVIII, 374,375.

¹⁴⁷ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüketu ve'l-'Uyûn*, I-VI, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut tz., VI, 47; Kurtubî, XXI, 102-103.

Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Nuh’un kaç çocuğu olduğundan ve bu çocukların isimlerinden söz edilmemiştir. Ancak Hud suresinde isim verilmeksizin Hz. Nuh’un erkek çocuklarından bir tanesinin babasının çağrısına kulak vermeyip inkârcılar saffında yer aldığından ve bu nedenle tufanda boğulup helak olduğundan bahsedilir. Söz konusu ayet şöyledir:

“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma” diye seslendi. O, “Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” dedi. Nûh, “Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azabından korunacak hiç kimse yoktur” dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu.”¹⁴⁸

Hz. Nuh’un tufanla birlikte helak olan oğlunun adı bazı âlimlere göre Kenan bazılarına göre Yam’dır. Bu çocuk Hz. Nuh’un dördüncü çocuğu olup ikinci eşi olan Vali‘a’dandır. Tevrat’ta bu çocuktan, evli olup olmadığından ve tufanda boğuluşundan bahsedilmemiştir.¹⁴⁹

Bazı müfessirler Hz. Ali’nin bu ayette geçen *إبنه* ifadesini müennes zamiri ile *إبنها* şeklinde okumasından hareketle bu çocuğun Hz. Nuh’un öz oğlu olmadığını, Vali‘a’nın bir önceki eşinden olabileceğini söylemişlerdir.¹⁵⁰ Bazıları ise Tahrim suresinde geçen “eşinin ona ihanet ettiği” ifadesine istinaden Vali‘a’nın bu çocuğu Hz. Nuh ile evliyken başkasıyla zina yaparak doğurduğunu iddia etmişlerdir. Ancak müfessirlerin büyük bir kısmı bu görüşlerin gerçeği yansıtmadığını beyan ederek bu görüş sahiplerini şiddetle eleştirmişlerdir.¹⁵¹

Tevrat’ta Hz. Nuh’un çocuklarından kendisine iman edip tufan olayında gemiye binmiş ve kurtulan üç çocuğundan söz edilir. Şimdi bu çocuklar hakkında Tevrat’ta yer alan bilgiler doğrultusunda kısaca bilgi vermeye başlamadan önce şunu ifade etmek gerekir: Aşağıda Tevrat’tan nakledilen bilgilerin çoğunda çelişkiler vardır. Bazı bilgilerde ise bir peygamber olarak Hz. Nuh hakkında İslam inancı ile bağdaştırılması

¹⁴⁸ Hûd, 11/42-43.

¹⁴⁹ İbn Âşûr, XII, 75.

¹⁵⁰ Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî, *Tefsîru’n-Neseî el-Musemmâ bi Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, I-IV, thk: Seyyid Zekeriyâ, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, yy., tz., II, 488.

¹⁵¹ Râzî, XVII, 240.

mümkün olmayan bilgiler mevcuttur. İsrailiyattan olan bu bilgileri verirken yeri geldiğinde bu konulara da değindik.

1. Hâm (حام): Tevrat'ta Hz. Nuh'un üç oğlundan biri olarak genellikle Sâm ve Yafes arasında zikredilmekle beraber Hz. Nuh'un en küçük çocuğu olarak bahsedilir.¹⁵² Hz. Nuh 500 yaşını geçtikten sonra dünyaya gelmiş¹⁵³ ve tufanda eşiyle birlikte kurtuluş gemisine binmiştir.¹⁵⁴ Yine Tevrat'ta, Hz. Nuh sarhoş olduktan sonra çıplak bir şekilde uyurken Hâm'ın onu gördükten sonra üzerini örtmek yerine kardeşlerine haber verdiği için oğlu Kenan'ın Hz. Nuh tarafından lanetlendiğinden söz edilir.¹⁵⁵ Tevrat'ta Hâm'ın Kûş, Mitsraim, Put ve Kenan adlarında dört çocuğundan ve bunların da çocuklarından söz edilir.¹⁵⁶

İslami kaynaklarda da Tevrat'taki bilgilere yakın bilgiler verilmiştir. Ancak Hz. Nuh'un Hâm'ın oğlu Kenan'ı değil bizzat Ham'ı lanetlediği ve bunun sebebinin ise Tevrat'takinin aksine Hâm'ın babasının emrine uymayıp tufan esnasında gemideyken eşiyle cinsel münasebette bulunması olarak açıklanmıştır. İslami kaynaklarda bu lanetin sonucu olarak Hâm'ın soyundan olan Sudanlıların siyah derili olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁷

2. Sâm (سام): Tevrat'ta genellikle Hâm ve Yâfes'ten önce zikredildiği için en büyük kardeş olduğunu kabul edenler olmuştur. Ancak Yahudi geleneğinde en küçükleri olduğu görüşü yaygın olup aynı zamanda hikmet sahibi ve en dürüstleri olduğu belirtilmektedir Hz. Nuh 500 yaşını aştıktan sonra dünyaya gelmiş¹⁵⁸ tufan olayında Hâm ve Yâfes gibi eşiyle birlikte gemiye binmiştir.¹⁵⁹ Rabbinik¹⁶⁰ literatüründe sünnetli doğması ve İsrailoğulları'nın atası olması nedeniyle Sâm'a büyük önem verilmiş ve Hz. Nuh'un onu kutsaması İsrailoğulları'nın kutsanması olarak görülmüştür. Hz. Nuh tufandan sonra dünyayı oğulları arasında paylaştığında vaat edilmiş toprakları Sâm'a vermiştir.

¹⁵² Tekvîn, 9/24.

¹⁵³ Tekvîn, 5/32.

¹⁵⁴ Tekvîn, 7/13.

¹⁵⁵ Tekvîn, 9/20-27.

¹⁵⁶ Tekvîn, 10/6-20.

¹⁵⁷ Şaban Kuzgun, "Hâm", *DİA*, TDV Yay., Ankara 1997, XV, 395-396.

¹⁵⁸ Tekvîn, 5/32.

¹⁵⁹ Tekvîn, 7/13.

¹⁶⁰ Rabbinik Yahudilik (Rabbinizm), Kudüs'ün yıkılışı sonrası ve ortaçağda *Kitâbı Mukaddes* ve *Talmud*'un öğretilerini zamanlarına uyarlamak konusunda rabbilerin yaptıkları çalışmalara ve bu doğrultuda ortaya çıkan öğretilere verilen genel bir addır. Rabbinik literatür ise, rabbilerin öğretilerini içeren ve onlar tarafından meydana getirilen eserlerdir. Bkz: Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1998, s. 316.

İslami kaynaklarda da Tevrat'takine benzer ifadeler yer almıştır. Yine bu kaynaklarda Hz. Nuh gemiyi inşa ederken Sâm'ın ona yardım ettiğinden, Hz. Nuh'un Sâm'ın neslinden peygamberler gelmesi için kendisine dua ettiğinden söz edilir. Bununla birlikte Hz. Nuh vefat etmek üzere iken Sâm'ı yanına çağırarak sürekli Allah'ı zikretmesini, şirk ve kibirden uzak durmasını vasiyet etmiş onu kendisine halef tayin etmiş olduğu da İslami kaynaklarda yer alan bilgilerdir.¹⁶¹

3. Yâfes (يافث): Tevrat'ta her yerde Hâm ve Sâm'dan sonra zikredilir ve Hz. Nuh'un en küçük oğlu olduğundan söz edilir.¹⁶² Kardeşler arasında bilgi ve hikmeti en az olandır. Tufanda eşiyile birlikte gemiye binmiştir.¹⁶³ Hz. Nuh, soyundan krallar ve kahramanlar çıkması için kendisine dua etmiştir.¹⁶⁴

2.1.4. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nuh'un Özellikleri

Kur'ân'da Hz. Nuh (a.s)'un adı 28 ayrı surede toplamda 43 defa zikredilir.¹⁶⁵ Bu veriden hareketle diyebiliriz ki Hz. Nuh, Hz. Musa ve Hz. İbrahim'den sonra Kur'ân'da ismi en çok tekrarlanan peygamberdir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in Mushaf'taki tertibine göre 28 ayetten teşekkül eden 71. suresi onun adını taşır¹⁶⁶ ve baştan sona onun kavmiyle olan tevhid mücadelesini anlatır. Böylelikle Hz. Muhammed (sav), Yunus, Yusuf ve İbrahim (a.s) gibi adını taşıyan bir sure bulunan peygamberlerdendir. Ancak Nuh suresini diğer peygamberlerin ismini taşıyan surelerden ayıran özelliği baştan sona Hz. Nuh'un mücadelesini konu almasıdır. Diğer peygamberlerin ismini taşıyan surelerde ise ismini taşıdığı peygamberin kıssalarını anlatırken arada diğer peygamberlere ait bilgi ve kıssalar da serpiştirilerek verilir. Hz. Yusuf'un kıssasının anlatıldığı Yusuf suresinde bile, az da olsa değişik konulara yer verildiğini ifade edebiliriz.

¹⁶¹ İsmail Taşpınar, "Sâm", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2009, XXXVI, 60-61.

¹⁶² Tekvîn, 9/27, 5/32.

¹⁶³ Tekvîn, 5/32.

¹⁶⁴ Harman, "Yâfes", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2013, XLIII, 174-175.

¹⁶⁵ Âl-i İmran, 3/33; Nisâ, 4/163; En'âm, 6/84; A'râf, 7/59, 69; Tevbe, 9/70; Yûnus, 10/71; Hûd, 11/25, 32, 36, 42, 45, 46, 48, 89; İbrahîm, 14/9; İsrâ, 17/3, 17; Meryem, 19/58; Enbiyâ, 21/76; Hacc, 22/42; Mu'minûn, 23/23; Furkân, 25/37; Şu'arâ, 26/105, 106, 116; Ankebut, 29/14; Ahzab, 33/7; Sâffât, 37/75, 79; Sâd, 38/12; Gâfir, 40/5, 31; Şûrâ, 42/13; Kâf, 50/12; Zâriyât, 51/46; Necm, 53/52; Kamer, 54/9; Hadîd, 57/26; Tahrîm, 66/10; Nûh, 71/1, 21, 26.

¹⁶⁶ Nûh, 71/1-28.

Hız. Nuh'un Kur'an'da bu kadar önemli bir yere sahip olmasının altında birçok neden yatar. Şimdi Hız. Nuh'un sahip olduğu özellikleri açıklayarak bir anlamda bu nedenleri de ortaya koymuş olacağız.

1. Öncelikle Yüce Allah'ın bir insana bahşedeceği en güzel nimetlerin başında o insanı kendine muhatap olarak kabul etmesi gelmektedir. Allah Teâla'nın bir insanı kendine muhatap olarak kabul etmesi demek onu kendine yakınlaştırması ve her durumda onu gözetip kollaması anlamını taşır. Bu hitabın en önemli unsuru ise vahiydir. Hız. Nuh da bu güzel nimete nail olmuş bir peygamberdir. Kur'an'da birçok yerde Hız. Nuh'un bu özelliğine değinilir. *“Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik”*¹⁶⁷

2. Yüce Allah Peygamber efendimize sabretmesi gerektiğini bildirmiş bunu yaparken de azim sahibi peygamberlerin gösterdiği sabrı örnek almasını şu ayetlerle emretmiştir:

*“Ey Muhammed!) O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret. Onlar için acele etme.”*¹⁶⁸

Bu ayette geçen ve sözlükte “sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler” anlamına gelen¹⁶⁹ *Ulu'l 'Azm* ifadesiyle hangi peygamberlerin kastedildiği tartışmalı bir konudur. Kimileri bu ifadeyle belirli peygamberlerin –Hız. Muhammed, Nuh, İbrahim, Musa, İsa (a.s)- kastedildiği görüşünü benimserken kimileri de *Ulu'l 'Azm* ifadesiyle belli peygamberlerin değil ilahi vahye mazhar olmuş tüm peygamberlerin kastedildiğini ileri sürmüştür.¹⁷⁰ Bu görüşlerin hangisi kabul edilirse edilsin kesin olan bir şey vardır ki o da Hız. Nuh'un, Peygamber oluşunun yanında diğer bütün peygamberlere olduğu gibi peygamberimize de örnek gösterilen *Ulu'l 'Azm* olan peygamberlerden oluşudur.

3. Hız. Nuh'un sahip olduğu bir diğer özelliği de kendisinden misak/sağlam söz alınmış olmasıdır. Ahzab suresinde kendisinden misak alındığı şu ayetle ifade edilmiştir:

¹⁶⁷ Nisâ, 4/163.

¹⁶⁸ Ahkâf, 46/35.

¹⁶⁹ Muhammed Aruçi, “Ülü'l-Azm”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2012, XLII, 294-295; Sâlih Karacabey, “Ülü'l Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri”, *UİFD*, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 297-314.

¹⁷⁰ Râzî, XXVIII, 35.

“*Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh’tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa’dan da. Evet, biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.*”¹⁷¹

Evet, Yüce Allah genelde bütün peygamberlerden özelde de bu ayette isimleri geçen peygamberlerden yüklenmiş oldukları peygamberlik görevini hakkıyla yerine getirmeleri, birbirlerini tasdik etmeleri ve müjdelemeleri, yalnız Allah’a ibadet etmeleri, kavimlerini de bu ibadete davet etmeleri ve onlara nasihat etmeleri hususlarında onlardan sağlam ve cayılmayacak bir söz almıştır.¹⁷²

4. Kur’ân Hz. Nuh’tan söz ederken birçok yerde onu seçilmiş bir kul olarak niteler.¹⁷³ Allah onu dinini ve vahyini insanlara tebliğ etmesi için seçmiştir.¹⁷⁴ Zira peygamberlik kişinin kendi çabalarıyla elde edeceği *kesbi* bir rütbe değil ancak yüce Allah’ın seçmesiyle gerçekleşen *vehbi* bir nimettir.

5. Kur’ân’da Hz. Nuh’un tevekkül sahibi oluşu da vurgulanan bir diğer özelliktir.¹⁷⁵ Allah’a güvenip dayanma anlamına gelen tevekkül¹⁷⁶ hiç şüphesiz ona her türlü eziyetle mukabele eden kavmine karşı Hz. Nuh’un en büyük silahı olmuştur.

6. Hz. Nuh (a.s) ve onunla birlikte iman edenler tufan olayından sonra yeryüzünde halife olmuşlardır.¹⁷⁷ Allah bu vasfı daha önce Hz. Âdeme bahşetmişti.¹⁷⁸ Böylelikle Hz. Âdem’den sonra o bu özelliğe sahip olan ikinci kişi oldu.

7. Ondan sonra gönderilmiş bütün peygamberler onun soyundandı.¹⁷⁹

8. Hidayet sahibi biriydi.¹⁸⁰

9. Sâlih bir kuldu.¹⁸¹

10. Kendisine hüküm verilmişti.¹⁸²

11. Hz. Nuh sabırlıydı.¹⁸³

¹⁷¹ Ahzâb, 33/7.

¹⁷² ‘Alauddîn Ali b. Muhammed el-Bağdâdî el-Hâzîn, *Lubâbu’t-Te’vil fî Ma’âni’t-Tenzil*, I-IV, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut 2004, III, 410.

¹⁷³ Âl-i İmran, 3/33; En’âm, 6/84-86.

¹⁷⁴ Taberî, V, 329.

¹⁷⁵ Yûnus, 10/71.

¹⁷⁶ Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2012, XLI, 1-2.

¹⁷⁷ Yûnus, 10/73.

¹⁷⁸ Bakara, 2/30.

¹⁷⁹ Hadîd, 57/26.

¹⁸⁰ En’âm, 6/84.

¹⁸¹ Tahrîm, 66/10.

¹⁸² En’âm, 6/89.

12. Şükreden bir kuldu.¹⁸⁴
13. Nimet verilmişti.¹⁸⁵
14. Duası kabul edilirdi.¹⁸⁶
15. Allah'ın yardımına nail olmuştur.¹⁸⁷
16. Güvenilirdi.¹⁸⁸
17. Muhsin bir kul idi.¹⁸⁹

2.2. NUH KAVMİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Kur'ân-ı Kerîm ve İslami kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Hz. Nuh'un gönderildiği toplum putperest bir toplumdur. Hz. Âdem'den sonra insanlar uzun bir süre hak din olan tevhid inancı üzere devam etmişlerdir. Nitekim İbn-i Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste peygamber efendimiz şöyle buyuruyor: *Hz. Âdem ile Nuh (a.s.) arasında on nesil bulunmaktadır; hepsi islam ile müşerref olmuşlardır.*¹⁹⁰ Bu sâlih asırlardan sonra gelen nesiller yavaş yavaş tevhidden uzaklaşıp putlara tapmaya başladılar.

Kur'ân'a göre yüce Allah bütün insanları yalnız kendisine kulluk yapmaları için yaratmıştır.¹⁹¹ Ancak Hz. Nuh'un gönderildiği toplum yaratılış gayeleri olan tevhide dayalı ibadeti terk etmiş ve insanlık tarihinde şirke düşmüş ilk toplum olmuşlardır. Yüce Allah, onları, içinde buldukları şirkten kurtarmak ve kıyamet gününde kendilerini bekleyen elem dolu bir azaptan onları uyarması için Hz. Nuh'u peygamber olarak seçmişti.¹⁹²

Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği toplum, insanlığa, şirki ilk defa yayan bir toplumdur. Onlar kendilerine putlar yapmışlar ve onlara çeşitli isimler vermek

¹⁸³ İbrâhîm, 14/12.

¹⁸⁴ İsrâ, 17/3.

¹⁸⁵ Meryem, 19/58.

¹⁸⁶ Enbiyâ, 21/76.

¹⁸⁷ Enbiyâ, 21/77.

¹⁸⁸ Şu'arâ, 16/107.

¹⁸⁹ En'âm, 6/84; Sâffât, 37/80.

¹⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 237.

¹⁹¹ Zâriyât, 51/56.

¹⁹² Nûh, 71/1.

suretiyle onlara tapıyorlardı. Onlar bu putların kendisine veya kendisine tapanlara gelebilecek herhangi bir zararı bertaraf edebileceklerine, fayda sağlayacaklarına görebildiklerine, işitebildiklerine inanıyorlardı.¹⁹³ Kur'ân-ı Kerîm onların tapmış oldukları putlardan beş tanesinin ismini onların dilinden şöyle aktarıyor:

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا

“Şöyle dediler: ‘Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd’i, Süvâ’ı, Yeğûs’u, Ye’ûk’u ve Nesr’i hiç bırakmayın.’”¹⁹⁴ Bu ayetten de anlaşıldığı gibi bu kavmin tapmış olduğu birçok put mevcuttu. Ancak en fazla önemsedikleri beş put vardı. Şimdi çok fazla ayrıntıya girmeden bu putlar ve tufandan sonraki akıbetleri hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler dâhilinde kısaca bilgi verelim.

Vedd – وَد: Kuvvetli bir erkek şeklinde tasvir edilmiş bu put Hz. Nuh’un kavminin tapmış olduğu putların en yüce kabul edileni ve en önemlisiydi. Tufanla birlikte diğer dört put gibi olduğu yerden Cidde’ye sürüklenmiş ve sular çekilince de orada kalmıştır. Bu putun Cidde’den Tihame’ye ve oradan da Dümnetül-cendel’e getirilmek suretiyle Arapların da tapmış olduğu kabul edilir. Hz. Peygamber Tebük gazvesinde Halid b. Velid’i bu putu yıkmakla görevlendirmiştir.¹⁹⁵

Süva’- سُوَاع: Kadın biçiminde tasvir edilmiş bir put olan Süva’, Vedd gibi daha sonra Arapların yaşadığı Batn-ı Nahle’ye getirilmiş ve Hüzeyl, Kinane, Müzeyne ve Hemdan kabileleri tarafından tapınılmıştır. Mekke’nin fethine kadar varlığını sürdüren bu put hicri sekizinci yılda ‘Amr b. ‘Âs tarafından yıkılmıştır.¹⁹⁶

Yeğûs – يَغُوث: Aslan şeklinde tasvir edilmiş bir puttur. Hz. Nuh kavminin tapmış olduğu diğer putlar gibi Yeğûs da tufanla birlikte bulunduğu yerden sürüklenmiş ve daha sonra Arapların içine girmiştir. Bu put Yemendeki Cüreş şehrindeki Mezhic tepesine dikilmiş ve orada bulunan Mezhic kabileleri ile Cüreş halkı tarafından kutsanarak tapınılmıştır.¹⁹⁷

¹⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, I-XV, Müessesetu Kurtuba, Kâhire 2000, III, 47-48; es-Sâbûnî, *en-Nübuvvetu ve’l-Enbiyâ*, Mektebetu’l-Ğazzâlî, Dimaşk 1985, s. 146.

¹⁹⁴ Nûh, 71/23.

¹⁹⁵ Şevket Yavuz, “Ved”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2012, XLII, 589-590.

¹⁹⁶ Şinasi Gündüz, “Süva’”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2010, XXXVIII, 182-183.

¹⁹⁷ Harman, “Yeğûs”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2013, XLIII, 388-389.

Ye‘ûk – **يعوق**: At şeklinde tasvir edilmiştir. Bu put da Araplar tarafından tapınılmıştır. San‘a’daki Hayvan adlı yerleşim merkezinde bulunan Ye‘uk oradaki ve çevresindeki halk tarafından tapınılmıştır.¹⁹⁸

Nesr – **نسر**: Kartal şeklinde tasvir edilen bu put tufandan sonra Yemen’deki Himyer bölgesindeki halk tarafından kutsallaştırılmış ve tapınılmıştır.¹⁹⁹

Peki, tevhid inancı üzerine devam eden insanlığın bu inançtan vazgeçme sebebi neydi? Şirk denilen ve insanların yaratılış gayesine ters yapıya sahip olan bu illete nasıl düştüler? Bu putlar ilk yapıldığında tapınılmak için mi yapılmıştı?

Hz. Nuh’un peygamber olarak gönderildiği toplum ilk defa putlara taptıkları için bu soruların cevabını ancak onların çağında gerçekleşmiş olaylara göz attığımızda cevaplandırabiliriz. İslamî kaynaklardaki verilen bilgilere göre ayeti Kerîmede geçen bu putlara verilen isimler, Hz. Nuh’un peygamber olarak gönderilişinden önce yaşamış sâlih kimselerin isimleridir. Bu sâlih kimseler vefat ettikten sonra insanlar onların yaptıkları güzel işlerin hatıralarında canlı kalması için onları hatırlatacak heykeller diktiler. Böylece onların yaptıkları iyi işleri hatırlayacak ve iyi işlerde onları örnek alıp aynısını yapmayı amaçlıyorlardı. Ancak zaman geçtikçe her gelen nesil bu heykellere bir önceki nesle göre daha fazla itibar ettiler ve kutsallık atfetmeye başladılar. O heykelleri tabulaştırdılar ve onlara ilahlık vasfını vererek ibadet ettiler.²⁰⁰

Hadislerde de bu açıklamaya uygun bilgiler mevcuttur. İbn-i Abbas’tan gelen bir rivayet şöyledir: Nuh kavminde mevcut olan putlar sonradan Araplara intikal etmiştir. Şöyle ki: Vedd adlı put, Dümetü’l-Cendel’deki put olup Kelb kabilesine aitti. Süvâ adındaki put, Hüzeyl kabilesine aitti. Yeğus adındaki put, (önce) Murad’ın sonrada Sebe’ şehri yanındaki Cevf vadisinde bulunan Gutayfa oğullarına ait oldu. Ye‘uk, Hemedân’ın putu idi. Nesr, Âl-i Zilkelâ’dan Himyer’in putuydu. Buradaki put isimleri, aslında Nuh kavminden Sâlih kimselerin isimleri idi. Bunlar ölünce Şeytan, bu sâlih kimselerin Kavimlerine; "Sâlih kimselerin hayattayken oturmuş oldukları yerlere (onların hatırasına) putlar dikin ve onlara bu kimselerin isimlerini verin" diye ilham etti. Halk bu ilhama uyup söyleneni yaptılar. Başlangıçta bu putlara tapınma yoktu. Ancak

¹⁹⁸ Harman, "Yeûk", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2013, XLIII, 508.

¹⁹⁹ Fuat Aydın, "Nesr", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2007, XXXIII, 11.

²⁰⁰ Sâbûnî, *en-Nübuvvetu ve'l-Enbiyâ*, s. 146-147.

bu putları yapanlar ölünce ve onlar hakkındaki bilgi de unutulunca bu putlara tapılmaya başlandı.²⁰¹

Hz. Aişe'den gelen rivayet de şöyledir: Resulullah (s.a.v)'in (ömrünün sonlarına doğru) hastalandığında hanımlarından bazıları Mariyete isminde bir kiliseden söz ettiler. Hanımlarından Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe, hicret dolayısıyla Habeşistan'a gitmişler ve kiliseyi orada görmüşlerdi. Kilisenin güzelliğini, içindeki suretleri anlattılar. Bunun üzerine Resulullah (sav) başını kaldırarak: Onlardan sâlih bir kişi öldüğü zaman onun (öldüğü yerin) yanı başında bir tapınak yaparlar ve içine de ölen kişinin suret ve heykellerini koyarlar. Kıyamet günü onlar, şanı yüce olan Allah katında yarattıklarının en şerlisidirler buyurdu.²⁰²

Görüldüğü üzere insanlık tarihinin şirkle tanışma süreci putlara tapınmak sureti ile başlamamıştır. Bu süreç görünüşte halis bir niyetle, heykelleri yapılan insanları yâd etmek ve iyilikte onları örnek alma amacıyla başlamıştır. Devamında bu amaçtan sapmalar gerçekleşmiş ve nihayetinde şirk denilen inancın ortaya çıkmasıyla devam etmiştir. Şirkin bu tarihi seyri, bizlere, iyi niyetin cehaletle birleştiğinde ne tür sonuçlar doğuracağını hatırlatmaktadır. Böylelikle şirk, Allah'ın asla affetmeyeceği günahlar arasında yerini almıştır.

Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği toplumun bir diğer özelliği de zalim ve vicdani duygulardan yoksun bir toplum olmalarıdır. Hz. Nuh'un hak dine davet etmesi için gönderilen kavim, peygamberlerinin yaptığı çağrılara kulaklarını tıkamış bu uğurda çeşitli komplolar uygulayan zalim ve vicdan dışı uygulamaları olan bir toplumdur. Nitekim görevi yalnızca nasihat ve tebliğ olan Hz. Nuh'a iman etmemekle birlikte ona işkence ve onu dışlama gibi akla gelecek her türlü eziyetle mukabele etmiş cefakâr bir kavimdi. Kur'ân'da onların kötülükte ilerlemiş bir yapıya sahip olduğunu adeta kötülükle özdeşleşmiş bir yapıda olduklarını şu ayetlerle bildiriliyor:

*“Ayetlerimizi yalanlayanlara karşı ona yardım etmiştik. Şüphesiz onlar kötü bir toplumdur. Bu yüzden biz de onları topyekûn suda boğduk”*²⁰³

²⁰¹ Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîhu'l-Buhârî)*, Dâru'l-Erkam, Beyrut tz, Tefsir, 71.

²⁰² Buhârî, Salât, 48/54.

²⁰³ Enbiyâ, 21/77.

Ayetteki قوم سوء tamlaması onların kötülükleriyle tanınmış ve bu özelliğiyle ön planda olduklarını gösteren bir tabirdir.²⁰⁴ Mü'min suresinde de Nuh kavmini de içine alacak bir ifadeyle bu konuya değinilmiştir.²⁰⁵ Bu toplum Semûd ve 'Âd kavimlerine oranla daha da zalim bir toplumdur.²⁰⁶

Fiili olarak yaptıkları eziyetleriyle birlikte aslı astarı olmayan çeşitli suçlamalarıyla sözlü olarak da aynı komploları uyguluyorlardı. Nitekim onu “akılsızlık, sapıklık, delilik” gibi haksız şeylerle suçlayıp onunla alay eden bir kavimdi.²⁰⁷ Kendisini taşlamakla tehdit etmeleri de yine Kur'ân'da yer almıştır.²⁰⁸

Hız. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği toplum fasık bir toplumdur. Hak yol olan tevhide ve tevhide çağıran Allah elçisini bırakmış bir kavimdi. Kur'ân'da onların bu durumlarına şu ayetlerle işaret edilmiştir:

*“Bunlardan önce de Nuh kavmini helâk etmiştik. Çünkü onlar fâsık bir toplum idiler.”*²⁰⁹

Nuh kavminin sahip olduğu zulüm ve fiskları onların mizaçlarına da olumsuz bir iz bırakmıştı. Nitekim onlar inatçı ve gerçeği görmeyen bir topluluk oluvermişlerdi.

İslami ve Tarihi kaynaklarda verilen bilgilere baktığımızda hiçbir peygamber Hız. Nuh kadar uzun bir süre peygamberlik mücadelesi vermemiştir. Kur'ân'da kıssaları geçen peygamberlere baktığımızda, yalnızca Hız. Nuh hakkında kavmi içinde durduğu süre hakkında bilgi verilen tek peygamber olması bunu destekler. Kavmi içinde 950 yıl kalan Hız. Nuh'un bütün çabalarına rağmen kavminden az kişi şirki bırakıp tevhide seçti.²¹⁰ İnat ve azgınlık açısından had safhaya ulaşan bu toplum aslında kendilerine zulmettiler.²¹¹ Kur'ân onların kendilerine yararlı olan gerçekleri göremeyecek ve vicdanlarının hakkı kabullenmeyecek kadar kör bir toplum olduklarını şu ifadelerle beyan ediyor:

²⁰⁴ İbn Âşûr, XVII, 114.

²⁰⁵ Mu'min, 40/5.

²⁰⁶ Necm, 53/50-52.

²⁰⁷ A'râf, 7/60-63; Kamer, 54/9; Mu'minûn, 23/25; Hûd, 11/32,38.

²⁰⁸ Şu'arâ, 26/116.

²⁰⁹ Zâriyât, 51/46.

²¹⁰ Ankebût, 29/14-15.

²¹¹ Tevbe, 9/70; Nûh, 71/7.

*“Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar (vicdanları hakka kapalı) kör bir kavim idiler.”*²¹²

Nuh kavmi bu inatlarıyla birlikte kendini âlim bilen ancak cahil olan yani ukala bir toplumdur. Hak olanı kabul etmemelerinin yanında doğru olanın gerçek temsilcilerinin kendileri olduğunu iddia ediyorlardı. Bu sebeple Hz. Nuh’un delalette olduğunu her fırsatta dile getiren ve bu asılsız iddiaları birbirlerine aşıl原因an bir kavimdi. Aslında yıllarca iman etmeyişlerinin altındaki gerçek neden onların bu cehalet yönü olsa gerektir.

Genel olarak tevhid mücadelesi veren peygamberlerin gönderildiği toplumlara baktığımızda ilahi hakikate karşı çıkanların en önde gelen argümanlarından biri iman etmiş grubun maddi değerler açısından toplumun alt tabakasında oluşudur. Zira hakka karşı kulağını tıkayan zengin ve inkârcı kesimin görüşüne göre maddi açıdan üstünlüğe sahip olan kesimle işçi ve fakir kesimin arasındaki maddi değer farkı, bu iki kesimin imani açıdan aynı çatı altında toplanmasına engel bir durumdur. Bu nedenle, kavimler değişse de bu grubun takındığı tavır her zaman aynıdır. Onlara göre eğer bir kişi vahiy alacaksa, bu kişi, *erazil* dedikleri fakir, işçi ve çiftçi kesimden değil kendilerinden olmalıydı. Kendi gruplarından olmayan birinin nasıl olurda onlara peygamberlik yapabilir gibi kıskançlığa kapılırlar.²¹³

Hız. Nuh’un gönderildiği topluma baktığımızda da aynı argümanlara sahip olduğunu görürüz. Hız. Nuh, kavmini tevhide çağırıp bu görevin Allah tarafından kendisine verildiğini söylediğinde onların ileri gelenlerinin cevabı şu şekilde olmuştur:

*“Kavminin inkâr eden ileri gelenleri, “Biz, senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz. İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz. Sizin bize karşı herhangi bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine sizin yalancı kimseler olduğunuzu sanıyoruz” dediler.”*²¹⁴

Hız. Nuh tebliğ vazifesini yerine getirirken gece gündüz, gizli açık demeden bu uğurda her türlü fedakârlığı yapıyordu. Onların fiili ve kavli her türlü eziyetlerine göğüs

²¹² A‘râf, 7/64.

²¹³ Fikret Gedikli, *Sosyo Psikolojik Boyutları Açısından Kur‘ân Kıssaları*, Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2011, s. 171.

²¹⁴ Hüd, 11/27; İbrahîm, 14/10; Şu‘arâ, 26/111.

gererken aynı zamanda onlara yumuşak davranmaktan da taviz vermiyordu. Ancak onlar hak olanı iştirmek için kulaklarını tıkıyorlar, hakkı kabul etmekten imtina ediyorlardı.²¹⁵ Bunun yanında Hz. Nuh'u ve iman lezzetine varan müminleri hak yoldan saptırmak adına çeşitli hilelere başvuruyorlardı. Onlar Hz. Nuh'a, kendilerinin iman edebilmeleri için öncelikli şart olarak iman etmiş kişileri kendi çevresinden uzaklaştırması gibi şartları koşuyor ve çeşitli şeytani fikirler üretiyorlardı. Bundan amaçları doğru yolu seçmek değil, bir zerre dahi olsa hak olanı tercih eden ve hak olana tabi olanların imanlarından taviz vermelerini sağlamak olduğu söylenebilir.

2.3. HZ. NUH'UN PEYGAMBERLİĞİ VE KAVMIYLA MÜCADELESİ

İslami ve tarihi kaynaklardan tespit ettiğimiz kadarıyla daha önce de değindiğimiz gibi Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği toplum yeryüzünde Allah'a şirk koşmayı ilk kez gerçekleştiren toplumdur. Bu toplum azgınlık, sapkınlık, fesatlık, haddi aşmaları ve Allah'ın insanları yarattığı tevhit fitratından uzaklaşıp, ne kendilerine ne de bir başkasına karşı zarar vermeyen ve fayda sağlamayan insan mahsulü putlara tapmaya başladıklarında Yüce Allah onları uyarması için peygamber olarak Hz. Nuh'u gönderdi. Böylece bir hadiste de bildirildiği gibi²¹⁶ Hz. Nuh yeryüzünde peygamberlikle görevlendirilmiş ilk resul olmanın hem şerefiyle onurlandı hem de daha önce kendisine örnek olacak hiçbir peygamberin mücadele etmek için gönderilmediği bir konuda mücadele edeceği için büyük bir sorumluluğu da üstlenmiş oldu.

O, iman etmedikleri takdirde kavmini kendilerini yaratan Allah'ın azabından uyardı. Sadece sakındırmakla kalmadı bizatihi Yüce taraticının dünyevi ve uhrevi nimetlere kavuşmalarına, ahiret saadetine ulaşmalarına vesile olacak reçeteyi onlara sundu. Hz. Nuh'un aldığı vahiy doğrultusundaki bu reçete *yalnız Allah'a kulluk ve hiç bir şeyi ona ortak koşmama*²¹⁷ gibi aslında kendilerine hiç de ağır gelmeyecek hükümleri içermekteydi. Çünkü bu hükümler insan fitratın aslına dönüşünü simgeler ve insanın yaratışındaki gerçek gaye de aslında bu hükümlerin ta kendisidir.

²¹⁵ Nüh, 71/7.

²¹⁶ Şefaât hadisi diye de bilinen ilgili hadis için bkz.: Buhârî, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, 2/3340; Müslim, Ebu'l-Hasen İbnul-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, I-V, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, İman, 1/193.

²¹⁷ Nüh, 71/1; Hûd, 11/25-26.

Hız. Nuh, kavmine yalnızca Allah'a kulluk etmeyi ve ona şirk koşmamayı öğütlerken akıllara gelecek olası bir konuya değinmeyi de ihmal etmemiştir. O konu şudur: Hız. Nuh onları iman etmeye davet ettiğinde ve daha önce azgınlık ve sefahatte bulunan bu putperest topluluğun şayet bütün bu yaptıkları münker ve fahşa eylemleri terk edip ilahi çağrıya itaat ettiklerinde yani asıllarına döndüklerinde daha önce yaptıkları suç ve günahlar ne olacaktı? Geçmişte yaptıkları bu suçlardan dolayı onlara bir azap olacak mıydı? Yani bir anlamda itaat ettikleri takdirde bu itaatin karşılığı ne olacaktı? Onların bu itaat ve imandan elde edecekleri kazanç nedir? Tüm bu soruların cevabını Hız. Nuh şöyle veriyor:

“Nûh, şöyle dedi: “Ey kavmim! şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.”²¹⁸

Evet, siz Allah'a itaat edip daha önceki yaptığımız kötülüklerden bir daha dönmüyormuşçasına vazgeçerseniz O da sizin yapmış olduğunuz günahları örter, size takdir etmiş olduğu müddete kadar ömrünüzü uzatır ve size nimetlerden faydalanma fırsatı verir. Buna karşın inkârınızda ısrar eder rabbinize karşı itaatsizliğinizi sürdürürseniz size mühlet vermez ve henüz ecelleriniz gelmeden çok acı bir azapla sizi yok eder.

Hız. Nuh'un kavmi onun bu ilahi çağrısına ve öğütlerine kulak asmadı. Peygamberlerinin uyarılarını dikkate almadıkları gibi, onun, kendilerine ilahi buyruğu iletecek bir peygamber olmasını da kabullenmeyip şirk ve putperestlikle bozulmuş akıllarınca uydurdukları bazı sebeplere dayanarak inkâr ettiler. Gerekçe olarak gösterdikleri deliller ise aslında şirke düşmüş sonraki bütün toplumların temel argümanlarından pek de farklı değildi. Bu gerekçelerin en önemlileri şunlardır:²¹⁹

1. Hız. Nuh'un kendileri gibi yiyip içen bir insan olmasıdır. Hâlbuki onların görüşünde bir peygamber gelecekse o kendileri gibi bir insan değil üstün güçleri olan bir melek olmalıydı.

²¹⁸ Nûh, 71/2-4.

²¹⁹ ‘Affif ‘Abdulfettâh Tabbâre, *Ma‘a'l-Enbiyâi fi'l-Kur‘âni'l-Kerîm*, Dâru'l-‘İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 2003, s. 61-62.

2. Hz. Nuh'un çağrısına kulak verenler işçi, çiftçi, vb. işlerle uğraşan fakir kesimden olup halkın alt tabakasından insanlardı. Onlar Hz. Nuh'a düşünmeden inanan aklı başında olmayan kimselerdi.
3. Hz. Nuh ve ona inananları yalancılıkla itham ediyorlardı. Onların kesin bilgiye sahip olmadıklarını düşünüyorlardı.

Hz. Nuh onların gerekçe olarak gösterdikleri bu iddialara yumuşak bir şekilde karşılık verir. O beşer olmanın aceleciliğiyle değil sabır timsali bir peygamber olarak metanetle şöyle karşılık verir:

“(Nuh onlara) şöyle dedi: Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok. Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediğiniz şeyleri de Allah tarafından gelen vahiy ile biliyorum. Sizi uarması ve sizin de Allah'a karşı gelmekten sakınıp rahmete ulaşmanız için, içinizden bir adam aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı?”²²⁰

Hz. Nuh, kavmine hiçbir inancı zorla kabul ettiremeyeceğini, bunun ancak gönüllülüğe dayalı bir eylem olduğunu söyler. Kendisinin bu davetten dolayı elde edeceği dünyevi herhangi bir çıkarının da olmadığını şöyle ifade eder:

“Nuh dedi ki: “Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şayet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O, kendi katından bana bir rahmet vermiş de siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz hâlde, biz sizi ona zorlayacak mıyız? Ey kavmim! Buna karşı ben sizden herhangi bir mal da istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir.”²²¹

Hz. Nuh'u ve ona inananları buldukları yoldan saptıramayacaklarını anlayan kavminin ileri gelenleri olan elit tabaka (mele'), onları caydırmak ve bir nebze de olsa Hz. Nuh'un davetinden taviz vermesini sağlamak gayesiyle başka yollara başvururlar. Başvurdukları bu yol Hz. Nuh'u yalanlamak ve inkâr etmekten daha ılımlı bir stratejidir. Bu strateji ilk bakışta cazip görünse de altında başka amaçların yattığı bir vazgeçirme girişimi olduğu söylenebilir. Elit tabaka, izledikleri bu yol dâhilinde Hz.

²²⁰ A'râf, 7/61-63.

²²¹ Hûd, 11/28-29.

Nuh'tan yanındaki *erazil* diye tabir ettikleri inanan kesimi kendisinden uzaklaştırmasını istediler. Ancak böyle bir durumda kendisine inanacaklarını söylediler.

Kavminin yaptığı bu teklife Hz. Nuh'un cevabı yine tavizsizdi. Hz. Nuh kimseyi yanından kovamayacağını; Allah katında zenginlik ve fakirlik gibi geçici dünyevi değerlerin iman bağlamında her hangi bir ayrıcalığı beraberinde getirecek nitelikte olmadığını dile getirir. Kendisinin böyle bir şeyi yapması durumunda, bir peygamber olsa bile, Yüce Allah'ın gazabından emin olmayacağını şöyle ifade eder:

*“İnananları da kovacak değilim; çünkü onlar Rableriyle karşılaşacaklar; fakat ben sizi cahil bir millet olarak görüyorum. Ey kavmim! Eğer ben onları kovarsam, beni Allah'tan kim koruyabilir? Hiç düşünmüyor musunuz?”*²²²

Bu girişimlerinde başarısız olan kavmin ileri gelenleri, amaçlarından vazgeçmeksizin başka fikirler üretme peşine düştüler. Hz. Nuh ile iman edenleri ayırıştırma çabasından sonuç alamayan bu kesim, Hz. Nuh'u insanların nazarında itibarsızlaştırmaya yönelik başka bir girişime başvururlar. Hz. Nuh'tan gaybi konular hakkında kendilerine bilgi vermesini istediler. Bununla birlikte kendileri gibi bir beşer olan Hz. Nuh'tan insanüstü şeyler isteyip yeryüzünün hazinelerini istediler. Ancak o yine duruşundan taviz vermeyerek şöyle cevap verir:

*“Size ben, “Allah'ın hazineleri yanımdadır”, demiyorum; gaybı da bilmem. “Ben bir meleğim” de demiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, “Allah, onlara asla hiçbir hayır vermez” de diyemem. Allah, onların içlerindeki daha iyi bilir. Böyle bir şey söylersem, o zaman ben gerçekten zalimlerden olurum.”*²²³

Bu itibarsızlaştırma çabalarından sonuç alamayan kavmi Hz. Nuh'un itibarını zedelemek adına başka bir yönteme başvurdular. Hz. Nuh'u, irşad ve tebliğe dayalı bu davasından vazgeçiremeyeceğini anlayan kavminin elit tabakası, bu kez ona meydan okuyormuşçasına iman etmedikleri takdirde kendilerine vadedilen azabı getirmesini istediler. Bunun üzerine Hz. Nuh yine kendisinin sadece bir peygamber olduğunu, Yüce Allah istemediği takdirde hiçbir azabı getirme gibi güç ve yetkisinin bulunmadığını ve yine o istemedikçe nasihatlerinin hiçbir fayda sağlamayacağını ifade etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bu konuda Hz. Nuh'un kavmiyle arasında geçen diyaloga şöyle değinmiştir:

²²² Hûd, 11/29-30.

²²³ Hûd, 11/31.

“Dediler ki: “Ey Nuh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir. Nuh dedi ki: “Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah’ı) âciz bırakamazsınız. Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz.”²²⁴

Hiz. Nuh’u üstlenmiş olduğu bu yüce vazifesinden değil vazgeçirmek en ufak bir taviz vermesini bile sağlayamayan bu kesim bütün bu sözlü mücadelelerinden sonra inkârlarının dozajını arttırdılar. Öyle ki bu davasından vazgeçmezse kendisini taşlamakla tehdit ettiler.²²⁵ O bundan vazgeçmeyince de her türlü eziyete başvurdular. Sayıp sövdüler, tehdit ettiler.²²⁶

Müfessirler, kavminin Hiz. Nuh’a karşı tavırlarını değerlendirirken akıl almaz işkencelerine değinmişlerdir. Hiz. Nuh, kavmini hak yola davet ederken onlar toplanırlar ve Hiz. Nuh’un üzerine üşüşürlerdi. Öldürücü bir şekilde döverler ve onun bu işkencelerden dolayı artık hayatta kalamayacağını söyleyip bir hasıra sarıp yolun üstüne atarlardı. Ancak Yüce Allah kavminin bu işkencelerine rağmen elçisini eski kuvvetine kavuşturur ve Hiz. Nuh, kendisine yapılanlara karşı sabırla tahammül edip onların ıslah olmalarını umarak görevini aynı şekilde sürdürürdü.²²⁷

Hiz. Nuh, kavmini gece gündüz, gizli açık çağırırdı. O, sabırlı ve halim biriydi. Onun kavminden gördüğü işkence ve eziyeti hiçbir peygamber kavminden görmemiştir. Kavmi onu bayılıncaya kadar döverdi. Ancak Hiz. Nuh, kavminin hidayeti için yine de “Rabbim, kavmimi bağışla ve onları affet çünkü onlar bilmiyorlar” diye dua ederdi. Hiz. Nuh’un bu çabalarına karşı onlar yine de onu dinlemezlerdi.²²⁸

Hiz. Nuh’un gönderildiği toplum, yetiştirdikleri nesilleri de etkilemeye çalışmışlardır. Babalar çocukluk dönemini geride bırakan akli başına gelen çocuklarına, Hiz. Nuh’a aldanmamalarını ve ondan sakınmalarını tembih ederlerdi.²²⁹ Böylelikle her bir nesil kendinden öncekilere oranla Hiz. Nuh’a karşı daha katı bir tavır sergilerdi. Hiz. Nuh, kavminin helakı için ettiği bedduanın gerekçesini, onların bu tavırları olarak

²²⁴ Hüd, 11/32-34.

²²⁵ Şu‘arâ, 26/116.

²²⁶ Taberî, XXII, 121.

²²⁷ Sâbûnî, *en-Nübuvvetu ve’l-Enbiyâ*, s. 150.

²²⁸ Râzî, XI, 130.

²²⁹ Sâbûnî, *en-Nübuvvetu ve’l-Enbiyâ*, s. 151.

göstermiştir. Doğacak çocuklarının kendileri gibi zalim, fasık ve müşrik olarak yetiştirmeleri ve Hz. Nuh'tan uzak durmaları gerektiğini tembihlemeleri Hz. Nuh'un etkilendiği en büyük olayların başında yer alır.

Hz. Nuh, yalnızca kavminden değil kendi aile fertleri tarafından da türlü eziyetlere maruz kalmıştır. Nitekim karısının ve çocuklarından bir tanesinin ona karşı olan tavırlarına daha önce değinmiştik. Bu bağlamda onların bu tavırları Hz. Nuh'u en çok üzen olayların başında geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü kavminin kendisine yaptığı eziyetlere karşı, ona teselli vermesi ve destek olması gereken kişilerin de kavmiyle aynı tavır takınması çok üzücü bir şey olsa gerektir. Bu nedenle Hz. Nuh, kendine kavmine inandıramıyordu. En yakındakilerin bile kendisine uymadığını görenler, Hz. Nuh'un yalancı olduğuna inanırlardı. Bu durum onun mücadelesinin engellerle dolu olduğunu göstermektedir.

Bütün bu güçlüklerle karşı Hz. Nuh (a.s.) mücadelesini sürdürdü. Gece ve gündüz, gizli ve açık demeden kavmini hak yola çağırdı. Ancak Hz. Nuh kavmiyle geçirdiği 950 yıla²³⁰ rağmen gösterdiği bu çabaların karşılığını bulamadı. O, kavmini kurtuluşa çağırdıkça onlar hak karşısında daha hırçınlaşıyorlardı. Küfür ve azgınlıkları daha da artıyordu. Hak olana kulaklarını tıkıyorlar ve elbiselerine bürünüyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm bu durumu Hz. Nuh'un dilinden şöyle aktarıyor:

“Nuh, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim. Fakat benim davetim ancak onların kaçışını artırdı. Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.”²³¹

Hz. Nuh'un kavmiyle olan mücadelesi onun sabrının, sebatının ve hidayet aşkının kanıtıdır. Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerden sabır gösterme hususunda Hz. Nuh'u örnek almalarının istenmesi, Hz. Nuh'un tüm eziyetlere rağmen kavminin hidayeti için nasıl bir azimle çabaladığını göstermektedir.

Hz. Nuh, uzun süren bu tebliğ vazifesinden sonra artık kavminin hidayete ermesi hususunda ümidini kesmiş ve onların ıslahları ile ilgili bütün yolların kapandığı

²³⁰ Ankebût, 29/14.

²³¹ Nûh, 71/5-7.

kanaatine varmıştı. Kavminin artık iman etmeyeceğini anlayan Hz. Nuh, *mağlup olduğumu*²³² kabullenerek bu duygularını yüce yaratıcısıyla paylaşır:

*“Nuh, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kavmim beni yalanladı. Artık onlarla benim aramda sen hükmet. Beni ve benimle birlikte olan müminleri kurtar.”*²³³

Burada Hz. Nuh’un “mağlup oldum” ifadesi aslında onun sabır göstermeye devam etmesi gerekirken sabrının tükendiğini ve çaresiz kaldığı için beddua ettiğini ifade etmek için kullanmıştır. Bir peygamber takati ve sabrı elverdiği müddetçe kavmine beddua etmez. Peygamber sabrının devamlılığı ise kavminin imanı hususunda en ufak bir ihtimalin var olmasına bağlıdır. Bu ihtimal yok olduğunda sabır kesilir ve helak için beddua eder.²³⁴ Bu beddua ise Allah’ın bir emri olarak görülmelidir.

Hz. Nuh’un bu duası aslında kavminden gördüğü eziyet ve işkence sebebiyle değildir. O, bu duayı yaparken üstlenmiş olduğu peygamberlik görevini düşünmüştür. Yani yüce Allah’a yalvarırken bile istediği şey müminlerin kurtuluşu mesabesinde dinin kurtuluşudur.²³⁵ Bu sebeple gördüğü cefa ve eziyetten yakınma söz konusu olmayıp imanın devamının sağlanması için yapılmış bir duadır.

Hz. Nuh, müminlere dua etmekle birlikte kavminin inkâr edenlerine de helak olmaları için beddua eder. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de onun bu bedduasına onun dilinden şöyle yer verilmiştir:

*“Nuh, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler. Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır.”*²³⁶

Hz. Nuh’un bedduasına bakıldığında aslında bu yakarışın bir nefretten kaynaklanan bir beddua olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü o, kavminin helak olmasını dilerken buna gerekçe olarak iman etmiş olanların bir daha sapıklığa düşmemesi ve mevcut toplumun ileride yetişecek nesli kendileri gibi sapkın ve inkârcı olarak yetiştirmesine engel olduğunu dile getirmiştir. Hz. Nuh kavmi içinde uzun müddet

²³² Kamer, 54/10.

²³³ Şu‘arâ, 26/117-118.

²³⁴ Râzî, XXIX, 37.

²³⁵ Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I-VI, Mektebetu Abikân, Riyâd 1998, IV, 405.

²³⁶ Nûh, 71/26-28.

kaldığı için gönderildiği toplumun, çocuklarını nasıl yetiştirdiklerini iyi biliyordu.²³⁷ Bu da Hz. Nuh'un böyle bir sonuca nasıl vardığının göstergesidir.

Ulu'l-'Azm peygamberlerin ortak noktalarından söz edilirken bu vasfa sahip olan peygamberlerin kavminin helaki için dua etmemiş olmalarından bahsedilir. Peki, daha önce de değindiğimiz gibi Ulu'l-'Azm bir peygamber olan Hz. Nuh'un kavminin helaki için yaptığı bu dua onun bu niteliğine bir zarar vermez mi?

Hz. Nuh kavminin helaki için beddua etmeden önce Yüce Allah'tan onlarla arasında bir hüküm vermesini istemişti.²³⁸ Bunun neticesinde Yüce Allah'ın bu konudaki hükmü kavminin inkâr edenlerinin helakine yönelik olmuştur. Hz. Nuh, Allah'ın verdiği bu hükme binaen böyle bir bedduada bulunmuştur. Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Nuh'un kavminin helakine yönelik bu isteği aslında Allah'tan gelen bir vahyin ve ona ait olan kesinleşmiş bir hükmün yansımasıdır.²³⁹ İbn-i Abbas'tan nakledilen "Hz. Nuh (a.s.), şüana kadar sana iman edenlerden başka kimsenin iman etmeyeceği vahyi geldikten sonra kavminin helakini istemiştir"²⁴⁰ rivayeti de bunu desteklediğini söyleye biliriz. Öyleyse bu bedduanın Hz. Nuh'un yalnızca şahsi isteğinden ya da vazifesinden doğan bir mağlubiyetten kaynaklandığını söyleyemeyiz.

Hz. Nuh'un müminlerin kurtulması ve azgın kavminin helaki için yaptığı bu yakarış, onu peygamber olarak gönderen Allah katında kabul gördü. Allah Teâlâ, Hz. Nuh'a kavminden artık kimsenin iman getirmeyeceğini ve dolayısıyla artık kavminin azgınlarına yönelik kesin hükmün verildiğini bildirmekle birlikte kendisinden onların kurtuluşuna dair bir talepte bulunmamasını vahyetti.²⁴¹ Onlar hakkındaki verilen hüküm ise onların bir tufanla boğulmalarıydı.

2.4. KURTULUŞ GEMİSİNİN İNŞASI ve TUFAN

Allah Teâlâ, kavmi içinde uzun müddet kalan ve beklediği desteği bulamayan Hz. Nuh'un duasını kabul etti. Artık imana davetin bittiğini ve inananların haricinde hiç kimsenin kurtulmayacağı azabın vakti gelmişti. Yüce Allah, ona kendisini

²³⁷ Zemahşerî, VI, 220.

²³⁸ Şu'arâ, 26/117-118.

²³⁹ Aruçi, "Ulu'l-'Azm", s. 295.

²⁴⁰ Râzî, XVII, 229.

²⁴¹ Bu konuyla ilgili bazı ayetler için bkz: Enbiyâ, 21/76-77; Mu'minûn, 23/27; Şuarâ, 26/118; Sâffât, 37/75-76.

yalanlayanların doğru yola gelmeyişinden ve yaptıklarından dolayı üzülmemesi gerektiğini bildirdi.²⁴² Çünkü Allah'ın onların helâkı noktasındaki hükmü kesinleşmiş ve suda boğulmalarının önünde bir engel kalmamıştı.

Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Nuh'a tufanda binip kurtulacakları bir gemi yapmasını bildirdi:

*“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.”*²⁴³

Çeşitli tefsir kitaplarında geminin hangi ağaçtan yapıldığı, geminin şekli ve ebatları gibi fiziksel özellikleri hakkında birbirleriyle ortak noktaları olmakla birlikte ters düşen bilgilerin de yer aldığı rivayetler verilmektedir. Biz bu rivayetlere daha sonra özet şekilde yer vereceğiz. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Nuh'un yaptığı gemi hakkında bu tür ayrıntılara yer vermediğini söylemek yerinde olacaktır. Şimdi Kur'ân'ın bu gemi hakkında yer verdiği bilgileri görelim.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu geminin tahtalardan yapıldığı ve çivilerle çakıldığı bilgisi yer almaktadır. Bu bilgiler ise yalnızca Kamer süresinde yer almakla birlikte konuyla ilgili ayetin meali şöyledir:

*“Biz Nuh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik.”*²⁴⁴

Kur'ân'da bu gemi hakkında verilen bir diğer bilgi Hz. Nuh'un bu gemiyi Yüce Allah'ın gözetim ve denetimi altında yaptığdır. Bu da bu gemiye ayrı bir özellik katar. Konuyla ilgili ayette geçen ifadenin meali şöyledir: *“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap.”*²⁴⁵ Bu ayette geminin Allah'ın gözetimi ve denetimi altında yapıldığı bildirilmiş olup bazı âlimler bu ayetten hareketle, Hz. Nuh'un daha önceden gemi yapma konusunda bir deneyiminin olmadığı sonucuna varmışlardır.²⁴⁶

Bazı âlimler ise bu ifadede geçen “gözetimimiz altında” ifadesinden amacın, Hz. Nuh'un ilahi koruma altında olması olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşü savunanlar

²⁴² Hûd, 11/36.

²⁴³ Hûd, 11/37.

²⁴⁴ Kamer, 54/13.

²⁴⁵ Hûd, 11/37.

²⁴⁶ Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, Beyrut tz, XVIII, 25; Ahmed Cemâl el-Ömerî, *Dirâsâtun fî't-Tefsîri'l-Mevzû'iyi li'l-Kasasi'l-Kur'ânî*, Mektebetü'l-Hancı, Kâhire 1986, s. 191.

“gemi yapı” emrinden yola çıkarak Hz. Nuh’un daha önceden gemi yapma konusunda deneyiminin olduğunu öne sürmüşlerdir.²⁴⁷

Hz. Nuh (a.s.) gemiyi yaparken yanından geçen kavminin inkârcı kesimi onunla alay ediyorlardı. Hz. Nuh (a.s.) ise onlara şöyle cevap verir:

*“Eğer şimdi siz bizimle alay ederseniz, biz de sizinle bu alayınız gibi alay edeceğiz. Artık pek yakında rezil edecek azabın kimin başına geleceğini bileceksiniz.”*²⁴⁸

Kurtuluş gemisiyle alakalı Kur’ân’da geçen bu bilgilere karşın, Tevrat’ta, geminin fizikler özellikleri üzerinde çok fazla ayrıntı yer alır. Tevrat’ta yer alan ayrıntılardan biri geminin *gofar* (servi) ağacından yapıldığıdır. Yine Tevrat’ta geminin uzunluğunun 300, genişliğinin 50 ve yüksekliğinin 30 arşın olduğu, gemide boyu bir arşını bulan bir pencerenin ve geminin yan tarafında bir kapının bulunduğu bilgileri yer alır. Bununla birlikte alt, orta ve üst olmak üzere üç güvertenin bulunduğundan, geminin bölmeler halinde olup içinin ve dışının ziftlendiğinden de bahsedilmiştir.²⁴⁹

İslami kaynaklara baktığımızda çeşitli bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Geminin şekli hususunda İbn-i Abbas’tan gelen rivayet şöyledir: Hz. Nuh (a.s.) nasıl gemi yapacağını bilmezdi. Allah ona geminin başı horozun başı gibi, gövdesi kuş gövdesi gibi, boynunu da horoz boynu gibi yapmasını yanlarına kapılar açmasını, çivilerle bağlantıları kuvvetlendirmesini, geminin içini ve dışını ziftlemesini vahiy etti. O güne kadar zift bilinmezdi. Allah’ın emriyle yerden zift kaynayıverdi.²⁵⁰

Tarih kaynaklarında geminin ebadı hakkında uzunluğunun 80 zira olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu sayıyı 300’e çıkaranlarda vardır. Bununla birlikte geminin sac ağacından, servi ağacından ve hint çınarından yapıldığı da söylenmiştir. Genişliğinin 50 ila 1000 zira veya kulaç olduğuna dair rivayetler de mevcuttur.²⁵¹ Hz. Nuh’un gemi yapmada kullandığı ağaçları kendisinin diktiği ve büyümeleri için 40 ila 100 yıl kadar beklediği hatta kestiği ağaçların kurumması için de 100 yıl beklediği yine rivayetlerde yer almıştır.

²⁴⁷ Abdurrahman Hasan el-Meydânî el-Habenneke, *Nûh (a.s.) ve Kavmuhu fi’l-Kur’âni’l-Mecîd*, Dâru’l-Kalem, Dimaşk 1990, s. 108-109.

²⁴⁸ Hûd, 11/38-39.

²⁴⁹ Tekvîn, 6/14-16.

²⁵⁰ Âlûsî, XII, 49.

²⁵¹ İbn Kesîr, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s. 102.

Görüldüğü gibi bütün bu bilgiler arasında çelişkiler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu bilgiler arasında aklın sınırlarını zorlayanlar da vardır. Bu sebeple bu konular hakkında kesin bilgi vermenin imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki bu tür rivayetler israiliyat kaynaklıdır. İsrailiyat kaynaklı bilgilerde ise temkinli davranmak durumundayız. Kitap ve sünnete ters düşmediği müddetçe kabul edebiliriz. Ancak bunun aksi bir durumda kesinlikle İsrailiyat kaynaklı bilgilerle amel edilmez. Tespit ettiğimiz kadarıyla Kitap ve sünnette geminin fiziksel özellikleri yer almadığı için böyle bir mukayeseye de imkânımız yoktur.

Geminin yapımıyla ilgili tartışmalar şöyle dursun, Hz. Nuh, Allah'ın gözetimi ve denetimi altında nihayet geminin inşasını tamamladı. Artık Allah'ın verdiği kesin hüküm sebebiyle inkârcıların boğulup helâk olması ve müminlerin kurtulması için her şey hazırды. Yüce Allah, Hz. Nuh'a tufanın başlaması için bazı işaretlerin gerçekleşeceğini haber vermişti. Bu işaretlerden biri de Kur'âni ifadeyle *feveran-ı tennûr*'ün oluşmasıydı. Söz konusu yerde bu alametten söz eden ayetin arapça ifadesi şöyledir:

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ.²⁵²

Burada geçen *Feveran* “kuvvet ve şiddetle kaynamak, fişkırmak” demektir.²⁵³ Ancak müfessirler burada geçen *tennûr* ifadesiyle neyin kast edildiği ve ne anlama geldiği hususlarında ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaf neticesinde tespit ettiğimiz kadarıyla yedi ayrı görüş ortaya çıkmıştır.²⁵⁴ Şimdi özet bir şekilde bu görüşlere yer vereceğiz.

1. İbn-i Abbas, İkrime, Zührî ve İbn-i Uyeyne'ye göre söz konusu ayetlerde geçen *tennûr* kelimesinin anlamı yeryüzü demektir. Öyleyse bu ifadeden amaç yerden suyun fişkırmasıdır.²⁵⁵
2. Hasan Basri, Mücahid ve Atiyye'ye göre buradaki *tennûr*den kasıt ekmek pişirilen tandır demektir. Bu tandır taştan yapılmış olup Hz. Havva'ya aittir.

²⁵² Hûd, 11/40.

²⁵³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979, IV, 2781.

²⁵⁴ Kurtubî, XI, 114.

²⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-'Azîm*, VII, 436; Taberî, XII, 401.

Öyleyse tufanın başlayacağını göstergesi olan alamet, bu tandırdan suyun fişkırmasıdır.²⁵⁶

3. Hasan Basri'den rivayet edilen başka bir görüşe göre tennûr gemide biriken suyun tahliye olduğu yerdir. Buradan suyun çıkması tufan başlangıcının belirtisidir.²⁵⁷
4. Hz. Ali'ye göre tennûr, tan yerinin ağarması ve sabahleyin havanın aydınlanması demektir.²⁵⁸
5. Hz. Ali ve Mücahid'e ait başka bir görüşe göre tennûrden amaç Küfe camisidir. Bu camiden suyun çıkması tufanın emaresidir.²⁵⁹
6. Katade'ye göre tennûr yeryüzünün yüksek yerleri demektir.²⁶⁰
7. Mukatil ve İkrime'den rivayet edilen başka bir görüşe göre tennûr, Cizre'de bulunan 'Aynu'l-Verde denilen çeşmenin adıdır.²⁶¹

Nehhâs bu görüşlerin birbirine zıt olmadıklarını söylemektedir. Çünkü Kur'ân, yerden ve gökten suyun fişkırıldığını haber verir.²⁶² Binaen aleyh bütün bu yerlerden suyun çıkması muhtemeldir.

Seyyid Kutup da Nehhâs'ın bu görüşünü destekleyecek şu açıklamalarda bulunmuştur: "Suların kaynaması hususunda değişik rivayetler bulunmakla birlikte bu rivayetlerin çoğuna birçok şey ilave edilmiştir. Aslı esası bulunmayan bu rivayetleri zikrederek delili olmayan yollara sapmayacağız. Bu konuda en fazla söyleyeceğimiz hususlar şunlardır: Suların kaynamasından maksat, ocağın altından suyun coşkun bir şekilde fişkırması veya volkanik bir patlama sonucu suyun taşmasıdır. Suyun bu şekilde taşması Allah tarafından Hz. Nuh'a gösterilen bir haber ve tufan felaketinin başlangıcına işaret olup, gökten yağacak yağmurla her tarafı sel kaplayacağını bildirmiş olabilir."²⁶³

²⁵⁶ Taberî, XII, 404.

²⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VII, 437.

²⁵⁸ Taberî, XII, 403.

²⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VII, 436.

²⁶⁰ Taberî, XII, 404.

²⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VII, 437.

²⁶² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VII, 437.

²⁶³ Seyyid Kutup, *fi Zilâli'l-Kur'ân*, IV, 1877.

Tufanın başlayacağını bildiren bu emare zuhur ettikten sonra, Hz. Nuh'a, diğer canlılar boğulduktan sonra üreyip yeryüzündeki türleri devam etmesi için her sınıf canlıdan erkek ve dişi olmak üzere birer çift almasını vahyetti.²⁶⁴

Aynı şekilde Allah, Hz. Nuh'a; kendisine inanmış bütün müminleri gemiye bindirmesini emretmiştir. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi kendisine iman etmemiş olan bir oğlu ve hanımı hakkında inkârları sebebiyle hüküm verilmiş olduğundan onları gemiye almamıştır. Kur'ân'da bu konuya şöyle yer verilmiştir:

*“Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift ile daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır.”*²⁶⁵

Hz. Nuh verilen bu emirleri ifa edip gemiye yükleme tamamlandıktan sonra Allah tarafından geminin yürümesi için emir verildi. Tufan sularının yükselmesiyle birlikte gemi harekete geçti. Bu husustaki ayetin meali şöyledir:

*“Nuh dedi ki: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”*²⁶⁶ Başka bir ayette ise şöyle buyurulmuştur: *“Sen ve beraberindeki kimseler, gemiye bindiğiniz zaman: “Bizi zalim kavmin elinden kurtaran Allah'a hamd olsun” de.”*²⁶⁷ Gemiye binenler “Allah'ın adıyla biniyoruz” diyerek gemiye bindiler.²⁶⁸

Ancak Bütün bunlar olup biterken Hz. Nuh'un aklı oğlundaydı. Zira o iman etmediği için gemiye binmemişti. Hz. Nuh, tufan sularının oluşturduğu dağların yüksekliğiyle boy ölçüşen dalgalar oluştuğunda, iman eder umuduyla kendisinden uzak bir yerde bulunan oğlunu babalık şefkatinin verdiği içten bir nidayla çağırır:

*“Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma!”*²⁶⁹

²⁶⁴ Hûd, 11/40; Mu'minûn, 23/27.

²⁶⁵ Mu'minûn, 23/27.

²⁶⁶ Hûd, 11/41.

²⁶⁷ Mu'minûn, 23/28.

²⁶⁸ Râzî, XVII, 239

²⁶⁹ Hûd, 11/42.

Ancak daha önceden de iman etmeyen oğlu yine aynı inatçı tavrını sergileyerek babasına şöyle cevap verir: *“Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.”* Babası yine umudunu yitirmeden oğluna şöyle cevap verir: *“Bugün Allah’ın rahmet ettikleri hariç, O’nun azabından korunacak hiç kimse yoktur.”* Nihayet Hz. Nuh bunları söyler söylemez tufan suyu onu kapıverir.²⁷⁰ Bu inatçı ve inkârcı tavrından ötürü boğulanlarla birlikte gözden kaybolup suda boğulur.

Tufanın ne kadar sürdüğü hakkında Kur’ân-ı Kerîm’de herhangi bir bilgi yoktur. Ancak kâfirler ilahi azapla helak olunca yani tufanın geliş amacı yerine gelince Allah yeryüzüne suyu yutmasını ve gökyüzüne suyu kesmesini emretti. Yeryüzü ve gökyüzü bu emre itaat etti. Hz. Nuh’un ve ona iman edenlerin kurtuluşuna vesile olan gemi Cûdî’ye oturdu:

*“Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zalimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.”*²⁷¹

Hz. Nuh’un duası kabul oldu. Zalimler helak oldu. Ancak Hz. Nuh’un gönlündeki babalık şefkati dinmek bilmiyordu. Bunun için Yüce Rabbi’ne yalvararak oğlunu kurtarmasını diledi. Rabbim! Beni ve ailemi –ki oğlum da ailemden biriydi- kurtaracağım diye söz vermedin mi? Şüphesiz sen verdiğin sözden caymayacak kadar yücesin ve hüküm verenlerin en hayırlısıdır.²⁷²

Yüce Allah, Hz. Nuh’un bu yakarışına kayıtsız kalmadı. Babalık hissini verdiği üzüntü sebebiyle sergilemiş olduğu bu tavrının yanlış bir tavır olduğunu bildirerek ve bir anlamda onu teselli edercesine şöyle cevaplıyor:

*“Allah, “Ey Nuh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.”*²⁷³

Yüce Allah’ın, elçisine vermek istediği mesaj aslında şöyledir: Ey Nuh! Senin bu inkârcı oğlun, kurtarılması hususunda söz verdiğim ailenden değildir. Çünkü o, inatçı ve inkârcı kimliğiyle birlikte sâlih ameller işleyen biri değildir. Bir peygamber

²⁷⁰ Hûd, 11/43.

²⁷¹ Hûd, 11/44.

²⁷² Hûd, 11/45.

²⁷³ Hûd, 11/46.

dahi olsan kesin ve doğru olmayan şeyleri benden isteyemezsin. Oğlun bile olsa, azabıma müstahak olmuş bir kişi için aracı olmak istemen cehaletten kaynaklanır ve ben seni cahillerden olmaktan men ediyorum.²⁷⁴

Hz. Nuh, yaptığı bu şeyden pişmanlık duyar ve suçunu itiraf ederek Yüce Allah'tan kendisini bağışlamasını ister: *“Nuh, “Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyana uğrayanlardan olurum” dedi.*”²⁷⁵

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Hz. Nuh, kavminin helakını isterken bütün kâfirlerin helakını istemişti. Öyleyse iman etmediği halde gemiye binmesi için oğlunu çağırması nasıl açıklanabilir? Bu soru birkaç şekilde cevaplandırılabilir.

a) Bu oğlu babasına iman etmiş gibi bir izlenim vermişti. Yani iman etmediği halde iman etmiş olduğunu göstererek münafıklık sergiliyordu. Hz. Nuh, onun mümin olduğunu zannederek gemiye davet etmiş olabilir.²⁷⁶

b) Hz. Nuh bu oğlunun kâfir olduğunu biliyordu. Ancak tufan suları yükselip oradakilere korku saldığına, Hz. Nuh, oğlunun bu korkuyla da olsa iman edebileceğini düşünerek gemiye binmesini istemiş olabilir. Nitekim ayette de ifade edildiği gibi Hz. Nuh, onun kâfirlerden olmamasını isteyerek ve iman ederek gemiye binmesini istemiştir.

c) Hz. Nuh bir peygamberde olsa nihayetinde çocuğuna karşı merhamet duygusu besleyen bir insandı. Bu duyguyla hareket edip gemiye binmesini istemiş olabilir.²⁷⁷

İbn Âşur'un burada, tespit ettiğimiz kadarıyla ve kendisinin de ifade ettiği gibi hiçbir müfessirin değinmediği ilginç bir tespiti vardır. O, bu ayeti tefsir ederken şu açıklamalarda bulunmuştur: Hz. Nuh, tufanı oluşturan suların çekilmesinden sonra bu münacatı yapmıştır. Söz konusu ayette geçen نَادِي ifadesi “dua etme, istekte bulunma” anlamındadır. Hz. Nuh'un rabbine yaptığı bu münacat, dünyadaki tufan azabından kurtulmasından ümidini kestiği bu oğlunun ahiretteki azaptan kurtulmasına yönelik bir girişimdir. Öyleyse Hz. Nuh'un bu isteği, hiç değilse ahirette bağışlanması için yapılan bir istektir. Hz. Nuh'un bu isteği aynı peygamber efendimizin, amcası Ebu Talip için

²⁷⁴ Tabbare, s. 72.

²⁷⁵ Hûd, 11/47.

²⁷⁶ Neseî, II, 489.

²⁷⁷ Râzî, XVII, 240; Ebû Hafs Ömer, X, 494.

istiğfar dilemesine benzer ki Hz. Nuh da aynı Hz. Muhammed gibi kâfirler için mağfiret dilemenin haram olduğunu bilmediği için böyle bir istekte bulunmuştur.²⁷⁸

İbn Âşur'un bu tespiti yerinde bir tespittir. Hz. Nuh oğlu için mağfiret dilerken dünyadaki azaptan kurtulmayan oğlunun hiç değilse Allah'ın gazabından kurtulmasını ummuştur. Bu dünyadaki tufanın sonucu olsa olsa ölümdür ki er ya da geç zaten gerçekleşecekti. Ancak inkâr etmenin sonucu telafisi mümkün olmayan bir sonuç olacaktır. Bu sonuç ise Allah'ın gazabına duçar olmaktır.

Bu konuda ortaya konulan bütün görüşler kesinlik ifade etmeyen zanna dayalı bilgilerdir. Kur'ân'da kıssalara yer verilmiş gayeleri açısından da aslında bu türden bilgilerin bir değerinin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü burada verilmek istenen mesajın anlaşılması için Kur'ân'ın verdiği bilgiler yeterlidir. Bu bilgiler dâhilinde verilmek istenen mesajın şöyle olduğu söylenebilir: Yüce Allah'ın lütfuna mazhar olmuş bir peygamber bile ilahi adalet ve hükümlerle ters düşen isteklerde bulunamaz. Peygamberler için önemli olan kan bağı yakınlığı değil din ve iman akrabalığıdır.

Bir diğer husus ise inkârcılarla işbirliği içinde bulunan eşinin akıbetidir. Hz. Nuh'un oğlunun tufanda boğulup helak olması hakkında Kur'ân'daki kesin bilgiye karşın Hz. Nuh'a ihanet içinde olan eşinin tufandaki akıbeti hakkında Kur'ân'da bir bilgi yer almamaktadır. Zalimlerin helak olmasıyla sonuçlanan tufan başladığında, şayet Hz. Nuh'un bu eşi hayatta ise onun da diğer zalimler gibi tufanda helak olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Tufan ile alakalı tartışmalı bir diğer konu tufan olayının evrensel mi yoksa yöresel mi olduğudur. Kur'ân'da tufanın evrensel veya yöreselliğine ait bilgi bulunmamaktadır. Bu hususta Tevrat'ta, tufan olayının tüm dünyayı kapsadığını yani evrensel olduğu belirtilmektedir.²⁷⁹

Günümüz araştırmalarına baktığımızda tufanın evrensel olup olmadığı tartışmaları halen canlılığını korumaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan dağlarda yapılan araştırmalarda balık fosillerine rastlanması tufanın evrenselliği tezini destekleyen bir kanıt olarak sunulmaktadır. Ancak bu fosiller tufanın evrenselliği hususunda yeterli bir delil değildir. Nitekim dünyanın sularla kaplı olduğu ve dağların

²⁷⁸ İbn Âşûr, XII, 83-88.

²⁷⁹ Tekvîn, 7/24.

oluşum aşamasında olduğu jeolojik dönemde suların çekilmesiyle bu fosillerin oluşması muhtemeldir.²⁸⁰ Dünya tarihi için önemli olan tufan hakkında ihtimallere dayanarak kesin hüküm vermek doğru olmasa gerektir.

Tufanın evrensel olup olmadığı hususunda Mevdûdi'nin ifadelerini aktarmakla yetineceğiz. O, şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Burada zikredilen tufan tüm yeryüzünü kapladı mı yoksa yalnızca Hz. Nuh'un (a.s) bölgesini mi içine aldı? Bu, şimdiye dek halledilmemiş bir sorudur. Kitab-ı Mukaddes'e ve İsrailiyata bakarsanız tufan arz çapında olmuştu. (Tekvin7: 18-24) Fakat Kur'ân bu konuda sükût etmektedir. Gerçi tufandan arta kalanları tüm insanlığın selefleri olarak zikretmektedir ama bu illa da tufanın dünya çapında olduğunu düşünmemizi gerektirmez. Bu meseleye şöyle bir açıklama getirilebilir: Tarihin o döneminde yeryüzünün yerleşim bölgesi yalnızca Hz. Nuh'un (a.s) yaşadığı bölgeydi ve tufandan arta kalan kuşaklar tedrici olarak yeryüzünün diğer bölgelerine yayıldılar. Bu teoriyi iki şey desteklemektedir. Birinci olarak, Dicle ve Fırat bölgesinde büyük bir tufanın meydana geldiği yolunda tarihsel geleneklerin, arkeolojik buluntuların ve jeolojik kanıtların teyit ettiği kesin deliller söz konusudur. Buna karşılık yeryüzünün diğer bölgelerinde tufanın dünya çapında olduğunu kanıtlayacak herhangi bir delil söz konusu değildir. İkinci olarak, Amerika ve Avustralya gibi birbirinden çok uzak yerlerdeki dâhil hemen tüm yeryüzü sakinlerinin geleneklerinde bir zamanlar yeryüzünde büyük bir tufanın koptuğu yolunda rivayetler vardır. Bunlardan çıkarılacak sonuç, insanlığın atalarının bir zamanlar yeryüzünün belli bir yöresinde yaşıyor olduklarıdır. Demek ki, bu olaydan sonra yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmışlar ve tufana dair rivayetlerini de beraberlerinde götürmüşlerdir.”²⁸¹

Hz. Nuh'un yaşamış olduğu dönemde yeryüzünde var olan tek toplum, kendisinin peygamber olarak gönderildiği toplumdur.²⁸² Bu nedenle tufanın evrenselliğinden öte tufanın geliş nedeni olan azgın ve müşrik toplumu helak etmesi

²⁸⁰ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm el-Müştehiru bi'smi Tefsîr'l-Menâr*, I-XII, Dâru'l-Menâr, Kâhire 1947, XII, 108.

²⁸¹ Ebu'l 'Alâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân- Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, I-VII, çev. Muhammed Han Kayani- Yusuf Karaca- Nazife Şişman- İsmail Bosnalı- Ali Ünal- Hamdi Aktaş, İnsan Yay., İstanbul 1986, II, 396.

²⁸² Reşid Rızâ, XII, 108.

bağlamında kapsayıcılığı tezi daha makul gözükmetedir. Çünkü cezalandırılan bir toprak parçası olarak yeryüzü değil ilahi azabı hak etmiş toplumdur.

2.5. TUFAN SONRASI DURUM

Zalimlerin yok olması ve müminlerin kurtuluşuyla sonuçlanan tufan gerçekleşti. Artık yeryüzünün varisleri olarak Hz. Nuh ve onunla birlikte iman etmiş olanlar hayatta kalmıştı. Allah Teâlâ, Hz. Nuh'a şöyle vahyetti:

*“Ona denildi ki: “Ey Nuh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracağız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak.”*²⁸³

Kur’ân’da tufan sonrası durum hakkında yer alan bilgi geminin Cûdî’ye oturması ve bu geminin sonraki nesillere ibret olması için bırakılmasıdır. Bu bilgilere yer veren ayetlerden ilki şöyledir:

*“Biz de onu (Nuh’u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık.”*²⁸⁴

Müfessirler bu ayeti tefsir ederken iki ihtimal üzerinde durmuşlardır. Bu ihtimallerden biri, ibret olan şeyin geminin kendisi olduğudur ki Yüce Allah bu geminin kalıntılarını yok etmemiştir. Nitekim son yıllarda yapılan arkeolojik araştırmalarda gemiye ait kalıntılara rastlanması bu ihtimali teyit eder. Bir diğer ihtimal ise ibretlik olan şey tufan olayının kendisidir.²⁸⁵ Hemen hemen bütün inançlar ve mitlerde tufanın nasıl gerçekleştiği hususundaki bilgiler çeşitlilik göstermekle birlikte dünya tarihinde böyle bir olayın gerçekleştiği yönünde inançların var olması bu ikinci ihtimali desteklediğini söyleyebiliriz.

Kur’ân’da tufan sonrası durum hakkında verilen bir diğer bilgi de geminin oturduğu yer ile alakalıdır. Bu bilgiyi veren ayetin meali şöyledir:

²⁸³ Hûd, 11/48.

²⁸⁴ Ankebût, 29/15.

²⁸⁵ Râzî, XXV, 43.

“*Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu*” denildi. *Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zalimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi.*”²⁸⁶

Müfessirler, bu ayette geçen *Cûdî* ifadesiyle neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler belirtmektedirler. Bazıları bu ifadenin Arapçadaki *cebel* kelimesi gibi dağ anlamına geldiğini belirtmişlerdir.²⁸⁷ Bu görüş sahiplerine göre Kur’ân’da, Hz. Nuh’u ve müminleri taşıyan geminin nereye demir attığı belli olmamakla beraber bu yerin bir dağın tepesi olduğudur. Ancak bu görüşü savunanlar azınlıktadır.

Diğer bir görüşe göre ayette geçen *Cûdî*, Tûr dağının diğer bir ismidir.²⁸⁸ Bu görüşü savunanların bu görüşü destekleyen yeterli delilleri bulunmamaktadır. Nitekim Tûr Dağı’nın Cûdî olarak bir isimlendirilmesinin bir kanıtı bulunmamaktadır.²⁸⁹

Bu görüşe mukabil olarak müfessirlerin çoğunluğu ayette geçen *Cûdî* kelimesinin belli bir dağın ismi olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak Cûdî’nin nerede bulunduğu hususu da tartışıla gelmiştir. Cûdî Dağı’nın konumuna dair bilgiler içeren rivayetlere baktığımızda farklı görüşler karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgeler Musul, Cizre (Cezire-i İbn Ömer), Nusaybin, Âmid (Diyarbakır), Şâm, Âmül (Taberistan), Hindistan, Doğubeyazıt, Ermenistan, vs.

Bu rivayetlerde, birbirine yakın veya aynı bölgede yar alan yerleşim yerlerinden Musul, Cizre, Nusaybin, Diyarbakır gibi isimler, bizi, rivayetlerin aynı noktayı kendi zamanlarında meşhur olan farklı bölgelerle belirlemeye çalıştıklarının göstergesi olduğu kanaatindeyiz. Nitekim bu rivayetlerde Şırnak ilinin adı bulunmayışı Şırnak’ın o zamanlar tanınmamış olduğundan kaynaklandığını ifade edebiliriz.

Yukarıdaki nedenlerden ötürü tufan gemisinin demirlediği yerin, çağdaş birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi, bugün de Cûdî olarak adlandırılan ve Türkiye sınırlarında bulunan dağ olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Söz konusu dağ

²⁸⁶ Hûd, 11/44.

²⁸⁷ Râzî, XI, 128.

²⁸⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 336.

²⁸⁹ Bahattin Dartma, “Cûdî’nin Coğrafi Konumuna Dair”, *Uluslararası Hz. Nuh ve Cûdî Dağı Sempozyumu*, Şırnak 2013, s. 477-487.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunur ve Şırnak il merkezine 17 km., Türkiye-Irak sınırına 15 km. uzaklıktadır.²⁹⁰

Tevrat'ta geminin oturduğu yerin Ararat Dağları olduğundan bahsedilir.²⁹¹ Bu dağlar Türkiye sınırları içerisinde yer alır ve bu günümüzde Ağrı Dağı olarak bilinir. Geminin, Ağrı Dağı üzerine oturduğunu çağdaş bazı araştırmacılar da desteklemektedir. Bu araştırmacıların büyük çoğunluğu Ermeni ve Batılı araştırmacılardır. Bu iddiaların, daha çok, günümüz Tevrat'ta yer alması sebebiyle dini, siyasi ve tarihi sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Aynı zamanda bu iddiayı savunanlar kayda değer sağlam bir kanıttan da yoksundurlar.²⁹²

Tevrat'ta yer alan bu bilgi gerek bu dağların fiziki ve coğrafi şartları gerekse dini, tarihi ve arkeolojik veriler dikkatlice incelendiğinde tufan gemisinin bu dağlara demirlemiş olması imkânsız görünmektedir. Şimdi geminin Ararat Dağları değil de Cûdî dağına oturmuş olduğu ihtimalini kuvvetlendiren delillerden bazılarını zikrelelim:

1. Tevrat'ta yer alan ve “yüksek yer, dağlık memleket” anlamına gelen ve aslı Asur dilinde *Uruatri* olan Urartu kelimesi İbranice Kitab-ı Mukaddes'te yanlış telaffuz sonucu “Ararat” şeklini almıştır. Asur kayıtlarına bakıldığında Urartu ismiyle Van Gölü'nün güney doğusundaki dağlık bölge kastedilmektedir.

2. Ararat ifadesi Tevrat'ta Ağrı Dağı anlamında kullanılmamıştır. Bu ifade Tevrat'ta “sıradağlar, ülke adı, krallık adı” gibi anlamlarda kullanılmıştır. O halde Tevrat'ta geçen Ararat, Urartular diye bilinen kavmin ve bu kavmin kurmuş olduğu devletin adıdır.

3. Ağrı Dağı'nda ve çevresinde yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde bu bölgede tufanın gerçekleştiğine dair bir kalıntıya rastlanmamıştır.

4. Fiziki ve coğrafi açıdan bakıldığında çok yüksek ve sarpdır. İnsanın hayati ihtiyacını karşılamaktan yoksundur.²⁹³

5. Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Büldan isimli eserinde tufan gemisinin günümüz Tevrat'ındaki Ararat dağları ifadesi yerine Cûdî dağı olduğunu ifade eden bir

²⁹⁰ Hikmet Tanyu, “Cûdî Dağı”, *DİA*, VIII, TDV Yay., Ankara 1993, s. 79-80.

²⁹¹ Tekvîn, 8/4.

²⁹² Dartma, “Cûdî'nin Coğrafi Konumuna Dair”, s. 477-487.

²⁹³ Tanyu, s. 79-80.

Kitab-ı Mukaddes nüshasından söz etmektedir.²⁹⁴ Bu da günümüzde bilmediğimiz bir Tevrat nüshasının Kur'ân'la aynı bilgiye sahip olduğunu göstermektedir.

Ancak Kur'ân'ın açık ve net bir şekilde bildirdiği gibi Cûdî dağına baktığımızda insanların hayatını sürdürebilmesi açısından elverişli bir yapıya sahiptir. Cûdî Dağı'nın insan hayatının sürdürülebilmesi açısından bu yapıya sahip olması Kur'ân'da "selam" ve "bereket" kavramlarıyla ifade edilmiştir.²⁹⁵ Selam "tehlikelerden emin ve güvenli olmayı"²⁹⁶ ifade ederken, bereket "iaşe ve beslenme" hususunda önemi ifade etmek için kullanılır. Öyleyse geminin demirlediği yerin *can ve mal güvenliği, iaşe, ibate/barınma ve beslenme endişe ve korkusu*²⁹⁷ barındırmayan bir yer olması gerektir. Cûdî ve Ağrı dağlarını kıyasladığımızda bu özelliğe sahip olanın Kur'ân'ın da belirttiği gibi Cûdî Dağı olduğudur.

Kur'ân'da Hz. Nuh'un gemisinin Cûdî'ye oturduğunu bildiren ayet nazil olduğunda o dönemde yaşayan Yahudi ve Hristiyan âlimlerden bir itirazın geldiğine dair elimizde bir bilgi yoktur. Bu husus, nüzul döneminde mevcut Tevrat'ta geminin Cûdî'de demirlediğinin yazdığı tezini güçlü kılmaktadır.²⁹⁸ Nitekim hemen hemen her durumda Kur'ân hakkında şüphe uyandırmaya çalışan nüzul dönemi ehli kitap uleması, insanlık tarihi için böylesine müstesna bir olay hakkında, kitabı mukaddesle örtüşmeyen bir bilgi karşısında itiraz etmemeleri düşünülemez.

Geminin oturduğu yerin tespitine yönelik bilimsel birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular Kur'ân-ı Kerîm'in de ifade ettiği gibi geminin demirlediği yerin Cûdî Dağı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Biz geminin oturduğu yere dair gerekli açıklama ve kanıtları yalnız bu konuda yapılmış çalışmalara bırakıyoruz. Ancak bu tür çalışmalardan tespit ettiklerimize dipnotta yer vereceğiz.²⁹⁹

²⁹⁴ Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, I-IV, Dâru Sadır, Beyrut 1977, II, 179.

²⁹⁵ Hûd, 11/48.

²⁹⁶ İsfehanî, s. 421.

²⁹⁷ Dartma, "Cûdî'nin Coğrafi Konumuna Dair", s. 484.

²⁹⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Yay., İstanbul 1989, IV, 311.

²⁹⁹ Tanyu, s. 79-80; Bahattin Dartma, "Nûh (a.s.)'un Gemisini Demirlediği Yere Dair", *Kur'ân Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1999, cilt: II, sayı: 13,14,15, s. 140-146; Ali Rafet Özkan, "Vahiyde Nuh'un Ayak İzleri", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu (Doğubeyazıt, 2005)*, 2007, s. 230-237; Süleyman Türkünal, "Nuh'un Gemisi Ağrı'da mı, Cûdî sıradağlarında mı?", *Milliyet Gazetesi*, 10 Eylül, 1984; Tanyu, *Nuh'un Gemisi, Ağrı Dağı, Ermeniler*, Burak Yay., İstanbul 1989; Hanefi el-Mihlavî, *Cibâlu'l-Enbiyâ*, Dâru Nahdati Mısır li't-Tibâ'a, Mısır 1996, s. 59-71.

2.6. HZ. NUH KISSASININ TEVRAT VE KUR'ÂN'DAKİ ANLATIM FARKLILIKLARI

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Nuh'un kavmiyle olan mücadelesini anlatırken ibret verici yönlerini ön planda tutarak, Hz. Nuh'un peygamberlik öncesi hayatına dair bilgiler başta olmak üzere tufan olayı ile ilgili çok fazla ayrıntıya yer vermemiştir. Ancak Tevrat, Kur'ân'ın bu anlatım üslubunun aksine bu kıssayı bir hikâyeyi anlatır gibi ayrıntılara girmiştir. Tevrat'ta yer alan bu ayrıntılar Tevrat'ın çeşitli bölümlerinde çelişkili bilgileri de içermektedir. Ancak hemen belirtelim ki burada Kur'ân-ı Kerîm ile karşılaştırmasını yapacağımız Tevrat günümüzde mevcut olan metinlerdir. Nitekim asıl Tevrat'ta böyle bir çelişkiden söz edilemez.

Çalışmamızda Hz. Nuh'un kıssasını anlatırken Kur'ân'daki anlatımını esas almakla birlikte yer yer Tevrat'taki bu bilgilere atıfta bulunmuştuk. Bu atıflardan amacımız bazen iki kitap arasındaki anlatım benzerliğini vurgulamak bazen de çelişkili olan bilgilere dikkat çekmekti. Çalışmamız "Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nuh Kıssası" başlığı altında olduğu için konunun bütünlüğünü bozmamak adına Tevrat'ta Hz. Nuh kıssası anlatılırken yer alan bütün bilgilere değinmeyi metodik açıdan doğru bulmadık. Şimdi burada, bir kısmına daha önce yer verdiğimiz bazılarına ise değinmediğimiz Hz. Nuh kıssası ile alakalı Tevrat'ta yer alan bilgileri maddeler halinde zikredeceğiz.

- a) Hz. Nuh kıssası Tevrat'ın Tekvin bölümünde dünyanın başlangıcından başlayarak olayların kronolojik verildiği kıssalarda anlatılır. Kur'ân'da Hz. Nuh kıssası tevratta olduğu gibi kronolojik bir sırada yer verilmemiştir. Bunun yerine çeşitli yerlerde münasebet düştükçe onun genel inanç tarihindeki yeri, ana hatlarıyla mesajları, tebliğ faaliyetleri ve yöntemleri, dini, ahlaki sosyal ve ailevi boyutlarıyla farklı bağlamlarda farklı kesitler serdedilmiştir.³⁰⁰
- b) Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Nuh'u Allah'ın emirlerini var gücüyle insanlara aktaran bir peygamber olarak anlatır. Tevhid onun çağrısının odak noktasıdır. O, görevini ifa ederken gönderildiği toplumu Allah'ın azabından sakındıran

³⁰⁰ Fadıl Aygün, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîmde Hz. Nuh: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cûdi Dağı Sempozyumu*, Şırnak 2013, s. 45-54.

sabır abidesi bir peygamber olarak tanıtılır. Tevrat'ta ise Hz. Nuh'un Allah'ın emir ve yasaklarını anlatan bir elçi olduğundan söz edilmez. Aslında günümüzde mevcut Tevrat hiçbir peygamberden söz ederken onların peygamber olarak üstlendikleri görevlerden bahsetmez. Hatta Hz. Nuh örneğinde³⁰¹ olduğu gibi, bazı peygamberler bir takım şerhlerin başlangıç noktası olarak gösterilir.³⁰²

- c) Kur'ân'da Hz. Nuh 950 yıl gibi uzun bir süre boyunca insanları Allah'a kulluk etmeye çağırdıktan sonra tufanın gerçekleştiğinden söz edilir.³⁰³ Tevrat'ta ise Hz. Nuh'un tufan hadisesinden önce 600 yıl yaşadığı dolayısıyla tufan esnasında onun 600 yaşında olduğu ve tufandan sonra da 350 yıl yaşadığı bilgisi yer alır.³⁰⁴
- d) Kur'ân'a göre tufan olayının gerçekleşmesinin sebebi, insanların iman etmeyip Allah'ın elçisini yalanlamaları ve yeryüzünde bozgunculuk yapmalarındır. Ancak Tevrat'ta bu sebep, Allah'ın erkek çocuklarının insanların kızlarıyla evlenmeleri; insanların yaptıkları bu işten dolayı Allah'ın kızması ve onları yarattığına pişman olduğu; Allah'ın da Hz. Nuh ve çocukları hariç insan soyunu yok etmek istemesi olarak belirtilir.³⁰⁵
- e) Tevrat, bütün diğer kıssalarda olduğu gibi Hz. Nuh kıssasını anlatırken de teferruata dalmaktadır. Örneğin: geminin hacmi, hangi ağaçtan yapıldığı, tufanda suyun ne kadar yükseldiği, tufanın ne kadar süre devam ettiği, vb.³⁰⁶ Kur'ân, bu türden teferruatlı bilgileri barındırmaz.

³⁰¹ Nitekim daha önce belirttiğimiz gibi Tevrat'ta Hz. Nuh'un üzümden ilk defa şarap yapan kişi olduğu ve içki içip sarhoş olduğundan söz edilir. Tekvîn, 9/20-27.

³⁰² Muhammed Ali el-Barr, *Allahu ve'l-Enbiâu fi't-Tevrâti ve'l-Ahdi'l-Kadîm*, ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut 1990, s. 68-69.

³⁰³ Ankebût, 29/14.

³⁰⁴ Tekvîn, 7/6.

³⁰⁵ Tekvîn, 6/6-18.

³⁰⁶ Tekvîn, 6/14-15.

- f) Kur'ân-ı Kerîm Hz. Nuh'un oğullarından birinin gemiye binmediğinden ve inkârcıların saffında yer aldığından söz eder.³⁰⁷ Tevrat'ta ise böyle bir oğlunun varlığından bile söz edilmemektedir.
- g) Kur'ân'da, tufan gemisine insanlardan Hz. Nuh, hakkında kesin hüküm verilmiş olanlar hariç ailesi ve sayı belirtilmeksizin az olduğu bildirilen müminler; hayvanlardan her türden birer çiftin bindiği ifade edilmiştir. Tevrat'ta ise tufanda kurtulanların Hz. Nuh ve eşi, çocukları, gelinleri ve onların çocukları olmak üzere bütün ailesi olduğu belirtilmiştir. Gemiye alınan hayvanlar hususunda bir yerde temiz hayvanlardan yedişer çift ve temiz olmayanlardan birer çiftin alındığından başka bir yerde temiz olsun ya da olmasın bütün hayvanlardan birer çift alındığından söz edilir.³⁰⁸
- h) Tevrat'ın tekvin bölümünde yer alan bilgiye göre tufan, insan türünün tümünü kapsamakta ve tanrı tarafından yeryüzünde yaratılmış olan bütün canlı varlıkların nesline son vermiştir. Bu bilgilere dayanarak bütün insanlığın Hz. Nuh'un üç oğlu ile onların eşlerinden türemiş olduğunu belirtebiliriz. Buna göre, tufan olayından yaklaşık üç asır sonra dünyaya gelen Hz. İbrahim doğduğunda çeşitli toplumlar halinde şekillenmiş bir insanlık bulmuş olması lazım gelir. Tarih açısından böylesine kısa bir sürede gerçekleşen bu şekilde bir teşkilatlanma kabul edilebilir değildir. Çeşitli toplumlar bu kadar kısa süre içerisinde nasıl oluşabilir? Bu basit gözlem bile Tevrat kıssalarının zaman içerisinde tahrife uğradığının ve gerçeklikten uzaklaştığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.³⁰⁹
- i) Tevrat, insan türünü yok eden rabbin bu yaptığından da pişmanlık duyduğunu bunun üzerine Hz. Nuh ve çocukları ile yeni bir antlaşma yaptığını ifade eder. Bunun nedeninin ise Hz. Nuh'un, Allah'ı kızartılmış etle razı ettiği olarak açıklanır. Hatta zaman zaman Allah bu antlaşmayı

³⁰⁷ Hûd, 11/42-43.

³⁰⁸ Tekvîn, 6/19-21.

³⁰⁹ Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim (La Bible le Coran, et la Science)*, Trc. Suat Yıldırım, TÖV. Yay., İzmir 1981, s. 61.

unuttuğunda bulutların içinde bir mızrağın belireceği ve böylelikle Hz. Nuh'a verdiği sözü hatırlayıp yeni bir tufan hadisesinin önüne geçeceğini bildirilmiştir.³¹⁰

Sonuç olarak diyebiliriz ki Kur'ân ve Tevrat'ın kıssaları ele alış biçimi içerik bakımından farklılık arz ettiği gibi kıssaların ana unsurlarından olan kahramanları ve olayları da muhataba aksettirme bağlamında da farklılık arz eder. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, bir peygamberi anlatırken onu bir şahsiyet olmasından öte üstlenmiş olduğu tebliğ vazifesi ile ilişkilendirir. Hz. Nuh'u anlatırken de bütün kıssalarda olduğu gibi bu üslup üzerinden hareket edilmiştir. Bu bağlamda gemiye binenlerin sayısı ve Hz. Nuh'a kan bağıyla bağlı olmaları, geminin fiziki özellikleri gibi dini bir figür olmaktan uzak olan özelliklere neredeyse hiç değinilmemiştir. Kur'ân'a göre Allah'a iman eden kimseler Hz. Nuh'un gerçek ailesi sayılmış, bunların dışındakiler de öz oğlu olsa bile onun ailesinden sayılmamıştır. Yani Kur'ân diğer bütün kıssalarda olduğu gibi Hz. Nuh kıssasında da tevhid eksenli bir yol izlemiştir.

Tevrat'a baktığımızda bir hikâye tarzında sunulan Hz. Nuh kıssası, dini bir fonksiyona sahip olmayan bilgilerle adeta kuşatılmıştır. Bu bilgiler, öyle yoğun bir şekilde işlenmiştir ki kıssanın ana gayesi olan muhatabın ibret almasının önüne geçmiştir. Bununla birlikte bu kıssanın Tevrat'ta anlatılışına baktığımızda Hz. Nuh'un kavmiyle yaptığı mücadele bir peygamberin mücadelesini anımsatmadığını söyleyebiliriz. Tevrat'ta Hz. Nuh, iman etsin ya da etmesin, ailesini tufandan kurtarmak isteyen bir şahsiyet olarak gösterilir. Kaldı ki gemide kurtulanlar hariç tüm canlıları yok eden tufan olayının da bu minval üzere imanî bir kisveye büründürülmediğini ifade etmek mümkündür.

Tevrat, Hz. Nuh kıssasını anlatırken Allah inancına ters düşen bazı bilgilere de yer vermektedir. Pişmanlık duygusu ve unutkanlık gibi insanlara özel olan bazı olguları Allah'a isnat etmiştir. Yaratılanlara özel ve Allah'a isnadı kabul edilemez olan bu tür eylemlerin Tevrat'ta Allah'a isnat edilmiş olması günümüz Tevrat'ının değişikliğe maruz kaldığının kanıtı olarak addedebiliriz.

³¹⁰ Tekvîn, 8/8-17.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLER AÇISINDAN NUH KISSASI

Çalışmamızın bu bölümünde Hz. Nuh kıssasını değerler eğitimi açısından yorumlamadan önce konuyla alakalı kavramları irdelemeye çalışacağız.

Bu bağlamda ilk olarak değer kavramını tanımlamaya, özelliklerini, işlev ve fonksiyonlarını, insan için önemini, tasnifi gibi hususlara dikkat çekmeye çalışacağız. Bu hususlara değindikten sonra genel olarak Kur'ân kıssalarının değerler eğitimi açısından üstlendiği misyona ve önemine dair bilgilere yer vermeye çalışacağız.

3.1. DEĞERLER ve DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'ÂN KISSALARI

3.1.1. Değer ve Önemi

Değer kavramı sözlükte, “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey”³¹¹ şeklinde tanımlanır. Başka bir tanıma göre değer, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Ancak bu inanç yalın katı bir inanç değildir.³¹² Bu nedenle değer inanç boyutu bilgi boyutundan üstündür. Değerde önemli olan bilgi değil, bilgiyi içselleştirerek inanç safhasına çıkardıktan sonra pratiğe yansıtmasıdır.

Bu tanımlardan başka değer, farklı şekillerde de tanımlanmıştır. Şimdi değer için yapılan bu tanımlardan bazılarını zikrettikten sonra değer hem birey olarak hem de toplumsal bir varlık olarak insan için önemine ve özelliklerine değinmeye çalışacağız.

³¹¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.546dcd167eec55.42301062, Erişim tarihi: 20.11.2014.

³¹² Tozlu, Necmettin; Topsakal, Cem, “Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 179; Kubilay Yazıcı, “Değerler Eğitime Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Ankara 2006, sayı: XIX, s. 499-522.

1. Kişinin, isteyen gereksinme duyan, erek koyan bir varlık olarak, nesne ile bağıntısında beliren şey.³¹³
2. Nesne ve olayların, bir toplum, bir sınıf ya da bir insan bakımından taşıdığı önemi belirleyen niteliği
3. Bir toplum, bir sınıf ya da bir insan için önem taşıyan nesne ve olaylar.³¹⁴
4. Bizim objeleri, insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılarımızı oluşturan standartlarımızı ve prensiplerimizi ifade eder.
5. Bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuru, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler³¹⁵
6. Olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin, olana, olguya yüklediği nitelik.³¹⁶

İnsanları diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinin başında onun hayatı anlamlandırmaya çalışan akıllı bir varlık olması gelir. İnsan bu yetisi sayesinde davranışını anlamlandırmaya çalışır. Sergilediği davranışlardaki amaçları idrak etmeye çalışır. Böylelikle bazı davranışlarına değer yükleyerek değerli gördüğü davranışı diğer bazı davranışlara tercih eder. Bu nedenle, değer, belli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak da tanımlanabilir.³¹⁷ Değerlerin davranışlara yönelik bu yönü, değerlerin nazari/teorik olmaktan öte ameli/pratik alanla ilgili olduğunu göstermektedir.

Değerler insanın varlık şartıdır. İnsan değerlerini varlıklarla kurduğu ilişkiler neticesinde oluşturur. İnsan varlıklar hakkında edindiği bilgileri kullanırken elde ettiği

³¹³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.546f268699a2b5.60589064, Erişim Tarihi: 21.11.2014.

³¹⁴ Ahmet Nedim Serinsu, "Bizi Biz Yapan Değerlerimiz ve Hayatımızı Anlamlandırmadaki Rolü", *Üçüncü 1000'e Girerken Türkiye (Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara-1999)*, TDV Yay., Ankara 2000, s. 301-318.

³¹⁵ Yazıcı, s. 501.

³¹⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yay., Ankara 1996, s. 166.

³¹⁷ Ali Rıza Erdem, "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, c: 1, s.4.

sonuçlar, onu değerler kazanmaya götürür.³¹⁸ Bu nedenle değerler insanlar için geçerlidir. Diğer varlıklar için değer ve değerlerden söz edilemez. Öyleyse değeri ortaya çıkaran, yaşatan, koruyan, geliştiren gerektiğinde de değersizleştiren de insandır. Bu yönüyle değer olgusu, insanı, bir maddi yapı olmanın ötesinde hem ferdi hem sosyalleşen bir varlık olması yönüyle ruhi bütünlük oluşması çerçevesinde inşa eder. Başka bir deyişle değerler, insanın ferdi ve ictimai açıdan benlik kazanmasını sağlayan bir olgu, bireyin bilincinde yer alan ve davranışlarını yönlendiren güdüler olduğunu ifade edebiliriz.

İnsan kişiliğinin oluşma sürecinde değerlerin zorunlu ve bir o kadar da önemli katkısı vardır. Bireyin değerleri kazanması, kazandığı değerlerle hayatını biçimlendirme süreci, kişiliğini oluşturma sürecinde önemli rol oynamaktadır.³¹⁹ Bu nedenle “kişilik kazanma” değerler hiyerarşisinde en yüksek değer ve değerler eğitiminde asıl gaye olarak değerlendirilebilir.

İnsanın benlik kazanmasını sağlayan değerler sosyal hayatı şekillendirme ve yönlendirmede etkin bir role sahiptir.³²⁰ Sosyal hayatı kontrol altına alarak bütünleştirici ve birleştirici özelliği ile bireyler arasında dayanışmayı sağlar. Bu nedenle değerlerin toplumları ve kültürleri oluşturan, toplumların gelişmesinde yapıcı özelliğe sahip olduğunu ifade edebiliriz.

Değerlerin bir diğer özelliği de insanın iç çatışmasını olumlu bir zemine taşıyan güç kaynakları olduğu gibi toplumdaki çatışmaları önleyen emniyet kilitleri olmasıdır.³²¹ Bu nedenle değerlere bağlı ve onları yaşamlarında uygulayan toplumların refah ve huzur seviyeleri daha üst düzeydedir. Bu durumun değerlerin kişilerin hal ve tavırlarını dengeleyici, manevi yaptırım gücünden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

Yukarıda saydıklarımızın dışında değerlerin bazı özellik ve işlevleri vardır. Şimdi bu özellik ve işlevlere maddeler halinde yer vereceğiz.

³¹⁸ Süleyman Hayri Bolay, “Aşkın Değerler Buhranı”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, DEM Yay., İstanbul 2007, s. 60.

³¹⁹ Nurten Gökalp, “Kişi Olmanın Değeri ve Değerlerin Kişi Olmadaki Yeri”, *DEM. Dergisi*, Cilt: 12, No: 27, s. 124.

³²⁰ Mehmet Zeki Aydın- Şebnem Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2012, s. 7.

³²¹ Sadık Kemal Tural, *İslami Değerlerin Geleceği Sempozyumu* (1-3 Aralık 1995, Ankara), TDV Yay., Ankara 1997, s. 103-109.

- Tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlardır.
- Üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.
- Sosyal hayatı düzenleme rolleri vardır.
- Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
- Sosyal kontrol unsurlarıdır.
- Kültürün devamlılığını sağlar.
- Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanır.
- Tutumların alt yapısını oluştururlar.
- Güdüleyici ve özendiricidirler.
- Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler.
- Dışlanmışlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar.
- Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.
- Kalıtsal değil, yaşayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilbilir olgulardır.
- Ahlaki olgunluğa ulaştırırlar.
- Bütünleyici ve birleştiricidirler. Hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilirler.
- Dayanışma araçlarıdır.
- Değerleri yaşayan ve yaşatan insanlardır. Bu yönüyle değerler insanidir.
- Bireylere amaç ve yön belirlemede etki ederler.
- Nitel özelliklere sahiptirler.
- Değerler birbirleriyle ilişkilidir.
- Bireye ayırt etme, ilke oluşturma ve uyum sağlama yetileri kazandırırılar.
- Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırırılar.
- Kişilere bakış açısı sağlar.
- Soyutturlar.
- Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler.
- Farklı disiplinlerde farklı anlam çerçevesini çağrıştırırılar.

- Dinamik bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle değişime ve gelişime açık olgulardır.³²²

Değerler doğuştan elde edilen davranışlar olmayıp öğrenilebilir ve öğretilebilir bir mahiyete sahiptir. Her insanın eğitim öğrenimi farklılık arz ettiği için değerler de her insanda farklı biçimde ortaya çıkabilir.³²³ Bununla birlikte bazı kişiler ve toplumların değer olarak addettiği bazı davranışlar diğer toplumlar için değerli sayılmayabilir. Nitekim her grubun hatta her ferдин varlıklara yükledikleri anlam farklılaşabilir. Bu farklılaşma dinî, sosyal, siyasî, tarihî, kültürel, ekonomik gibi birçok sebepten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle her toplumun kendine ait bir kültürü olduğu gibi her kültüründe kendine ait değerleri vardır.

Değerlere yüklenen önem, yani değerlerin değer derecesi de toplumdan topluma veya kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Bir toplum tarafından kabul edilen ortak bir değer, söz konusu toplumun bireylerinin o değere verdikleri önem derecesi farklılık gösterebilmektedir. Aynı kültüre sahip olsalar bile, aynı eğitim veya aynı inanç düzeyinde olmamaları gibi birçok sebep bu farklılığın temelini oluşturur. Öyleyse aynı kültürde hatta aynı ortamda doğup büyüyen kişilerden bile bir olaya veya bir nesneye aynı derecede hassasiyetle yaklaşmaları beklenemez.

3.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler tasnifinde genel geçer ortak bir sınıflandırmadan söz edemeyiz. Nitekim değerlere farklı yaklaşımlar böyle bir tasnifi imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle her bilim dalı değer tasnifine farklı açılardan bakmış ve bunun neticesinde farklı tasnif türleri ortaya çıkmıştır. Örneğin bir sosyal bilimci ile fen bilimcisinin ilgili oldukları alan itibariyle değerleri aynı tasnifte bulunmaları beklenemez. Bununla birlikte aynı bilim dalı içerisinde de farklı tasnifler olabilmektedir. Değerler, ilgili olduğu alan açısından, kaynağı açısından, değerlerin insanlar açısından bir derecelendirilmeye tabi olması açısından, değerlerin özellikleri açısından, değerleri yaşayan kesimlerin

³²² Aydın- Gürler, s. 7-8.

³²³ Muhammet Yılmaz, *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri*, DEM Yay., İstanbul 2013, s. 15; Ali Osman Gündoğan, “Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 77.

toplumsal statüsü açısından, değerlerin başka değerler için amaç veya araç olması açısından vb. şekillerde farklı bakış açılarına göre tasnif edilmiştir. Biz, burada bu tasniflerden meşhur olanlarına değinmeyi uygun gördük.

Hayatımızın her alanında var olan ve onu şekillendiren değerler, bu alanların yoğunluğuna paralel olarak çeşitlidirler. İnsanın biyolojik yapısıyla alakalı olarak sağlık değeri, estetik açıdan güzel ve çirkin değerleri, ahlaki olarak iyi ve kötü değerleri, dini açıdan sevap ve günah değerleri, mantıksal açıdan doğru ve yanlış değerleri, haz açısından haz ve acı değerleri, faydacı açıdan faydalı ve zararlı gibi yapılan değerler tasnifi bu alanların çeşitliliğinden kaynaklanan değerler sınıflandırması olarak karşımıza çıkmaktadır.³²⁴

Değerlerin kültüre bağlı olduğunu ve toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini ifade eden antropolog ve sosyal kuramcı Kluckhohn, değerleri, belli ölçütlere göre sınıflandırmıştır.³²⁵ Onun sınıflandırması şöyledir:

1. **Tür:** Olumlu ve olumsuz olma durumuna göre sınıflama.
2. **Kapsam:** Estetik, kavramsal ve ahlaki olarak sınıflama.
3. **Amaç:** Değerlerin bir davranış tarzı (durum değerleri), davranış sonucu (aracı değerler) veya en son varılan sonuca (amaç değerleri) göre sınıflandırılması.
4. **Genelleme:** Değerlerin belli durumlarda ortaya çıkan (rol değerleri), ya da çeşitli durumlarda ortaya çıkan değerler, kültürel değerler (konusal değerler) olmasına göre sınıflama.
5. **Yoğunluk:** Seçime bağlı değerler ve zorunlu değerler olarak sınıflama.
6. **Büyüklik:** Özel durumla ilgili, özel bir gruba veya topluma ait, evrensel değerler olarak sınıflama.
7. **Örgütlenme:** Değerlerin önemine göre yapılan sınıflama.³²⁶

Başka bir değer tasnifi ise, değerlerin kaynağı ve ilgili olduğu alanla alakalı yapılan tasniftir. Spranger'ın yaptığı değerler tasnifi bunun güzel bir örneğidir. O, değerleri bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini değerler olarak sınıflandırmıştır.³²⁷

³²⁴ Aydın- Gürler, s. 9.

³²⁵ Aydın- Gürler, s. 9.

³²⁶ Aydın-Gürler, s. 9-10.

- 1. Bilimsel Değer:** Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerlere sahip olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
- 2. Ekonomik Değer:** Yararlı ve pratik olana önem verir. Bu değere sahip birey ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
- 3. Estetik Değer:** Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür ve sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
- 4. Sosyal Değer:** Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmamanın esas olduğu değerlerdir. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu değere sahip olan insan sevgisini insanlara sunar, nezaket ve sempaticiden ödün vermez. Bencillikten uzak durur.
- 5. Politik Değer:** Her şeyin üstünde kişisel gücü göstermenin esas olduğu değerdir. Etki, şöhret ve kuvvet esasına dayanır.
- 6. Dini Değer:** Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlı kılmamanın temel olduğu değerdir. Bu değere sahip birey dini uğrunda dünyevi hazlarını feda eder.³²⁸

Bir diğer değer tasnifi de işlevine göre yapılan tasniftir. Bu tasnifte, arzu edilen sonuçları üretmek bakımından veya istenen bir sonuca ulaşmada araç işlevi gören bir şeyin sergilediği değere, *araçsal* ya da *pragmatik değer* adı verilirken, bir şeyin bizatihi kendisinden dolayı sahip olduğu, kendi içinde ve kendi başına sergilediği değere *amaç ya da asli değer* denir.³²⁹ Pragmatik değerler, benimsenen değerlerin yaşanmasını sağlar, insanın hedefine ulaşmasına yardımcı olur, motivasyon artırıcı ve teşvik edici özelliğe sahip olan değerlerdir. Düzenli ve intizamlı olmak, disiplinli olmak, cesur olmak gibi değerler bizatihi amaç olmayıp araçsal değerlerdir. Amaç değer ise, insan hayatını soyut ve asli hedeflerini içerir. Şefkatli olmak, hoşgörü, alçak gönüllülük ve yardım severlik gibi erdemler asli değerlere örnek olarak gösterilebilir.

³²⁷ Aydın-Gürler, s. 10.

³²⁸ Yazıcı, s. 502.

³²⁹ Cevizci, s. 167.

Hilmi Ziya Ülken, kültür-değer bağlantısına vurgu yaparken, değerlerin, *içkin* (teknik sanat ve fikir), *aşkın* (ahlak ve din) ve *normatif* (dil, hukuk ve iktisat) olmak üzere üç kısma ayrıldığını belirtmektedir.³³⁰

Değerlerle alakalı yapılan bu sınıflandırmalar teorik ve kavramsal açıdan yapılan tasniflerdir. Nitekim bazı durumlarda aynı değer farklı değer türlerinin ortak elemanı olarak görülmektedir. Bazı değerler hem ahlaki hem de dini değer olarak karşımıza çıkabilir.³³¹ Nitekim değerler kültürlerden ve inançlardan kaynaklanır. Değerler kişinin aşkın bir varlığa olan inancından doğan ve kültürle şekillenen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle aynı değer hem dinî hem ahlaki olması doğaldır. Aynı değer hem dini hem ahlaki kısma girmesine örnek olarak sabır değerini gösterebiliriz. Sabır “iyi” olarak nitelendiği için ahlaki, “sevap” olarak değerlendirildiği için de dini bir değerdir. Aynı durumda olan bir diğer değer ise doğru sözlülük değeridir.

3.1.3. Değerler Eğitimi Açısından Kur’ân Kıssaları

Kur’ân’a göre insan hayatının bütün hedefi, bireysel ve toplumsal olarak iyi davranışlardır.³³² Kur’ân bu hedefi amel-i sâlih olarak ifade etmektedir. Amel-i sâlih, Kur’ân’daki bağlamlarından hareketle, içinde fesat olmayan, insana zarar verme niyeti bulunmayan, gerçeğe veya bilgiye uygun, Allah’a itaatle ilişkili, insana yararlı eylemler bütünüdür.³³³ Kur’ân, iman ve sâlih ameli bütünleştirmiş insan modelini, hüsrana uğramış topluluklardan istisna etmiş³³⁴ dünya ve ahiret mutluluğunun ancak bu iki yüce değerle gerçekleşeceğini haber vermiştir.

İman ve sâlih amel hedeflerinin gerçekleşmesi için Yüce Allah, her devirde insanlara hidayet yolunu gösterecek peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Bu peygamberlerin ve kitapların son halkası ise Hz. Muhammed ve ona verilen Kur’ân-ı Kerîm’dir. Hidayete giden yol tek olmasına karşın insanlar farklı yapılarla sahip

³³⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Bilgi ve Değer*, Ülken Yay., İstanbul 2001, s. 359-362; Ayşen Bakioğlu-Nur Sılay, *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2013, s. 38; Hakan Poyraz, “Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 81-88.

³³¹ Yılmaz, s. 16.

³³² Mülk, 67/2.

³³³ Süleyman Tuğral, *Kur’ân’da Değerler Sistemi*, Ankara okulu Yay., Ankara 2008, s. 239.

³³⁴ Asr, 103/3.

oldukları için Kur'ân, hidayete çağırırken çeşitli yöntemlere ve üsluplara başvurur.³³⁵ Bu bağlamda Kur'ân, iyi davranış sergilemesi için insanları eğitmekte olup bu eğitimi gerçekleştirirken de çeşitli yöntemlere başvurur. Kur'ân'ın insanın eğitimi noktasında ortaya koyduğu belki de en önemli metodu geçmiş peygamberlerin, sâlih insanların kıssalarını bizlere aktarmasıyla yaptığı metottur. Yani kıssa ile eğitim metodudur.

Kıssa ile eğitim çok eski eğitim yöntemlerinden biridir. İnsanlara hoş gelen ve onların dikkatini çeken bir yöntemdir. Günümüz çağdaş değerler eğitim sisteminde de böyle bir metodun yani kıssa/hikâye metodunun sıkça vurgulandığını müşahede etmekteyiz. Bu vurgu bazen “gözlem yoluyla değerler eğitimi” adı altında yapılırken bazen de “örnek olay inceleme” adı altında yapılmaktadır. Değerler eğitiminde kullanılan bu yöntemde amaç doğru kişilerin doğru davranışlarının model alınmasını sağlamaktır.³³⁶ Böylelikle olumlu davranışların elde edilmesi ve olumsuz davranışlardan da kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kıssa, Kur'ân'da olduğu gibi iyi bir üslupla yazıldığı ve muhataba iyi sunulduğu zaman etkisi daha da artmaktadır. Zira kıssa içerdiği olay, gerçeklik ve şahsiyetlerle birlikte muhatabı olayları takip etmeye teşvik edip vicdani olarak olaya ortak kılacak reaksiyon ve şuur oluşturur. Akıl ve nefislere hikmet, nasihat, örnek ve değerleri kabul ettirme ve içselleştirme noktasında çok etkin bir rol üstlenir. Aynı zamanda kıssalar geçmiş olayları anlatmalarıyla birlikte geleceği aydınlatan ve günümüze taşıyan bir yansımadır.³³⁷ Kur'ân'da kıssalara çokça yer verilmesinin nedeni bu olsa gerektir.

Kıssalar insanların hem aklına hem duygularına yön verir. Kur'ân, kıssa metodunun bu özelliğinden hareketle insanların yalnızca aklını eğitmekle kalmaz duygularını da eğitir.³³⁸ Özellikle çocuk eğitiminde kullanılan kıssa/hikâye yöntemi çocukların dikkatini çeken ve onların hoşuna giden bir yöntemdir. Bu yöntemle kıssada geçen şahıslara sempati duyulur ve kıssa kahramanları örnek alınmaya çalışılır.

Değerler eğitiminde özellikle de ahlak eğitiminde kıssa metodu eğitimin merkezini oluşturur ve eğitim kıssanın etrafında döner, ona bağlanır.³³⁹ Şekilsel açıdan

³³⁵ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 101.

³³⁶ Yılmaz, s. 19.

³³⁷ Abay, s. 204-205.

³³⁸ Âdem Akıncı, “Kur'ân Kıssaları ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, sayı: 13, s. 49.

³³⁹ Ahmet Çağlayan, *Ahlâk Pusulası Ahlâk ve Değerler Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul 2013, s. 60.

mükemmel ve öz bakımından kuvvetli olan hikâye/kıssalar, dramatik ve heyecan uyandırıcı içeriğiyle değerler eğitiminin önemli bir parçası olmakla birlikte eğitimin vazgeçilmez bir unsurudur.

Bu bağlamda içinde teşvik edici ve dikkat çekici unsurları barındıran Kur'ân kıssaları dikkate değer bir role sahiptir. Kur'ân kıssalarının üstlenmiş olduğu bu rol, ikna gücü ve duyguları eğitmenin yanı sıra üslup açısından da akıcı bir anlatım tarzına sahip olma fonksiyonundan kaynaklanmaktadır.³⁴⁰ Öyle ki Kur'ân, kıssaları anlatırken tasvir ederek olayı kişinin gözü önünde cereyan edercesine anlatır. Öyle ki bu kıssaları dinleyenler kendilerini olayın içinde bulurlar. Böylelikle olayın gerçek kahramanları ile bir duygudaşlık oluşur. Kur'ân'daki şu ifadeler belki de bu gerçeği vurgulamaktadır:³⁴¹

*“Peygamberlerin haberlerinden, senin yüreğini güçlendirecek her şeyi sana anlatıyoruz.”*³⁴²

Kur'ân kıssaları yoğun olarak geçmiş peygamberlerin ümmetleriyle aralarında geçen mücadeleleri işler. Tarih sahnesinden geçmiş iyi ve kötü grupların sonlarını ve yaptıklarının bedeli sinema sahnesinde bir filmi canlandırırçasına ortaya koyar. Böylelikle doğruluk, adalet, kardeşlik, sadakat, sabır, merhamet, hoşgörü gibi değerlere vurgu yapılır. Birer anti değer olarak yalancılık, ihanet, zulüm, nankörlük, kibir, gurur gibi düşünce ve davranışların acı sonuçları da ortaya konur.³⁴³ Böylelikle Kur'ân, muhatabına iyi-kötü, sevap-günah olan davranışlar arasında mukayese yapma imkânı vermektedir. Bu mukayese sayesinde Kur'ân, muhatabına davranışlar arasında bir tercih yapmanın önünü açmış olur. Zaten daha önce de belirttiğimiz gibi değer denilen olgu, davranışlar arasında bir davranışı öteki bir davranışa tercih etme eğilimidir.

Değerlerin yaşanmasında inancın önemli etkisi şüphe götürmez bir gerçektir. Bu nedenle içinde inanç barındırmayan ve içselleştirilmemiş bir değer kalıcılığından söz etmek imkânsızdır. Bu bağlamda Kur'ân'ın değerler sisteminin zemininde Allah ve Allah'a iman yer almaktadır.³⁴⁴ Bu durum Kur'ânî kıssalarda da aynıdır. Söz konusu kıssalarda, Allah'a iman edenlerle iman etmeyen ya da Allah inancının bozulduğu

³⁴⁰ Âdem Akıncı, “Çocuk Eğitiminde Kur'ân Kıssalarının Önemi”, *SAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2007, Sayı:14, s. 69-76.

³⁴¹ Akıncı, s. 73.

³⁴² Hûd, 11/120.

³⁴³ Akıncı, s. 71.

³⁴⁴ Tuğral, s. 73.

toplumların davranışlarındaki farklılıklara vurgu yapılması bu durumu desteklemektedir. Kur'ân kıssaları, değerlerin varlık şartı olan inanç boyutunu yoğun bir şekilde işlerken bu özelliğiyle, aşılacak istediği değerlerin, bireyin benliğinde yer etmesine imkân tanımaktadır.

Bir şeye onun doğruluğuna inanarak uymak, imanla amelin kesiştiği veya özdeşleştiği noktaya işaret eder. Bireyin dürüst olmasına muhtaç olan Allah değil, öncelikle bireyin bizzat kendisi ve sonra toplumdur. Bu temel ahlaki ilkenin davranışlara yansımaları için bireyin birkaç açıdan desteklenmesi gerekir.³⁴⁵ Bu bağlamda tarihi gerçekliklerden haber veren Kur'ân kıssaları değerler eğitiminde rol model desteği sağlayacaktır. Doğruluk taraftarlarının tarih boyunca mükâfatlandırıldıklarını gören birey olumsuz davranış ve tutumlardan sakınacaktır.

Kur'ân kıssalarının değerler eğitimi açısından başka bir özelliği de kıssaların anlatımında kullanılan kelime ve kavramların seçilmiş olmasıdır. Sıradan kelime ve kavramlardan öte konuyla birebir ilişkili kavramlar tercih edilmiştir. Öyle ki kullanılan kelimeler ve kavramlar olayları insanların zihinlerinde canlandırmalarına ve kahramanlarla empati kurmalarına imkân vermektedir.³⁴⁶

Kişilik ve karakter gelişimi aile ile başlar. Ailede eğitimin başkahramanları ise anne ve babalardır. Anne ve babalar farkında olmasalar da bu eğitimi hal ve tavırlarıyla verirler. Çocuklar ebeveynlerinin sergiledikleri tutum ve davranışları taklit etmek sureti ile bu eğitime karşılık verirler. Çocuk çevresini tanıdıkça kendine farklı modeller belirlemeye ve bu modellere uygun davranışlar sergilemeye çalışır.³⁴⁷ Çocuğun bu çevresi yalnızca doğup büyüdüğü çevreyle sınırlı değildir. Medya ve sosyal iletişim de günümüz insanı için belki de yaşadığı çevreden daha çok etkilendiği bir konumdur. İnsanın kişilik gelişimi sürekli bir şekilde kendine uygun karakteri bulup onu kendine örnek alma sureti ile devamlı bir şekilde gelişir. Kur'ân ise insanın bu özelliğinden yola çıkarak şahsiyet eğitiminin temeline bir örnek olarak peygamberleri yerleştirmiştir. Mümtaz kişilikleriyle peygamberler, kişilik eğitiminin baş aktör ve modelleri olarak

³⁴⁵ Osman Eyüpoğlu, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”, *Samsun'da Kur'ân Günleri XI. Kur'ân Sempozyumu: Kur'ân ve Risalet*, 25-26 Ekim 2008-Samsun 2009, s. 111.

³⁴⁶ Öznur Özdoğan, “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine ve Yaşamaya Peygamber Kıssalarının Etkisi”, *VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 2005, s. 165.

³⁴⁷ Erol Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, Ötüken Yay., İstanbul 2010, s. 44.

bizlere sunulmuştur. Nitekim bu konuya ilişkin bir ayette yüce Allah “*sizin için peygamberde güzel örnekler vardır*”³⁴⁸ buyurarak onun örnek alınması hususunu telkin etmektedir.

Kur’ân’da kıssalarına yer verilen peygamberler ve sâlih kimselerin örnek şahsiyetleri, dini olsun ahlâki olsun birçok değeri barındıran birer değerler hazinesi niteliğindedir. Değerler onların şahsiyetlerinde var olmakla birlikte kâmil derecededir. Değerlerin nasıl yaşanması ve kişinin tavırlarına nasıl etki etmesi gerektiği gibi hususları da yine Kur’ân kıssaları vasıtasıyla onlardan öğrenmekteyiz. Bu bağlamda bazı peygamberlerin şahsiyetlerinde özellikle öğretilmek istenen değerleri görmekteyiz. Hz. Nuh’ta ve Hz. Eyyüp’te sabır değerinin, Hz. İbrahim’de sözünde durma/doğruluk ve güven değerlerinin, Hz. Yusuf’ta sevgi değerinin, Hz. Süleyman’da yüksek anlayış/empati değerinin, Hz. Zekeriya’da dua değerinin, Hz. Yunus’ta adalet değerinin, Hz. Muhammed’de de barış değerinin özellikle eğitimlerinin verildiğini müşahade ediyoruz.³⁴⁹ Bu hususları bize eksiksiz, mükemmel, güzel ve cazip bir üslupla anlatan ve aktaran ise Kur’ân-ı Kerîm’dir.

Kur’ân kıssalarının bir başka özelliği de, okuyucusunun gereksiz ayrıntılar, yer ve karakter isimleri ya da tarihsel notlara yoğunlaşp ana hususları kaybetmemesi için, zaman, mekân ya da karakterlerin isimlerinden çok konu ve karakterlerin özelliklerine odaklamasıdır. Kur’ânî kıssalar, isim, yer ve olay tarihlerinin okuyucuların bu kıssaları normal yaşamına uygulayabilmesinin önündeki engel haline gelmesini önleyerek, okuyucuların tasavvurunu şekillendirme imkânına sahiptir.³⁵⁰

Değerler eğitiminde Kur’ân kıssalarının rolü yalnız muhtevaya yönelik değildir. Kur’ân kıssalarının teknik ve yöntem açısından da genelde eğitime özelde de değerler eğitimine katkıları söz konusudur. Nitekim öğrenciye model olacak şahsiyetleri sunan bu kıssalar, zamanlarının hidayet rehberi ve ahlak öğreticileri olarak niteleyebileceğimiz peygamberleri de günümüz eğitici ve öğreticileri için de birer pedagojik eğitici olarak sunduklarını ifade etmek mümkündür. Onların, ümmetlerini eğitirken kullandıkları metotlar günümüz için kullanılabilir özelliktedir. Bu bakımdan günümüz akademik

³⁴⁸ Ahzâb, 33/21.

³⁴⁹ Özdoğan, s. 166.

³⁵⁰ İsmail Demirezen, “Hikâyeler ve Ahlâk Tasavvuru”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 358-359.

çalışmalarında bu peygamberlerin genelde din eğitime özelde değerler eğitime yöntem açısından katkılarının yoğun bir şekilde işlendiğine şahit olmaktadır. Nitekim bu peygamberlerin ümmetlerinin hidayetleri için kullandıkları ilke ve yöntemler günümüz din eğitimcileri, eğitimcileri ve değerler eğitimcilerinin kullandıkları ve kullanabilecekleri evrensel ilke ve yöntemlerdir.

Çalışmamızda, Hz. Nuh kıssasında değerler eğitiminin pedagojik boyutu ile alakalı yöntem ve metotları ele almayacağımızı daha önce belirtmiştik. Ancak Kur'ân kıssalarının değerler eğitimi açısından öneminin yalnızca içeriğe yönelik olmadığını, ilke ve metotlar bakımından da önemli bilgiler içerdiğini örneklendirmek için Hz. Nuh kıssasında mevcut ilke ve metotlarını ayrıntıya girmeden belirtmek istiyoruz.³⁵¹

Eğitim ilkeleri: Tevhid, gönüllülük, bireye görelilik, sabır, sevgi ve şefkat, seviyeye uygunluk, itaat ve otorite, süreklilik, uygun zaman ve ortamı gözetme gibi ilkeler Hz. Nuh'un eğitim ilkelerinin başlıcalarıdır.

Eğitim Metotları: Duygu eğitimi (Dua metodu), Zihin eğitimi (Düşündürme, iç ve dış gözlem), irade eğitimi, soru ve cevap, tartışma, tekrar, yumuşak ve dostça tavır, mükâfat ve ceza, özendirme ve sakındırma, ikna metotları Hz. Nuh'un kavmini eğitime sürecinde kullandığı metotlardır.

Sonuç olarak şunu ifade etmemiz mümkündür. Kur'ân, peygamberlerin kavimleriyle olan mücadelelerini içeren kıssaları bizlere aktarıırken birçok zaviyeden onları örnek almamızı istemektedir. Bu hususlardan biri de söz konusu peygamberlerin dini ve ahlaki erdemleridir. Allah tarafından eğitilmiş şahsiyetlerinde mükemmel bir şekilde zuhur eden davranış ve tutumlar bizler için birer kılavuzdur.

3.2. HZ. NUH KISSASINDA DİNİ VE AHLAKİ DEĞERLER

Çalışmamızın bu kısmında, Hz. Nuh kıssasında ve Hz. Nuh'un tebliğ faaliyetinde tespit ettiğimiz dini ve ahlaki değerleri açıklamaya çalışacağız. Tespit edilen değerlerin hem Hz. Nuh kıssası hem de Kur'ân bağlamında nasıl anlaşılması

³⁵¹ Hz. Nuh kıssasını genelde eğitim özelde de değerler eğitimi ilke ve metotları açısından inceleyen çalışmalar için bkz: 'İsâm Zuhd, "Usûlu'd Da'veti'l İslâmiyye fî Sûret-i Nûh", *Mu'temeru'd-Da'veti'l İslâmiyye ve Mûteğeyyirâtu'l Asr*, Gazze 2005; ez-Zağl, Hasan Muhammed Huseyn, *Şahsiyyetu Nûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Necâh-ı Vataniyye Üniversitesi, Filistin 2008 s. 93-99; <http://www.noslih.com/researches-section/1120-2014-07-13-11-08-09>, Erişim tarihi: 18.12.2014.

gerektiğini irdeleyeceğiz. Bu değerlerin sıralamasında inançla alakalı değerleri verdikten sonra ameli değerler üzerinde durmaya çalışacağız. Böyle bir sıralama kanaatimize göre daha uygun olacaktır. Nitekim değerler inançlara göre oluşmaktadır. İnanç neyin ne olduğunu açıklarken, değerler de bir bakıma neyin ne olması gerektiğini açıklamaktadır. Başka bir ifade ile değerler neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemeye yardımcı olmaktadır.³⁵² Bu bağlamda değerlerin belirlenmesi, yaşanması ve uygulanmasında inanç, yön verici bir özelliğe sahiptir.

3.2.1. İman

Hz. Nuh kıssasında eğitimi verilen değerlerin başında tevhide dayalı iman gelmektedir. İman kavramı sözlükte, “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamına gelen emn- eman kökünden gelmektedir.³⁵³ Bir terim olarak iman “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁵⁴ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere iman dinin temelini oluşturan bir değer olmakla beraber dini hayatın bütün yönleriyle bu değere göre anlam kazanmasından ötürü imanın, dinin özü ve temel değerlerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz.³⁵⁵ İman eden kişi yani mümin, iman ettiğinin korumasına girmekle reddettiklerinin zararından kendini koruma altına yani emniyete almış olmaktadır.³⁵⁶ Bu ifadeler iman kavramının sözlük ve terim anlamları arasındaki dikkate değer bir bağın olduğunu vurgulamaktadır.

Kur’ân’da insanın hüsranda olduğu belirtilmiş ve bu genellemeden iman edenler, sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler istisna edilmiştir.³⁵⁷ Bu bağlamda imanın bu tür erdemlerle birlik zikredilmesi iman değerinin diğer bütün değerlere ve güzelliklere kaynaklık ettiğinin göstergesidir. Az sonra Hz. Nuh kıssasında iman değerini ele aldığımızda bu ifadenin ne kadar doğru bir ifade olacağı ortaya çıkacaktır.

³⁵² Kürşad Yılmaz, *Eğitim Yönteminde Değerler*, Pegem Akademi Yay., Ankara 2008, s. 60.

³⁵³ İsfehânî, s. 25.

³⁵⁴ Sinanoğlu, “İman”, s. 2012.

³⁵⁵ Gürel, s 141.

³⁵⁶ Mehmet Sait Şimşek, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İstanbul 2001, s. 25.

³⁵⁷ Asr, 103/1-3.

İman kavramının sözlük anlamlarını dikkate aldığımızda kişinin benliğinde yer alması gerektiği yani imanı samimiyet duygusu içinde yaşaması gerekmektedir. Nitekim Kur'ân'a göre iman yalnızca dilin ikrarı ile gerçekleşmez. Bununla birlikte imanın içselleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle dünyevi çıkarları uğruna iman edenler mümin sayılmamıştır. Bu bağlamda Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur:

*“Bedeviler, “İnandık” dediler. De ki: “Siz iman etmediniz, ama ‘boyun eğdik’ deyiniz. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez.” Çünkü Allah, affedicidir; merhamet sahibidir.”*³⁵⁸

Bu ayette sözü geçen Bedevi Araplar, iman ettiklerini sözlü olarak ifade etmişlerdi. Ancak Allah, sözle “iman ettik” demenin yeterli olmadığını, kişinin iman etmiş sayılması için imanın, kalbe girmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda bu ayetin sonunda ifade edilen Allah'a ve peygambere itaat etme hususu kalbe yerleşmiş imanın kişinin tam bir samimiyetle iman ettiği varlığı ve ondan gelen vahyin tamamını kabullenmesi gerektiğini beyan etmektedir.

İmanın kalbi bir eylem olduğu hususunda Bedevi Arapların yaptıkları örnek olarak gösterildiği gibi ikrah altında zorlama ile kişinin imandan çıkmayacağı da Kur'ân'da yerini almıştır. Bu hususta şöyle buyrulmaktadır:

*“Gönlü imanla dolu olduğu halde, zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah'ı inkâr edip, gönlünü kâfirliğe açanlara Allah katından bir gazap vardır; büyük azap da onlar içindir.”*³⁵⁹

Ayetin nüzulü hakkında şöyle zikredilmiştir: Sahabeden Ammar b. Yasir, babası Yasir ve annesi Sümeyye imandan vazgeçmeleri için müşrikler tarafından işkenceye tutulmuşlardı. Yasir ve Sümeyye vaz geçmeyince şehit edildiler. Ammar ise işkenceye dayanamayıp istemeye istemeye istenileni yerine getirdi. İşkenceden kurtulan Yasir durumu Hz. Peygambere bildirdi. Bunun üzerine Resulullah “kalbin nasıldı” diye sorunca o, “kalbimde iman hususunda şüphe yoktu” dedi. Allah resulü “tekrar işkenceye

³⁵⁸ Hucurât, 49/14.

³⁵⁹ Nahl, 16/106.

tutulursan yaptığını yine yap” buyurdu.³⁶⁰ Böylelikle Allah Resulü imanın kalple gerçekleşen bir olgu olduğu ifade etmiştir.³⁶¹

Kişi ikrah altında nasıl imanından çıkmıyor ise mümin olmayan bir kimse de zorla iman ettirilemez. Bu bağlamda Kur’ân’daki şu ifadeyi hatırlıyoruz: “*Dinde zorlama yoktur; Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır. Tağutu (saptırıcıları) inkâr edip Allah'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah işitendir, bilendir.*”³⁶²

Kur’ân bağlamında baktığımızda iman edilmesi gereken objeler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Allah, Ahiret Günü, Melekler, Kitaplar ve Peygamberler. Allah’a iman diğer hususlara imanın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Allah inancının nasıl olması gerektiği, imanın kilit noktasıdır.

Kur’ân’da belirtildiğine göre insanlar, Allah inancını saf bir şekilde yaşayacak şekilde yaratılmıştır. “*(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.*”³⁶³ Yüce Allah, bütün insanları, din-i tevhide müsait bir kabiliyette vücuda getirmiştir. Her insan, fitratı İslam üzere vücuda getirilmektedir.³⁶⁴ Tevhid denilen bu fitrat yalnızca Allah’a iman etmeyi, onun haricinde hiçbir canlı ya da cansız varlığı ortak koşmamayı ifade eder.

Terim olarak “Allah’ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya O’na ibadet edilmesinde dengi ya da benzerinin bulunduğu inanma³⁶⁵” şeklinde tanımlanan şirk olgusu, Kur’ân’ın istediği Allah inancına ters düşmektedir. Kur’ân’ın istediği iman şekli Allah’a ortak koşulmayan bir imandır. Allah’a ortak koşulmamasının istenmesinin temelinde de dürüstlüğe bağlı gerçeğe veya bilgiye göre davranmak ile samimiyetin bir değer olma hususu yatar.³⁶⁶ Bu nedenle Kur’ânî değerler sistemi içerisinde tevhide dayalı iman anlayışı dini ve ahlaki tüm erdemlerin kaynağı olarak gösterilmektedir. Şirk

³⁶⁰ Kurtubî, XII, 433.

³⁶¹ Hâzın, III, 101.

³⁶² Bakara. 2/256.

³⁶³ Rûm, 30/30.

³⁶⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, I-VIII, Bilmen Yay., İstanbul 1985, VI, 2712.

³⁶⁵ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2010, XXXIX, 193.

³⁶⁶ Tuğral, s. 153.

olgusu da bu değerleri zayıflatan ya da yok eden en güçlü amillerin başında gelmektedir.

Tevhid inancı, iman mefkûresinin dayandığı en büyük kaidedir.³⁶⁷ Bu nedenle tevhidten yoksun bir Allah inancı yok hükmündedir ki Kur'ân, Tevhidin karşıtı olan şirki en büyük zulüm olarak nitelemektedir.³⁶⁸

Kur'ân'da Allah'a iman etmekten sonra en fazla üzerinde durulan husus ahiret inancıdır. Dünyayı yaratan Allah, insanlara sorumluluk vermiş ve bu sorumluluğun bir sonucu olarak öldükten sonra insanları tekrar dirilterek ahiret hayatını yaratacağını da bildirmiştir. Böylelikle ahirete iman eden kişi Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olacak, hal ve tavırlarına dikkat ederek her daim iyi ve güzel olanı yapmaya gayret edecektir. Bu nedenle ahiret inancının bir anlamda kişinin tavırlarını dengeleyen bir otokontrol aracı olduğunu ifade edebiliriz.

Ahiret inancı, beraberinde sorumluluğu getireceğinden, bu sorumluluk, peygamberlere imanı doğuracaktır. Nitekim Kur'ân'da *“Biz peygamber göndermedikçe kimseye azab etmeyiz.”*³⁶⁹ buyrulurak kişinin sorumluluğunun ancak peygamberlerin gönderilmesiyle olacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle Ahiret inancı beraberinde peygamberlere imanı da gerekli kılmaktadır.

Peygamberlere iman ise kendilerine gönderilen vahye ve kitaplara imanı gerekli kılacaktır ki vahyin melek vasıtasıyla nazil olacağını düşünecek olursak vahye iman, meleklerle imanı gerekli kılmaktadır.

Burada şunu ifade etmeye çalıştık: Allah'a iman demek yalnızca Allah'ın varlığına ve birliğine değil onun gerekli kıldığı her şeye imanı beraberinde getirmektedir.

Şimdi en yüce değer olarak imanın Hz. Nuh kıssasında nasıl işlendiğine değinelim.

Daha önce de değindiğimiz gibi Hz. Nuh'un gönderildiği toplumla birlikte insanın fitratına uygunluk arz eden tevhid inancından ayrılmalar ve tavizler meydana

³⁶⁷ Abdullah Özbek, *Kur'ân'da Tevhid Eğitimi*, Esra Yay., İstanbul 1996, s. 7.

³⁶⁸ Lokmân, 31/13.

³⁶⁹ İsrâ, 17/15.

gelmiştir. Bu toplum Allah'a iman etmekle beraber ona ortak koşmuşlardır. İnsanlık tarihinde şirke düşmüş ilk toplum Nuh kavmi olup, Hz. Nuh da, şirkle mücadele etmiş ilk peygamber olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle tevhid ilkesi, kendisinden sonra gelen bütün peygamberlerin tebliğ faaliyetlerinin odak noktası olduğu gibi Hz. Nuh'un tebliğinin de odak noktasıdır.

Hz. Nuh'un bayraktarlığını yaptığı tevhid ilkesine dayalı iman değeri, öncelikle gönüllülük esasına dayanmaktadır. O, kavmini imana davet ederken ikrah ve zorba bir tavır sergilememiştir. Aksine kavmine hitap ederken nezaketi elinden bırakmamış, onların, içtenlikle ve samimiyetle iman değerini kabullenmeleri için samimi ifadeler kullanmaya dikkat etmiştir. Bu ifadelere örnek olarak "Ey Kavmim!" şeklindeki hitabı, kendisi için "içinizden biri" ifadesi gibi ifadeleri gösterebiliriz.

Hz. Nuh, imanın samimiyet ve gönüllülük esasına dayandığını ve zorla hiç kimseyi imana getiremeyeceğini şöyle ifade ediyor:

"Nuh dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?"³⁷⁰

Hz. Nuh'un bu sözleri bizlere "inanç özgürlüğü" ya da "din ve vicdan hürriyeti" hususlarını hatırlatmaktadır. İman konusunda, insanın isteği, iradesi ve kararı temeli teşkil etmekte ve inanç özgürlüğünün esası olmaktadır. İnsan istemediği bir inanca zorlanamaz.³⁷¹ İman açısından önemli olan bu husus Kur'an'ın birçok yerinde vurgulandığı gibi Hz. Nuh kıssasında da vurgulanmıştır.

Hz. Nuh, kavmini Allah'ın tevhidine davet ederken akli delillere başvurmaktadır:

"Ne oluyorsunuz ki Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz. Oysa O, sizi merhalelerden geçirerek yaratmıştır. Allah'ın, göğü yedi kat üzere nasıl yarattığını görmez misiniz? Aralarında aya aydınlık vermiş ve güneşin ışık saçmasını sağlamıştır. Allah, sizi de yerden bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden

³⁷⁰ Hûd, 11/28.

³⁷¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I-XXI, Bayraklı Yay., İstanbul 2007, IX, 173.

çıkacaktır. Allah, onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.”³⁷²

Hız. Nuh bu ifadelerle öncelikle insanın yaratılışına dikkat çekmektedir. Böylelikle insan, yüce Allah'ın gücünün nelere yetebileceğini fark edecektir. Topraktan bitkiye, bitkiden gıdaya, gıdadan kana, kandan meniye ve sperme, oradan yumurta ile döllenmeye, oradan anne karnındaki safhalara, oradan dünyaya ve nihayet dünyadaki büyüyüp gelişmesine varan uzun bir yaratılış aşamasını fark edecektir.³⁷³ Böylelikle Hız. Nuh, iç gözlem metodunu kullanarak kavmini yaratılışlarındaki mükemmelliğe dikkat çekerek Allah'ın yegâne yaratıcı olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Hız. Nuh iç gözlem metodundan sonra dış gözlem yapmalarını ve kâinattaki olaylar hakkında tefekküre yöneltmiştir. Gökyüzünü tabaka tabaka yaratmış ve gökyüzünde güneşin bizatihi ışığın kaynağı olarak yaratılması ve ayın da ışığı yansıtan bir yapıda olduğunu³⁷⁴ vurgulamak sureti ile Allah'ın kudretine delil olarak sunmuştur. Yine bu ifadelerde Hız. Nuh, Allah'ın insanların atası Hız. Âdem'i eşeysiz bir şekilde direkt topraktan yaratmasını Allah'ın sonsuz kudret sahibi olmasının delili olarak göstermiştir.

Hız. Nuh hayatını şirkle mücadeleye adanmış bir peygamber olarak imanın gerçek bilgiye dayanması gerektiğini, tahkiki bir imanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bunun için de kevnî ve âfâkî deliller kullanmıştır.

Hız. Nuh'un tevhide dayalı iman öğretisinde öne çıkan başka bir husus da tevhidin insanlığın maddi hayatına sağladığı yararlarıdır. Bu bağlamda manevi hayatın yani inancın maddi hayatı olumlu manada etkileyeceğini Hız. Nuh'un şu ifadelerinden anlamaktayız:

“Biz Nuh'u, "Kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce halkını uyar" diyerek toplumuna gönderdik. Şöyle dedi: "Ey kavmim! Şüphesiz ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk ediniz; O'na karşı gelmekten sakınınız ve bana itaat ediniz; Ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belirli bir vadeye kadar ertelesin. Şüphesiz Allah'ın belirlediği vade geldiğinde artık ertelenmez. Keşke bilseydiniz! Nuh, "Rabbim, dedi, doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım;

³⁷² Nuh, 71/13-20.

³⁷³ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, XX, 30.

³⁷⁴ İbn Âşûr, XXIX, 204.

*Fakat benim yaptığım çağn onları daha da uzaklaştırdı. Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman çağırdıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Yine de ben onları açıkça çağırmaya devam ettim. Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim. Dedim ki: "Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır. (Dileyin ki) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Mallar ve oğullar vererek sizi desteklesin, size bahçeler versin ve sizin için ırmaklar akıtsın."*³⁷⁵

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre Hz. Nuh'un kavmi inkârlarını arttırınca Allah, yağmurun yağmaması ve kadınlarını kısır bırakmak suretiyle çocuklarını azaltarak onlara çeşitli musibetler vermiştir. Hz. Nuh'a başvurduklarında Allah'ın elçisi, şirkten vazgeçerek iman etmeleri ve Allah'tan af dilemeleri halinde bu musibetlerin kalkacağını öğütlemiştir.³⁷⁶

Hz. Nuh'un bu öğretisinden şunu anlıyoruz: Günahlar, şirk ve inkâr, insanların bereketini azaltmakta ve bir bulut misali toplumların üzerine çökmektedir. Hz. Nuh'un kavmi de aynı şeyle karşılaşmıştı. Kuraklığa, çocuk azlığına ve mal noksanlığına uğramışlar ve Hz. Nuh, şirki terk edip Allah'a yönelip af dilediklerinde bu ihtiyaçlarının giderileceğinin uyarısını yapmıştı.³⁷⁷

Allah'a şirk koşmamak emirlerini ifa etmek, yasakladığı şeylerden sakınmak hayır ve bereket kapılarını açacak, maddi ve manevi olumlulukları beraberinde getirecektir. Nitekim Kur'an'da belirtildiği üzere³⁷⁸ Allah'a şirk koşmak yeryüzünün, gökyüzünün ve dağların dengesini bozmaktadır.

Tevhid ilkesine dayanmayan Allah inancının insan ahlakı ve toplumsal düzen üzerindeki olumsuz etkilerini Hz. Nuh'un gönderildiği toplumda müşahede etmekteyiz. Nitekim Nuh kavminin Allah'a şirk koşmaları onlardaki birçok kötülüklerin kaynağı olmuştur. Şöyle ki: uydurdukları sahte tanrıları temsil etmek için ortaya mele' dedikleri özel bir sınıf çıktı. Bu özel sınıf söz konusu toplumun dinî, siyasi ve ekonomik gücünü ele geçirmesiyle toplumda sınıflaşmalar oluştu. Bu sınıflaşma fesat, kargaşa, zulüm ve

³⁷⁵ Nûh, 71/1-12.

³⁷⁶ Râzî, XXX, 137.

³⁷⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XX, 33.

³⁷⁸ Meryem, 19/89-90.

ahlaksızlığın yaygınlaşmasının yolunu açtı.³⁷⁹ Hz. Nuh toplumundaki bu durum bizi, insanın inancındaki bozukluğun bireysel ve toplumsal sorunları beraberinde getireceği sonucuna ulaştırmaktadır.

Sonuç olarak Hz. Nuh kıssasında iman değeri muhatabın kişiliğine hitap edecek şekilde işlenmiştir. İman yalnızca bir değer olarak gösterilmemiş beraberinde faydalar sağlayan bir konuma oturtulmuştur. Hz. Nuh kıssasında iman, kişiliğin şekillenmesinde bir motivasyon aracı olarak bizlere sunulmakta olup, iman değerine sahip olmayan şahsiyetlerde olumlu değerlerin var olması beklenmemelidir. Bu nedenle diğer değerlerin varlığı iman değerine bağlıdır. İman olmadan değerler, değer olmaktan çıkar ya da değersizleşirler.

3.2.2. Takva

Hz. Nuh kıssasında eğitimi yapılan bir diğer değer de *takva*dır. Bu kıssada öğretisi yapılan bir değer olarak takvayı öncelikle Kur'ân'ın bütünselliği içinde ele almayı uygun buluyoruz.

Takva kavramı, “bir şeyi korumak, eziyetten korumak, zarar verecek şeylerden onu korumak”³⁸⁰ anlamına gelen vikaye kökünden türemiş bir isimdir. Sözlükte, “korunmak, sakınmak”³⁸¹, siper almak, canlı bir varlığın gelecek tehlikelere karşı kendi koruması” anlamına gelir. Aynı kökten gelen ve Kur'ân-ı Kerîm'in sıklıkla kullandığı “ittika” kelimesi de “bir kimsenin tehlike arz edecek bir şeyle arasına kendisini koruyacak bir engel koyması, kuvvetli bir himayeye girmesi” demektir. Bu vasfa sahip olan kişiye de ismi fail kipindeki “muttaki” denir. Kur'ân'ın geniş kavram çemberine girmeden önce yani İslam öncesi cahiliye döneminde takva ifadesi dini bir anlamdan uzak, insan olsun hayvan olsun canlı bir varlığın içgüdüsel olarak, korkuya karşı kendini savunması ve yıkıcı bir güce karşı savunması olarak maddi anlamda kullanılmıştır.³⁸² Takvanın bu asıl manasından hareketle Kur'ânî değerler sistemi içerisinde manevi bir boyut kazanan takvayı “insana nefsinden, şeytandan ve diğer

³⁷⁹ Mevdûdî, II, 48.

³⁸⁰ Zebîdî, XL, 226.

³⁸¹ İbn Manzûr,

³⁸² Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, Trc. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1975, s.6.

insanlardan gelen kötü etkilere karşı, manevi dengesinin bozulmamasını temin eden manevi bağışıklık sistemi”³⁸³ olarak da tanımlayabiliriz.

Kur’ân’ın bütünselliği çerçevesinde bakıldığı zaman takva, iman-tevhit ile yakın ilişkisi olan bir kavram olarak gözüktür. Kur’ân’da takva, imanı hazırlayıp derinleştiren nitelikteki vicdani bir olgu olmasının yanında onunla birlikte gelişen bir değer olarak anlatılır.³⁸⁴ Klasik dönem müfessirleri takva ve ittikayı tefsir ederken daha çok Allah korkusu olarak açıklamışlardır. Tabi ki bu açıklama bu ifadelerin daha çok lügat anlamına göre yapılan tefsirdir. Ancak bu kavramın salt bir korkudan öte saygı duymanın sonucu oluşan gücendirme korkusu olarak anlaşılması gerekir. Yani İslami ve Kur’âni bir değer olarak takva, yüce yaratıcıya karşı duyulan sevgi ve saygının kişide ona karşı sorumluluk ve hassasiyet bilinci oluşturmasıdır.³⁸⁵ Buna göre Kur’ân, takva kavramına salt bir korkunun ötesinde bilinçli olma anlamı yüklemiştir.

Kur’ân’da takvanın emredildiği yerlerde Yüce Allah’ın; azabının şiddetli olduğuna³⁸⁶, dönüşün ona olacağına³⁸⁷, her şeyi bilen³⁸⁸ ve gören³⁸⁹ oluşuna, yaratıcı oluşuna³⁹⁰, kıyamet günü hesabının seri oluşu³⁹¹, merhametli ve bağışlayıcı³⁹², nimet veren oluşu³⁹³ gibi özelliklerine vurgu yapılır. Bununla beraber toplumsal ve ekonomik düzeni bozan faizin terk edilmesi gerektiğini bildirdiği yerde de özellikle takva değerine vurgu yapılmıştır.³⁹⁴

Kur’ân takvayı imanın bir şartı olarak bize sunmaktadır.³⁹⁵ Birçok peygamber ümmetini “Allah’tan sakının ve bana itaat edin” şeklinde davet etmiştir. Bu da bize ilk olarak imansız takvanın, takva olmadan da imanın oluşmayacağını bildirmektedir. Nitekim takva ve iman unsurları o kadar ayrılmaz parçalar haline gelmişler ki davet üslubunda bile birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Bu bağlamda peygamberlerin “Allah’a iman edin” sözü takva değeriyle aynı gayeye hizmet etmiştir. İkinci olarak peygambere

³⁸³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, I, 238.

³⁸⁴ Gürel, s. 161.

³⁸⁵ Uludağ, s. 484.

³⁸⁶ Bakara, 2/196.

³⁸⁷ Bakara, 2/203, 223; Mâide, 5/96; Mücadele, 58/9

³⁸⁸ Bakara, 2/231, 282; Mâide, 5/7, 8.

³⁸⁹ Bakara, 2/233.

³⁹⁰ Nisâ, 4/1.

³⁹¹ Mâide, 5/41.

³⁹² Enfâl, 8/69.

³⁹³ Şu‘arâ, 26/132.

³⁹⁴ Bakara, 2/278; Âl-i İmran, 3/130,

³⁹⁵ Mâide, 5/57, 112.

itaat Allah'a itaat olduğundan gerçek bir takvanın yolu ancak peygambere itaatten geçer.

Kur'ân'a göre takva, içinde bir yığın ahlaki içeriği barındıran bir değer hazinesidir. Bu bağlamda Kur'ân'ın farklı yerlerinde bağışlama ve affetme³⁹⁶, adalet³⁹⁷, akrabalık bağını gözetme³⁹⁸, dürüstlük³⁹⁹, sözde doğruluk⁴⁰⁰, şükür⁴⁰¹, merhamet⁴⁰², iyilik⁴⁰³ bu değerlerden bazılarıdır.⁴⁰⁴

Kur'ân'a göre takva, Allah katında değerli olmanın ölçütüdür.⁴⁰⁵ Allah'ın takva sahipleri –muttaki- ile beraber olduğu ve onları sevdiği yine Kur'ân'ın takva değerinin faziletini ifade sadedinde beyan edilmiştir.

Yüce Allah insanlara çirkin yerlerini örtmeleri ve süslenme için giysi nimetinden söz ederken manevi olarak da takva elbisesinden söz etmiştir. Akabinde takva elbisesinin daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. *“Ey İnsanoğulları! Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva örtüsü ise bunlardan daha hayırlıdır. Allah'ın bu ayetleri öğüt almanız içindir.”*⁴⁰⁶ Burada giysi ve takva arasında bir bağ kurulmuştur. Nitekim giysi vücudun ayıplarını örterken takva da kalbin ayıplarını örterek onu süsler.

Bütün bunlar bize takva kavramının Kur'ân'ın geniş anlam alanında hem dünyevi hem uhrevi, toplumsal ve bireysel olmak üzere kapsamlı bir kisveye büründüğünü gösterir. Öyleyse takvayı yalnız uhrevi boyuta hasretmek bu gerçeğe aykırı olacaktır. Nitekim Kur'ân'ın da birçok yerde belirttiği gibi dünya ve ahiret kurtuluşu ancak takvayla gerçekleşir.

İslami terminolojide takva kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz hususları dikkate aldığımızda en kapsamlı şekliyle takva; insanın kendisini Allah'ın korumasına koyarak dünya ve ahirette zarar ve eleme sebebiyet verecek

³⁹⁶ Bakara, 2/237.

³⁹⁷ Mâide, 5/8.

³⁹⁸ Nisâ, 4/1.

³⁹⁹ Bakara, 2/177.

⁴⁰⁰ Ahzâb, 33/70.

⁴⁰¹ Âl-i İmran, 3/123.

⁴⁰² En'âm, 6/155; Yasîn 36/45.

⁴⁰³ Bakara, 2/189.

⁴⁰⁴ Takvanın değerler sisteminde yer alan diğer değerler için bkz: Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, I, 235-240; Tuğral, s.162-165.

⁴⁰⁵ Hucurât, 49/13.

⁴⁰⁶ A'râf, 6/26.

şeylerden titizlikle koruması⁴⁰⁷ yani günah olan şeylerden geri durup hayır ve sevap olan şeylere sarılması bütün farzları ve itaat olan şeyleri yapması yasaklardan ve haramlardan kaçınmasıdır. Bununla birlikte takva, ahlaki davranışlardaki dengeyi koruyan bir değerdir. Takva, insanın sınırlarını aşmasını engeller ve davranışları idare etmek suretiyle onu asıl fitrat üzerine olmasını sağlayan dengedir.

Takva değerinin bir diğer özelliği kişide doğru ve yanlış, iyiyi ve güzeli ayıt etme kabiliyet ve melekesinin yer etmesini sağlamasıdır. Takvanın bu özelliğine yüce Allah şöyle değinmektedir:

*“Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.”*⁴⁰⁸

Ayette geçen ve arapça ifadesiyle *furkan*, iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan, hakkı batıldan, sevabı günahattan ayırma yeteneği ve bilinci anlamına gelmektedir.⁴⁰⁹ Bu bağlamda ayetten şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Allah'tan çekinen ve onun emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınan kimsede doğruyu yanlıştan ayırma bilinci ve kabiliyeti oluşur. Bu bilinç kişiyi, tutum ve davranışlarında itidalli olmaya sevk eden bir meleke ve şuur halini alır.

Sonuç olarak, takva değerinin Kur'ân'daki bu zengin ve kapsamlı muhtevası, bizlere, takvanın Kur'ânî değerler sisteminin bir özeti olduğunu göstermektedir.

Kur'ân'da çok önemli bir konuma sahip olan takva değeri bütün peygamberlerde olduğu gibi Hz. Nuh için de konu edilmiştir. Hz. Nuh onları Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olmaya dolayısıyla onun elçisine itaate çağırmıştır. Söz konusu ayetlerde mealen şu ifade yer almaktadır:

*“Kardeşleri Nuh, onlara: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Doğrusu ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Allah'tan sakının (takva) ve bana itaat edin.”*⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Elmalılı, I/168.

⁴⁰⁸ Enfâl, 8/29.

⁴⁰⁹ Taberî, XI, 127; İbn Kesîr, VII, 58; Âlûsî, IX, 196.

⁴¹⁰ Şu'arâ, 26/106-108.

Hz. Nuh'un ilk etapta kavmine takvayı emretmesi takvanın ahlaki bozukluğun gidermedeki önemini gündeme getirmektedir. O, kavminin kurtuluş ilacının takvada bulunduğunu öngörmüştür.⁴¹¹ Hz. Nuh'un bu uyarısı takvanın en yüce değer olarak imanı da kapsadığının bir işaretidir. Yine Nuh kıssasında, Hz. Nuh'un kavmine takvayı önermesinin getirileri olarak Allah'ın mağfireti, ömrün uzaması (helak olmamaları)⁴¹² zikredilerek takvanın kişinin hayatı açısından önemine değinilmiştir.

Hz. Nuh kıssasında takva değeriyle ilgili çıkarılacak bir diğer sonuç da söz konusu değerın ruhi ve manevi temizliği de beraberinde getirmesidir.⁴¹³ Hz. Nuh, kavmine, Allah'tan sakınmaları halinde günahlarının bağışlanacağını ve helak edilmeksizin normal yaşam sürelerini yaşayacaklarını haber vermiştir.⁴¹⁴ Hz. Nuh bu ifadeleri takva değerinin insanın manen ve psikolojik açıdan arınmasını sağlayan özelliğine işaret etmektedir. Nitekim kişinin Allah'a karşı sorumluluk bilincinde olup davranışlarını o minvalde şekillendirmesi kişiyi rahatlatacak ve hem madden hem manen huzur bulmasını sağlayacaktır. Biz, takva değerinin insan hayatı için önemini ifade eden bu bilgiyi Hz. Nuh kıssasından anlamaktayız.

3.2.3. Tevekkül

Tevekkül kavramı sözlükte “kişinin bir başkasına güvenip onu kendisine vekil yapması ve işini ona havale etmesi⁴¹⁵” ve “kişinin acizliğini itiraf edip bir kimseye dayanıp güvenmesi⁴¹⁶” anlamına gelmektedir. Dini bir terim olarak tevekkül, “bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi rızkında ve işlerinde onu kefil bilip sadece ona güvenmesi⁴¹⁷” şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu kökten türemiş olan *mütevekkil* kelimesi “rızkına ve bütün işlerine Allah'ın kefil olduğunu bilen ve yalnız ona güvenen, inanan ve itimat eden kişi⁴¹⁸” anlamındadır. Allah'ın isimlerinden olan *el-Vekil*'de yine bu kökten türemiş olup “kullarının rızıklarına kefil olan, onları koruyup gözeten ve

⁴¹¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIV, 86.

⁴¹² Nüh, 71/4.

⁴¹³ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut 1985, XXIX, 79-80.

⁴¹⁴ Nuh, 71/4.

⁴¹⁵ İsfehânî, s. 531.

⁴¹⁶ İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VII, Thk: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 1979, V, 125.

⁴¹⁷ Çağrıcı, s. 1.

⁴¹⁸ İbn Manzûr, XLIV, 4909.

kendisine güvenenlerin işlerini yöneten⁴¹⁹” anlamına gelir. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki tevekkül güven esasına dayanmaktadır. Güvenin olmadığı yerde tevekkülün gerçekleşmesi mümkün değildir.

Bir değer olarak tevekkül, Kur’ân-ı Kerîm’de çok önemli bir yer tutmakla birlikte Kur’ân’ın övdüğü ve bir müminin sahip olması gereken temel değerler arasında yerini almıştır. Kur’ân’da tevekkül kökünden türemiş kelimeler çeşitli kalıplarda 58 ayette olmak üzere toplamda 70 defa zikredilmiştir. Bu geniş kullanım çerçevesine baktığımızda iman ve tevhid ile sıkı bir ilişkisi göze çarpmaktadır. Hz. Nuh (a.s.)’un tevekkülüne geçmeden önce Kur’ân bağlamında tevekkül gerçeğini incelemekte fayda görüyoruz. Nitekim tevekkül değeri hem sosyal hem de dini kültürümüze Kur’ân-ı Kerîm vasıtasıyla geçmiştir. Durum böyle olunca doğru bir tevekkül anlayışına ancak Kur’ânî bir bakış açısıyla ulaşabiliriz.

Kur’ân perspektifinden baktığımız zaman tevekkülün kişinin iman samimiyetini arttıran bir ölçüt olduğu gözükmemektedir. Nitekim Âl-i İmran süresinde Allah’ın mükâfatını zayi etmeyeceği müminlerin vasıfları anlatılırken *“Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, “İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun” dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” dediler.*”⁴²⁰ buyrulurken tevekkülün imanı artırıcı önemi belirtilmiştir.

Bununla birlikte Kur’ân’da tevekkülün gerekliliği hakkındaki ayetlerde Allah’ın bazı özelliklerine yapılan vurgu tevekkülün keyfiyeti konusunda bize ipucu vermektedir. Söz konusu ayetlerde Allah’ın her şeyi işiten ve bilen olması⁴²¹, yerin ve göğün sahibi olması⁴²², ölümsüz ve diri olması⁴²³, mutlak galip ve sonsuz merhamet sahibi olması⁴²⁴, vekil olması durumunda vekil olduğu kişinin başkasına ihtiyacı olmaması⁴²⁵, noksan sıfatlardan münezzehe olması⁴²⁶, yaratıcı olması⁴²⁷, rızık veren olması⁴²⁸, hüküm veren olması⁴²⁹ gibi özelliklerine bhusus yer verilmiştir. Yüce Allah

⁴¹⁹ İbn Manzûr, XLIV, 4910.

⁴²⁰ Âl-i İmran, 3/173.

⁴²¹ Enfâl, 8/61.

⁴²² Hûd, 11/123.

⁴²³ Furkân, 25/58.

⁴²⁴ Şu‘arâ, 26/217.

⁴²⁵ Âl-i İmran, 3/173; Nisâ, 4/132, 109; Hûd, 11/12.

⁴²⁶ Nisâ, 4/171.

⁴²⁷ Zümer, 39/62; En‘âm, 6/102.

⁴²⁸ Talâk, 65/3.

bu özelliklerini bildirerek gerçek anlamda kendisinden başka tevekkül edilecek kimsenin bulunmadığını haber veriyor. Yani bu özelliklere sahip olmayan bir varlığın tevekkül şuurunun temelini oluşturan güveni vermesinden söz edilemez.

Tevekkül, bir taraftan meşrû hedefe ulaşabilmek için gerekli bütün çabayı gösterirken diğer taraftan da Allah'a dayanıp güvenmek ve işin sonunu O'na bırakmak demektir.⁴³⁰ Böylelikle tevekkül kişinin, yapacağı işin akıbetini kestiremeyip ilahi iradeye rıza, ilahi takdire teslimiyet göstermesidir. Bunun aksi olarak, hiçbir şey yapmadan bir işi Allah'a havale etmek, Kur'an'ın bize öğrettiği tevekkül anlayışına terstir. Nitekim yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de istişare edilmesi gereken bir konuda fikir alışverişinde bulduktan sonra peygamberimize hitaben "*Kararını verdiği zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.*"⁴³¹ buyurmaktadır. Bu ayet aynı zamanda kişinin elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a güvenerek tereddüt etmeden işi yapmasını böylelikle tereddüde kapılıp boşa zaman kaybı yaşanmaması gerektiğinin de bir kanıtıdır.⁴³² Bu nedenle tevekkül, kişinin hayatı açısından önemli bir sorun olan zaman israfını önlemektedir.

Kişi elinden geleni yaptıktan sonra bunu, bir amaç olarak değil araç olarak görmelidir. Çünkü aksi halde gerçek bir tevekkül sergilememekle birlikte böyle bir durum kişinin imanına zarar vermiş olur. Buna en bariz kanıt olarak az sonra değineceğimiz gibi Hz. Nuh'un gemiye binerken geminin Allah'ın emriyle hareketlenip yine onun emriyle demir atacağını ifade etmesini gösterebiliriz.

Tevekkül uyuşukluk ve hareketsizliğin bir mazereti değil, bütün güçlülere rağmen başarmamıza yardım edeceğine inandığımız Allah'a samimi güven ve bu güvenin verdiği tükenmez ümidin iman halini alışıldır.⁴³³ Tevekkülün temel taşı olarak güven duygusu bir insan için vazgeçilmez duygusal bir değerdir. Nitekim insan, fitratı gereği aşkın bir varlığın kendisini korumasına ve yapacağı işlerde kendisine dayanak olmasına ihtiyaç duyar. Bu duygu onun başarıya ulaşması açısından motive edici bir değerdir. Kişi ancak bu duyguyla kuşandığında hayattaki zorluklarla mücadele

⁴²⁹ Yûsuf, 12/67.

⁴³⁰ Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrıncı- İbrahim Kafi Dönmez- Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, DİB. Yay., Ankara 2007, I, 703.

⁴³¹ Âl-i İmran, 3/159.

⁴³² İbn Âşûr, II, 151.

⁴³³ Karaman ve diğerleri, I, 523.

edebilecektir. Öyleyse tevekkülün insanın kabiliyetini keşfetmesine yardım olabilecek bir erdem olduğunu belirtebiliriz. Nitekim insan elinde olmayan şeylerin gerçekleşmesini bekleyip zaman kaybı yaşayacağına gücünün sınırlılıklarının farkına varacak ve kabiliyetini de bu oranda keşfetmiş olacaktır.

Hız. Âdem'den Hız. Muhammed'e kadar, adı Kur'ân'da geçsin ya da geçmesin bütün peygamberlerin Allah'a tevekkül noktasında üstün bir inanca sahip olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Çünkü daha önce değindiğimiz gibi tevekkül bir müminin Allah'ın iradesine güveninin doğal bir sonucudur. Bu bağlamda Kur'ân kıssalarına baktığımızda iman açısından en üst düzey imana sahip olan peygamberler profili çizilirken Allah'a itimat etme noktasında da aynı paralelde bir tevekküle sahip olduklarına vurgu yapıldığı görülür.⁴³⁴

Tüm zorluklara karşı uzun bir müddet insanları hak olana ve hidayete davet eden Hız. Nuh'un bu mücadelesi tevekkül açısından mümtaz bir örnek teşkil eder. Allah'a karşı duymuş olduğu güven duygusu Hız. Nuh'un kavmiyle olan mücadelesini sürdürme bilmesi açısından onun için moral olmuştur. Çünkü bir değer olarak tevekkül kişinin heyecanını ve moralini canlı tutar.

Tüm ömrünü batıl ile mücadele etmekle geçiren Hız. Nuh'un bu mücadelesi tevekkül örnekleriyle doludur. O, bu mücadelesini sürdürürken rabbine karşı duyduğu güven duygusu sayesinde zorluklarla baş etmiştir. Bu hususu en belirgin olarak ifade eden ayetin meali şöyledir:

*“Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.”*⁴³⁵

Hız. Nuh, kavmiyle birlikte 950 yıl gibi uzun bir müddet geçirdi. Bu müddet boyunca gece gündüz, gizli açık demeden, Allah'ın emirlerini çiğnemiş ve dünya lezzetlerine aldanmış olan kavmini tevhid ve imana davet etmiştir. Ancak kavmi sefahet ve delalette o kadar körelmişti ki Hız. Nuh'un bu daveti onların hidayetlerini

⁴³⁴ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 288.

⁴³⁵ Yunus, 10/71.

arttıracığına daha da isyan etmelerine sebep olmuştu. Nitekim belli bir inanca saplanmış toplumu ve kişiyi bunun tersi bir inanca davet etmek o topluma ve kişiye ağır gelir. Bununla birlikte bu davet süresinin uzaması bu durumu daha ağır hale getirir.⁴³⁶ Bu davetin Hz. Nuh toplumuna ağır gelmesinin sebebi budur.

Ayetten anlaşıldığı gibi Hz. Nuh Allah'a karşı olan güvenin bir sonucu olarak kavmine açıkça meydan okumaktadır: Sizin bana karşı olan kininiz bana eziyet etme noktasına geldi. Ancak ben, sizin tüm işkencelerinize karşılık olarak sizin gibi davranmayacağım. Toplanın ve bana karşı uygulayacağınız bir fikir üzere birleşin. Hiç tereddüt etmeden ve bana mühlet vermeden bu fikrinizi uygulayın. Biliniz ki, ben yalnızca Allah'a itimat ettim. Sizin hiçbir çabanız benim Allah'a karşı olan güvenimi azaltmayacaktır. Çünkü onun iradesi ve takdiri dışında bana hiçbir zararınız dokunmaz. Ben ona teslim oldum.

Hz. Nuh'un bu tavrı onun Allah'a olan güvenini ne denli içselleştirdiğinin apaçık kanıtıdır. Öyle olmasaydı Hz. Nuh'un güveneceği herhangi bir güç veya nesne mi vardı? Onunla birlikte iman etmiş kavminin ileri gelenlerinden olmayan, onların tabiri ile *erazil* denilen az sayıdaki kimselere mi güveniyordu? Bu bağlamda onunla birlikte yalnızca imanının verdiği tevekkülden kaynaklanan bir özgüveninin var olduğunu belirtebiliriz.⁴³⁷

Hz. Nuh'un tevekkül anlayışına baktığımızda onun, tevekkül değerini kavminden gelen eziyetlere ve suçlamalara karşı bir kalkan olarak kullandığını müşahade etmekteyiz. Kavminin bütün olumsuz tepkisine, kötü niyet ve saldırılarına karşı Allah'a tevekkül ile karşılık vermiştir.⁴³⁸ Hz. Nuh'un bu tavrı onun Allah'a karşı güveninin doruk noktasında olduğunun somut bir örneğidir.⁴³⁹ Tevekkül değerinin, Hz. Nuh'un tebliğ faaliyetinde moralini canlı tuttuğunu ve onun, tebliğden vazgeçmemesini sağladığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Hz. Nuh'un Allah'a karşı tevekkülünün açık olarak görüldüğü bir diğer ayetin meali şöyledir:

⁴³⁶ Râzî, VII, 142-143.

⁴³⁷ Enver Bâz, II, 33; Seyyid Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, III, 1811.

⁴³⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, IV, 34.

⁴³⁹ Kurtubî, XI, 143.

*“(Nuh) dedi ki: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyla. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”*⁴⁴⁰

Hız. Nuh, Allah'ın emriyle ve onun gözetimi altında tufan olayının gerçekleşeceği vakit kendisinin ve onunla birlikte bineceği gemiyi yapmıştı. Tufanın belirtileri ortaya çıkmış ve inananlar açısından bütün dertlerin biteceğine dair yüce yaratıcının vermiş olduğu sözün uygulama vakti gelmişti. İşte tam bu noktada Hız. Nuh, yine aynı öğretisini sergiledi. Geminin yalnızca bir araç olduğu gerçek kurtuluşun yalnızca Allah'tan olduğunu ve o istemedikçe geminin kendilerini kurtaramayacağını ifade ederek Allah'a olan güvenini ortaya koymuştur. Kurtuluşun kendi çabalarından değil Allah'tan olduğunu tam bir teslimiyetle kabullenmiştir.

Hız. Nuh'un (a.s) tufandan kurtuluşun kendi planları, aygıtları ve çabalarıyla olmadığını yalnızca çok bağışlayıcı olan Rabbinin rahmetiyle gerçekleştiğini söyleyerek gösterdiği tevazu bir müminin gerçek bir karakteristiğidir. Allah'ın kulu, bir dünyalı olarak gereken araçların tümünü ittihaz edebilir, fakat hiçbir şekilde bu araçlara bel bağlamaz, (sonucu yalnızca onlardan bilmez). O başarısı için yalnızca Rabbine güvenir, çünkü bilir ki, O'nun tasdiki olmaksızın hiçbir araç benimsenemez. Allah'ın rahmet ve lütfunun yardımı olmaksızın hiçbir alet kullanılamaz ve hedefe varılamaz.⁴⁴¹

Sonsuz güç sahibi Allah'ın, Hız. Nuh'u ve iman edenleri kurtarmak için gemi gibi bir araca aslında hiç de ihtiyacı yoktur. İman etmeyenleri helak eden sonsuz kudrete sahip Allah, yerden ve gökten suyun fışkırmasını ve zamanı gelince yere ve göğe emredip göğün suyu tutmasını, yerinde suyu yutmasını sağlamıştır. Bu güce sahip olan Allah, dileyseydi müminlerin kurtuluşu için herhangi bir araca gerek duymadan onları tufan felaketinden kurtarabilirdi. Daha önce belirttiğimiz gibi tevekkül ve esbaba tevessül birbirine zıt eylemler değildir. Aksine gerçek bir tevekkül ancak kişinin elinden geleni yapıp yani esbaba tevessül ettikten sonra işin sonucunu Allah'a bırakmasıdır. Tevekkül açısından çok önemli olan bu noktanın öğretisi Kur'an'ın birçok yerinde yapıldığı gibi Hız. Nuh kıssasıyla da yapılmıştır.

Sonuç olarak Hız. Nuh'un tevekkül anlayışı Allah'a karşı tam güvenin doğal bir sonucudur. O, bu güveniyle yapılan zulümlere göğüs germiş ve bir an için vazifesi olan

⁴⁴⁰ Hûd, 11/41.

⁴⁴¹ Mevdûdî, II, 394.

tebliğden vazgeçmemiştir. Bu nedenle gerçek anlamda bir tevekkül anlayışının, kişinin hayattaki zorluklarla başa çıkmasında etkili olduğunu Hz. Nuh'un yaşam öyküsünden öğrenmekteyiz.

3.2.4. Merhamet

Hz. Nuh kıssasında öğretisi yapılan diğer bir değer de merhamettir, Merhamet kelimesi dilimize arapçadan geçmiş bir kavram olup rahmet kelimesinin de türemiş olduğu م-ح-ر kök harflerinden türemiş “beraberinde acınılan kişiye ihsan etmeyi getiren acıma ve şefkat” anlamında masdar olarak kullanıldığı gibi “acıma duygusuyla yapılan ihsan ve iyilik” anlamına da gelir.⁴⁴² Yaratılanlar için kullanıldığında her iki anlamda kullanılmasına karşın Allah için kullanıldığında fiili bir sıfat olarak yalnızca ihsan ve lütuf anlamında kullanılmıştır. Allah'ın Allah isminden sonra en meşhur isimleri olan “Rahman” ve “Rahim” isimleri bu iki kökten türemiştir.

İslami kaynaklara baktığımızda genel olarak merhamet kelimesi rahmet kelimesiyle özdeşleşmiş bir biçimde kullanılmış ve rahmet olarak açıklanmıştır. Türkçemize Arapçadan geçmiş olan bu ifadeler her ne kadar Arapça kaynaklarda aynı anlamda kullanılsa da Türkçede kullanım açısından bazı farklılıklar söz konusudur. Nitekim merhamet kavramını Allah ve diğer canlılar için kullanırız ancak rahmet kavramı yalnızca Allah'ın fiili bir vasfı olarak kullarına yaptığı iyilik ve lütuf manasında kullanırız.⁴⁴³ Bu bağlamda Allah'ın yarattıklarını rızıklandırması, yedirmesi, içirmesi, koruması, bağışlaması, şefkat göstermesi, tövbe edenlerin günahlarını bağışlaması, onlara merhamet duygusunu vermesi, onlara peygamber gönderilmesi gibi yaratılanların yararına olan eylem ve olgular onun rahmet ve merhametinin tezahürü olarak görülmektedir.

Merhamet kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımların bazılarında acıma duygusuna yapılan vurgu ön planda tutulurken bazılarında ise bu duygunun beraberinde gelen iyilikler ve lütuflar daha ağır basmaktadır. Bu tanımlarda ortak

⁴⁴² İsfehânî, I, 191.

⁴⁴³ Çağrııcı, “Merhamet”, *DİA*, XXIX, TDV Yay., Ankara 2004, s. 184.

vurgular acıma, yufka yüreklilik, ilgi, elem duyma, iyilik gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁴⁴⁴

Sonsuz kudret sahibi ve yarattıklarının durumlarından en mükemmel şekilde haberdar olan Allah'ın yarattıklarına karşı rahmetinden bir nebze olsun söz etmeye çalıştık. Sınırlı güçlere sahip olan yaratılanların birbirlerine karşı duydukları acıma ve merhamet duygusu ve bu duygunun sevkiyle gerçekleştirdikleri ihsan ve lütuflar elbette farklı olacaktır. Çünkü Gazzali'nin de ifade ettiği gibi bir kimsenin merhametli sayılabilmesi için yani ahlaki bir değer olarak merhametle nitelenebilmesi için kendi hür iradesiyle merhamet hissi duyduğu kişinin ihtiyacını gücü yettiğince karşılaması gerekir.⁴⁴⁵ Böyle olunca ihsan ve lütuflar değişse de merhametin duygu boyutunun her müminde olması gerekmektedir.

Ahlaki ve dini bir değer olarak merhamet, bir müminin sahip olması yegâne değerlerden biridir. Merhamet duygusu toplumsal dayanışmayı ve adaleti sağlayan bir duygudur. Dert ve üzüntü içerisinde olan kişinin derdini kendi derdi olarak kabullenmesi, üzüntüsüne ortak olup paylaşma ve ona yardımcı olmayı gerektirir. Merhamet, yaratıklardan hiç birine zulüm ve haksızlığı reva görmeyip zararlı olmayan güçsüzlerin zayıf hallerine acıyıp imdat ve yardımlarına koşmayı lazım kılar.⁴⁴⁶ Böylelikle merhamet adalet duygusunun kaynağı konumundadır. Bu duygu insanı, iyilik yapmaya, adil olmaya sevkeden bir motividir.⁴⁴⁷

Kur'ân'da merhamet değerine vurgu yapılırken müminlerin bu değeri birbirlerine öğütlemeleri gerektiği ve amel defterlerinin sağdan alacağı kişilerin (Ashabu'l-Meymene) bunlar olacağı belirtilmiştir.⁴⁴⁸ Yine Kur'ân'da muhtelif yerlerde merhamet edenlerden söz edilirken peygamberin müminlere karşı⁴⁴⁹, müminlerin birbirlerine karşı⁴⁵⁰, karı-kocanın birbirlerine karşı⁴⁵¹, evlatların anne ve babalarına karşı⁴⁵² merhametli olmaları emredilmektedir.

⁴⁴⁴ Çağrıci, "Merhamet", s. 184.

⁴⁴⁵ Ebu Hamid el-Gazzâlî, *el-Maksadu'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Husnâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut tz, s. 42; Çağrıci, "Merhamet", s. 184.

⁴⁴⁶ Hökeleli, Hayati, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 69.

⁴⁴⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay., İstanbul 1997, s. 44.

⁴⁴⁸ Beled, 90/17-18.

⁴⁴⁹ Tevbe, 9/128.

⁴⁵⁰ Fetih, 48/29.

⁴⁵¹ Hadîd, 57/27.

⁴⁵² İsrâ, 17/24.

Yukarıda belirttiğimiz gibi genelde insanlar özelde de müminler, tüm canlılara karşı özellikle hem cinsi olan insanlara karşı, toplumsallaşmanın bir gereği olarak merhametli olmalıdır. Doğal olarak bir takım kimselere karşı olan merhamet duygusu daha derinden ve şiddetli şekilde zuhur edebilir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına karşı merhameti diğer insanlara karşı duyduğu merhamet hissinden daha büyük ve elem verici olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim peygamberimiz çocuğunu bağrına basmış bir adama “ona karşı merhametlisin değil mi?” diye sorduğunda evet diyen adama “Allah’ın o çocuğa olan merhameti senin merhametinden daha fazladır” demiştir.⁴⁵³ Peygamberimiz merhametlilerin en merhametlisi olan Allah’ın merhametini bir babanın merhametiyle kıyaslayarak ebeveynlikteki merhamet duygusunun bir anlamda büyüklüğüne de işaret etmiştir.

Merhamet duygusu beynin mutluluk hormonu salgılamasında önemli bir role sahiptir. Merhamet duygusunun kişiye sağladığı bu hormon birçok psikolojik rahatsızlığın önüne geçer.⁴⁵⁴ Bu da merhamet değerinin kişinin ruh sağlığı açısından önemini ifade etmektedir.

Hz. Nuh’un kıssasında bir babanın oğluna karşı merhamet ve şefkat duygusunun belirgin bir şekilde işlendiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Nuh ve onunla birlikte iman etmiş kimselerin ilahi kurtuluşa ermeleriyle sonuçlanan tufan olayı henüz başlamıştı ki Hz. Nuh iman etmemiş olan dolayısıyla gemide yer almayan oğlunun gemide olmadığına şahit oluyor. Babalık merhamet ve şefkatinin verdiği derin duygu onu oğlunu gemiye binmesi için çağırmaya itiyor: “*Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma!*”⁴⁵⁵ Bu ayette geçen ve Hz. Nuh’un oğluna hitaben kullandığı “yavrucuğum” ifadesinin Arapça karşılığı يا بني’dir. Bu hitap ابن kelimesinin ismi taşğir kalıbıdır. Söz konusu ifadenin bu kalıpla gelmesi Hz. Nuh’un oğluna karşı duyduğu merhametin göstergesidir.⁴⁵⁶

Hz. Nuh’un buradaki asıl amacının oğlunu iman etmeye çağırdığı gerçeği göz ardı edilmeyecek kadar aşikârdır. O, oğlunu Allah’a iman etmeye dolayısıyla gemiye

⁴⁵³ Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, I-II, Mektebetü’l-Ma’ârif, Riyâd 1998, Rahmetü’l-‘Îyâl 175/377.

⁴⁵⁴ M. Faruk Bayraktar, “Şiddeti Önlemede Bir Tedbir: Çocuklara Merhamet Eğitimi”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, İstanbul 2012, s. 123-129.

⁴⁵⁵ Hûd, 11/42.

⁴⁵⁶ İbn Âşûr, XII, 76; Saîd Havva, *el-Esâs fi’t-Tefsîr*, I-XVI, çev. M. Beşir Eryarsoy-Abdüsselam Arı, Şamil Yay., İstanbul 1992, XV, 348.

binmeye davet ediyor. Yani tufan kıssasında gemi figürü iman edenler ve etmeyenleri birbirinden ayıran bir figür olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda, Hz. Nuh'un oğluna karşı merhameti Allah'ın o gemiye iman edenlerden başka kimsenin binemeyeceğine dair verdiği hükme ters değildir.

Hz. Nuh'un kavmini tebliği de şefkat ve merhamet esasına dayanmaktadır. Onun bu ilkeyi düstur edinişi kavmine karşı hitabıyla daha da belirginleşmektedir. Hz. Nuh kavmiyle gerçekleştirdiği diyaloglarda "ey kavmim!" hitabı, akrabalık duygularına hitap edip kendisinin onlardan biri olduğuna, dolayısıyla onlar için iyilik istediğine, şefkat ve merhametle muamele ettiğine, onlardan da kendisine karşı sevgi ve iyi niyet beklediğine işaret ediyordu.⁴⁵⁷

Hz. Nuh kıssasında öğretisi yapılan merhamet değeri, bu değer ile ilgili günümüzde de çoğu kez yanlış algılanan bir hususu bize bildirmektedir. Yanlış algılanan bu husus merhamet duygusuyla adalet değerine zarar verme hususudur. Nitekim kimi zaman kişilerin merhamet duygusu ile hareket ederek adaletli davranmadıkları bilinen bir husustur. Yüce Allah, oğlunun kurtulmasını dileyen Hz. Nuh kıssası ile bu yanlış algıyı bertaraf etmiş ve adaletin gerçekleşmesi noktasında kişinin merhametine esir düşmesinin cahilane bir düşünce olduğu gerçeğini vurgulamıştır.

Merhamet değerinin Hz. Nuh'un ahlakında yer edindiğini gösteren bir diğer Kur'an ayetinin meâli şöyledir:

*"Andolsun ki Nuh'u milletine gönderdik. 'Ey milletim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur; doğrusu sizin için büyük günün azabından korkuyorum' dedi."*⁴⁵⁸

Her iki ayette de Hz. Nuh, iman getirmemeleri halinde kavmine gelecek azaptan korktuğunu ifade etmiştir. Hâlbuki o, yalnızca bir elçi idi. Tek vazifesi Allah'ın buyruklarını kavmine tebliğ etmektir. Bunun haricinde kavminin iman edip etmemesi hususunda herhangi bir müdahalesi söz konusu olmayıp bu hususta kendisinin üzülmemesi gerektiği kendisine bildirilmişti:

⁴⁵⁷ Karaman ve diğerleri, III, 166.

⁴⁵⁸ Arâf, 7/59.

*“Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.”*⁴⁵⁹

Ayette de ifade edildiği gibi o, kavminin içinde bulunduğu duruma üzülmüştür. Onun bu tavrını merhametin en üst seviyesini oluşturan diğergamlık olarak ifade etmemiz mümkündür.⁴⁶⁰ Hz. Nuh, bütün peygamberler gibi kavminin hidayeti için gönülden çalışmakla beraber onların haliyle dertlenmiştir.

Peki, Hz. Nuh'un kavminin helaki için beddua etmesi merhamet değeri açısından nasıl değerlendirilebilir? Beddua merhametsizliğin göstergesi midir?

Bu sorunun cevabını iki şekilde verebiliriz. Birincisi; Hz. Nuh'un bedduası, Allah'ın Nuh kavminin helaki için hüküm verdikten sonra gerçekleşmiştir. Bu durumda bu beddua ilahi hükmün bir gereği olarak yapılmıştır. İkincisi; Nuh suresinde Hz. Nuh, kavminin helakini istemesine sebep olarak şu gerekçeyi belirtmiştir:

*“Nuh dedi ki: 'Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma. 'Doğrusu Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; sadece ahlaksız ve çok inkârcıdan başkasını doğurup yetiştirmezler.’”*⁴⁶¹

Görüldüğü üzere, Hz. Nuh 950 yıl gibi uzun bir müddet tebliğ vazifesini hakkıyla icra ettikten sonra, kavminin hidayetinden ümidini kesmiştir. Hz. Nuh, hiç değilse doğacak neslin tevhid inancını benimseyerek yetişmesi için uygun bir ortam oluşturmak istemiştir. Yani bu beddua, kavmi için beddua olsa da iman etmiş kimseler ve yeni kuşaklar için bir dua olup merhametin bir tezahürüdür.

3.2.5. Sabır

Sözlük anlamı “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak”⁴⁶² olan sabır kelimesi genel anlamda “zor zamanda kendine hâkim olmak, üzüntü, sıkıntı ve musibet karşısında dirençli olmak ve olumsuzlukları olumlu kılmak adına gösterilen metanet”

⁴⁵⁹ Hûd, 11/36.

⁴⁶⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, VII, 186; IX, 166.

⁴⁶¹ Nûh, 71/26-27.

⁴⁶² Fîrûzâbâdî, II, 65.

şeklinde tanımlanır.⁴⁶³ Kur'ân-ı Kerîm, ahlaki bir değer olan sabır konusunda titiz bir tavır gösterir. Kur'ân'a göre Allah insanları türlü musibetlerle imtihan eder. Bu musibetlere karşı sabır gösterenler ve Allah'tan geldiğine inanıp şikâyet etmekten kaçınanları lütuf, ihsan, rahmet ve ebedi bir kurtuluşa kavuşacaklardır.⁴⁶⁴ Yüce Allah, musibetlere karşı sabır gösterenlerle beraber olduğunu⁴⁶⁵, sabredenleri sevdiğini⁴⁶⁶ ve sabredenlerin karşılıksız bırakmayıp mükâfatlarını fazlasıyla vereceğini⁴⁶⁷ bildirmiştir.

Allah'ın isimlerinden olan *Sabûr* da bu kökten türemiştir. Allah'ın bu isimle adlandırılması itici hiçbir gücün onu aceleye sevk edememesi ve onu yapacağı işten engelleyip o işi erteleyememesi dolayısıyladır. Nitekim o, her şeyi yeri ve zamanı geldiğinde dilediğine uygun ve olması gerektiği gibi yapar. Onu bundan hiçbir şey alıkoyamaz. Bu bağlamda bakıldığında Allah'a isnad edilen sabır ile kula isnat edilen sabır değeri arasında fark vardır. Çünkü kulun sabretmesi demek istek ve gazap gerektiren durum karşısında kişinin dini ve akli olguları ön planda tutup arzu ve gazabına yenik düşmemesidir.⁴⁶⁸

Sabır, Kur'ân'ın azımsanmayacak şekilde üzerinde durduğu değerlerden biridir. Bunun sebebi sabır erdeminin iman açısından kişinin Allah'a olan teslimiyetinin göstergesi olmasıdır. Nitekim sabır erdemine sahip olan kişi Allah'ın iradesini, başta kendi irade ve kudreti olmak üzere bütün güç odaklarının üstünde tutar ve yaşamını da bu bilinçle yönlendirir. Bu sebeple diğer bütün değerlerde olduğu gibi Kur'ân, sabır ve iman bütünlüğünü sıkça vurgular. Nitekim Kur'ân'da, sabırla ilgili yapılan hemen hemen bütün tavsiye ve emirlerin “Ey iman edenler!” hitabıyla başlaması ve gerçek manada sabrın ancak güçlü bir imanla gerçekleşeceğini göstergesidir. Bununla birlikte insanların zarar ve hüsrana içerisinde olduğu ifade edilen bir ayette, iman edenler, amel-i sâlih işleyenler ve hakkı tavsiye edenleri istisna ettikten sonra sabırlı olup sabretmeyi birbirlerine tavsiye edenler de hüsranda olan insanlar genellemesinden istisna edilmiştir.⁴⁶⁹ Bu bağlamda İbn Kayyim el-Cevziyye imanın iki ana unsurdan oluştuğunu

⁴⁶³ Çağrıci, “Sabır”, *DİA*, XXXII, 337.

⁴⁶⁴ Bakara, 2/155-157.

⁴⁶⁵ Bakara, 2/153.

⁴⁶⁶ Âl-i İmran, 3/146.

⁴⁶⁷ Hûd, 11/115.

⁴⁶⁸ Gazzâlî, *el-Maksadu'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Husnâ*, s. 119.

⁴⁶⁹ Asr, 103/1-3.

beyan ederken bu iki unsurdan biri olarak Allah'tan gelen musibetlere ve türlü imtihanlara sabır göstermek olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁰

Sabır denilince akla ilk gelen, musibet ve belalar karşısında gösterilen metanettir. Bu anlamdaki sabır elbette doğrudur. Ancak yeterli değildir. Nitekim İslam geleneğinde sabır gösterilmesi gereken durum ve olgulardan söz edilirken musibetlere karşı gösterilen sabrın yanında dinen haram olan fiilleri yapmamaya ve bu tür eylemlerin terkinde sebat etmeye de sabrın bir çeşidi olarak bakılmıştır. Bununla birlikte farz olan şeylerin de yapılması konusunda metanetle sebat etmek de sabır kavramıyla ifade edilmiştir. Aslında bu iki sabır çeşidini de musibete sabır olarak değerlendirmemiz mümkündür. Zira farz olan şeylerin yapılması ve haramların yapılmaması her insanda var olan şeytani duyguların tetikleyicisi olan nefis için bir anlamda musibet olduğunu ifade edebiliriz.

Sabır, din duygusunun şehvet ve gazap gibi hayvanî hislere karşı direnmesidir. Bu sebeple sabır gösterme erdemine sahip olmayan kimse hayvan seviyesine inmektedir.⁴⁷¹ Böylelikle sabır, kişinin musibetlere karşı direncini arttırmasının yanında onu insani olmayan her türlü eylemlerden koruyan bir kalkan olmaktadır.

Bir değer olarak sabır kişinin hayatında birçok zorlukla başa çıkması ve başarıya ulaşma noktasında önemlidir. Çünkü sabır, sahibini, musibetler karşısında ümitsizliğe sürükleyen duygu ve düşüncelerden korur. Hayattaki zorluklara karşı direncini arttırır. Elinde olmayan olaylar karşısında temkinli davranmayı ve acizliğe düşmemesini sağlar. Kişi aynı anda pek çok olumsuzluklarla mücadele etme zorunda kaldığında ve bu olumsuzlukların sürekli devam etmesi düşünüldüğünde sabretmenin birey hayatı için vazgeçilmez olduğu bedaheten anlaşılacaktır. Bu anlamda hayatta başarılı olmanın belki de ilk ve en önemli şartının ciddi anlamda bir sabır göstermek olduğunu söyleye biliriz. Böyle bir sabır ise ancak, Allah'ın yardım ve inayetiyle gerçekleşir. Kur'ân-ı Kerîm, kişiyi mutluluğa ve başarıya kavuşturacak gerçek bir sabrın Allah'ın yardımı olmadan gerçekleşmeyeceğini şöyle ifade ediyor:

⁴⁷⁰ Yasir Abdurrahman, *Mevsû'etu'l-Ahlâk ve'z-Zuhdi ve'r-Rekâik*, I-II, Muessetu İkra', Kâhire 2007, I, 29.

⁴⁷¹ Gazzâlî, *Dinde Kırk Prensipten*, çev. Abdulhalık Duram, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2010, s. 363.

*“Ey İnananlar! Sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun, cihada hazır bulunun, Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya erişebilirsiniz.”*⁴⁷²

Sabır, Allah'a beslenen hakiki inanın, imanın, esaslı bir cephesini yansıtır niteliktedir. Bu cephe bilhassa düşmanın bitmek tükenmek bilmeyen taarruzları karşısında sığınak olarak kullanılabilir bir cephedir.⁴⁷³ Sabır kötülüğe karşı inanç kararlığıyla göğüs germektir.

Hz. Nuh'un kıssasına baktığımızda ön plana çıkan en önemli özelliğinin sabır olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu özelliği uzun bir müddet üstlendiği tebliğ sürecini, önüne çıkan güçlükler ve felaketler karşısında cesaret, azim ve kararlılıkla sürdürmesinde kendini açıkça göstermektedir. O bir yandan inatçı, ukala ve zorba olan kavmiyle olan tebliğ mücadelesini sürdürürken aynı zamanda onların türlü eziyet ve cefalarına da katlanmak zorunda bırakılmıştır. Hz. Nuh'un kavmiyle olan mücadelesini anlatırken ona uyguladıkları eziyet ve işkencelere değinmiştik. Onun bu işkencelere karşı takındığı tavır ise takdire şayandır. Nitekim o, zorbalığa misli ile mukabele etmemiştir. Yüce Allah'ın ona verdiği elçilik vazifesini layıkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de kendinden sonrakilere örnek olabilecek bir sabır örneği sergilemiştir.

Müminlerin katlanmak zorunda oldukları acılar, hiçbir zaman bedeni ıstırapla mahdut değildir. Kâfirlerin alay edişi, hakir görüşü ve suiistimali şeklinde de tezahür edebilir.⁴⁷⁴ Bu bağlamda Nuh kavminin peygamberlerine bedeni ıstıraptan öte onunla alay etmeleri ve her türlü moral ve motivasyon bozucu sözlü sataşmaları bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Hz. Nuh artık kavminin hidayetinden umudunu yitirince bu durumu rabbine şikâyet eder. Rabbim! Ben, onları gece gündüz, gizli açık her türlü davet ettim. Onlar ise elbiselerine büründüler. Kibirlendikçe kibirlendiler. Artık ben mağlup oldum, bana yardım et. Yani şu ana kadar Allah'ın yardım ve inayetiyle sabrediyordu. Şimdi ise Allah'a karşı duyduğu iman gücünün hassasiyetiyle aynı mercie yani rabbine şikâyet ediyor.

⁴⁷² Âl-i İmran, 3/200.

⁴⁷³ İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Trc. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul 199, s. 149.

⁴⁷⁴ İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 148-149.

Hız. Nuh'un yüce Allah'a olan bu yalvarış ve şikâyeti bize sabır değeri hakkında önemli bir sorunun cevabını vermektedir. Sabır değerine sahip olan kişinin karşılaştığı bela ve musibetlerden dolayı duyduğu üzüntüyü şikâyet etmesi sabır kavramına ters midir? İşte Hız. Nuh'un göstermiş olduğu bu tavır bizi bu hususta aydınlatmaktadır. Evet, aslında kişinin içinde bulunduğu durumu şikâyet etmesi sabır göstermeye ters bir durumdur. Ancak şikâyetin edildiği varlık Allah olunca bu şikâyet, sabır değerine zarar vermez. Nitekim Hız. Eyyüb içinde bulunduğu halini ve musibetini Allah'a şikâyet etmiştir. Bu bir şikâyet olarak değil bir erdem olarak gözükmektedir. Nitekim içinde bulunduğu durumu o durumun yegâne yaratıcısına iletme acziyyetini itiraf etmektir ve sığınacak tek varlığın kendisi olduğunu kabullenmektir.

3.2.6. Adalet

Hız. Nuh kıssasında öne çıkan değerlerden biri de adalet değeridir. Arapça 'a-d-l kökünden türeyen adalet veya adl, sözlükte, "doğru olmak doğru davranmak, adalet ile hükmetmek, eşitlemek, bir şeye dengi bir şeyle karşılık vermek"⁴⁷⁵ anlamına gelir. Dini ve ahlaki bir kavram olarak adl/adalet, "davranış ve hükümlerde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak ve eşit kılmak" veya "bireysel ve sosyal yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik esaslarına uygun şekilde davranmayı sağlayan bir erdem veya hukuk ilkesi"⁴⁷⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlar göstermektedir ki, bir değer olarak adalet bireyler arası negatif ayrımcılığı ortadan kaldıran ve toplumun refah ve huzuru için olmazsa olmaz bir unsurdur.

Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir.⁴⁷⁷ Adalet yalnızca sosyal bir değer olmayıp bireyin inancı ile de yakından alakası bulunan bir erdemdir. Bu nedendir ki Kur'ân'da, kişinin inancı ile alakalı bir ilke olan tevhid, adl kavramıyla ifade edilmiştir.⁴⁷⁸ Nitekim tevhid etmek Allah'ın kulları üzerinde bir hakkı olarak gözükmektedir. Bu çerçevede adaletin kişinin inancındaki itidali de ifade ettiğini belirtebiliriz.

⁴⁷⁵ İbn Manzûr, IV, 2838; İsfahânî, s. 325.

⁴⁷⁶ Çağrııcı, "Adalet", DİA, I, 341.

⁴⁷⁷ Hökeleki, s. 49.

⁴⁷⁸ İsfahânî, s. 325.

Hilmi Ziya Ülken, değerler karşılaştırmasında hakikat, adalet ve fayda üçlüsünün önemini vurguladıktan sonra bunların içerisinde zirvede adaletin bulunduğunu belirtmektedir. Çünkü adalet değerinin biri fayda öteki hakikat olmak üzere iki kanadının varlığı söz konusudur.⁴⁷⁹ Böylelikle adalet bütün değerlerin birleştiği ortak nokta olmaktadır.

Adalet, Yüce Allah'ın sevdiği ve Kur'ân'da yerine getirilmesini istediği vasıfların başında gelir:

*“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”*⁴⁸⁰

*“Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever.”*⁴⁸¹

Adalet, Allah'ın yeryüzünde uygulanmasını istediği terazidir. Adalet değeriyledir ki zayıf güçlünün yanında ezilmeyecek, haklı kimse haksızdan hakkını alacaktır.⁴⁸² Böylelikle adalet yeryüzünde dengeyi sağlayan bir mekanizmadır. Bu mekanizma işlemez hale gelirse toplumların dengeleri bozular, dolayısıyla dünyanın dengesi bozular. Bu nedendir ki Yüce Allah, yeryüzünde her zaman adaleti sağlayanların bulunduğunu belirtmektedir:

*“Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur.”*⁴⁸³

Bu ayet bize adaletin insanlar için lüzumuna ve dünya var oldukça adaletin yok olmayacağına dair ipucu vermektedir. İnsanlık dünyada var olduğu müddetçe adaleti savunan ve adaletle hükmeden bir zümre de her zaman bulunacaktır.⁴⁸⁴ Peygamberler de adaleti sağlamak adına gönderilmişlerdir.⁴⁸⁵ Bu nedenle peygamberlerin hedefi, dünyada kişisel ve sosyal anlamda adaleti tesis etmektir. Kişisel anlamda, herkesin hayatının adalet üzere inşa edilip, her ferdin düşünce, ahlâk ve münasebetlerinde

⁴⁷⁹ Ülken, s. 362.

⁴⁸⁰ Nahl, 16/90.

⁴⁸¹ Mümtehine, 60/8.

⁴⁸² İman Abdülmumin, s. 149.

⁴⁸³ Arâf, 7/181.

⁴⁸⁴ Bilmen, II, 1130.

⁴⁸⁵ Hadîd, 57/25.

mükemmel bir olgunluğa ulaşılmasıdır hedeflenen. Sosyal anlamda ise, toplum hayatının adalet ilkeleri üzerinde tesis edilerek, fert ve toplum arasında, ruhsal, ahlâkî ve maddî refah bakımından çelişkilerin değil, uyumun sağlanmasıdır.⁴⁸⁶

Adalet, toplumların dengelerini koruyan ahlakî, dini ve hukuki bir değerdir. Bu değer ise akrabalık gibi şahsi hakların üstündedir. Kur’ân öncesi cahiliye toplumunda yetimler, kadınlar, dullar, düşkünler, fakirler gibi statü bakımından toplumun alt kesimini oluşturan kesimler sürekli aşağılanmış ve hatta kendilerine hiçbir hak tanınmamıştır.⁴⁸⁷ İşte böyle bir dönemde ilahi vahyin adaletin teminine yönelik olması manidardır. Bu bağlamda ilahi vahyin adaletin gözetilmesi esasına dayandığını ifade edebiliriz. Kur’ân’da geçen şu ifadeler bu hususu vurgulamaktadır:

“Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, bükür (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”⁴⁸⁸

Bu ayette Yüce Allah, adaletin temini hususunda titizlik gösterilmesini bizlerden istemektedir. Adaletli davranmanın önündeki engel ne olursa olsun bu engelleri aşmamız ve *lillah* yani Allah için adaletli olmamız gerekmektedir. Bu bağlamda kişinin en büyük engeli olan kendi nefsi bu hususta öne çıkmaktadır. Nefis kendisine zarar gelmesini istemez. Bu nedenle kendi aleyhine olan durumlarda hak olandan sapıtabilir. Bu ayet çerçevesinde adaletin sağlanmasındaki bir diğer engel ise akrabalık bağıdır. Bu bağ kişinin kendi sevdiğine, bhusus anne ve babasına bir ayrıcalık tanınmasına neden olabilir. Adaletin sağlanmasındaki bir diğer engel ise zengin olanı koruyup fakir ve güçsüz olanı ezmeye çalışmasıdır. İşte bu ayetlerde adaletin önündeki bu engeller zikredilerek müminler uyarılmaktadır.

Kur’ân’ın bütünlüğü içerisinde baktığımızda adalet değerinin diğer değerlerle ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda iyilik⁴⁸⁹, dürüstlük, doğru sözlülük⁴⁹⁰,

⁴⁸⁶ Mevdûdî, VI, 128.

⁴⁸⁷ Reşîd Rızâ, V, 455.

⁴⁸⁸ Nisâ, 4/135.

⁴⁸⁹ Nahl, 16/90.

⁴⁹⁰ En’âm, 6/115.

güvenilirlik⁴⁹¹ değerleri bunların başlıcalarıdır. Bundan hareketle adaletin diğer değerlerin merkezinde yer edinmiş olduğunu belirtebiliriz. Öyleyse adalet olmadan hiçbir değer gerçekleşmez ya da değersizleşir.

Adalet, İslam prensiplerinin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle adaletle hükmetmek bir müminin yerine getirmesi gereken görevlerin başında gelmektedir. Düşmanına karşı bile olsa mümin bu görevi yerine getirmekle yükümlüdür.⁴⁹² Adalet kişinin düşünce, davranış, hüküm yargılarında, hak ve hukukta aleyhinde dahi olsa objektif davranmasıdır.

Hz. Nuh kıssasında da adalet değerinin çok çarpıcı bir şekilde işlendiğine şahit olmaktayız. Söz konusu kıssada adaletin gerçekleşmesine iki kesiti örnek olarak gösterebiliriz.

Birincisi, kavminin elit kesiminin, Hz. Nuh'tan iman edenleri yanından kovmasını isteyerek Ancak böyle bir durumda kendisine iman edeceklerini belirtmişlerdir. Nitekim iman edenler, statü bakımından işçi, çiftçi ve fakir kesimlerden olup toplumun alt tabakasından olan kimselerdi. Elit kesim, bu kimselerle aynı inancı paylaşamayacaklarını dolayısıyla onlarla aynı konum ve ortamda olamayacaklarını belirterek kendilerine ayrımcılık uygulanmasını istediler. Ancak onların bu isteklerine karşı Hz. Nuh'un cevabı ilahi adaletin gerçekleşmesine yönelik olmuştur:

“Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum. Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (onun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz? Ben size: “Allah'ın hazineleri benim yanımdadır” demiyorum, gaybı da bilmem. “Ben bir meleğim” de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, “Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir” diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum.”⁴⁹³

Hz. Nuh'un bu cevabı bizlere her konuda olduğu gibi eğitimde de fırsat eşitliği adaletini gözler önüne sermektedir. Kimsenin sosyal ve ekonomik konumu kendisine

⁴⁹¹ Mâide, 5/8, 95, 106; Talâk, 65/2; Nisâ, 4/32.

⁴⁹² Enver el-Baz, I, 300.

⁴⁹³ Hûd, 11/29-31.

negatif anlamda bir hak doğurmamaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi hiçbir bağ ya da statünün adaletin sağlanmasına engel olmaması gerektiğini Hz. Nuh'un bu cevabından çıkarabiliriz.

Hz. Nuh kıssasında adalet değerinin vurgulandığı bir diğer kesit şöyledir:

“Nuh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.” Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”⁴⁹⁴

Hz. Nuh Yüce Allah'tan ailesinin tufanda kurtulmasına yönelik bir söz almıştı. Ancak tufanın gerçekleştiği esnada oğlunun kurtulmaması nedeniyle Hz. Nuh, Rabbinden oğlunun ailesinden olduğunu, dolayısıyla kurtulması gerektiğini belirterek bunun nedenini sordu. Yüce Allah, bir peygamber olarak Hz. Nuh'un gerçek ailesinin iman etmemiş biyolojik oğlunun değil iman etmeleri nedeniyle müminler olduğunu bildirdi. İman etmemiş kimse, peygamberin oğlu olsa bile ilahi adaletin gerçekleşmesine engel olamaz.

Hz. Nuh'un oğluna tanınmayan imtiyaz bizlere hukukun önünde eşitlik ilkesini ifade etmektedir: Suçu işleyen kişinin ailesinin statüsü ne kadar yüksek olursa olsun cezalandırılmasından vazgeçilemez, yani istisna edilemez; hukukun karşısında herkes eşit muamele görmelidir.⁴⁹⁵

Hz. Nuh kıssasının bu kesiti, hukukta önemli bir ilke olan “bireysel sorumluluk” ilkesini açık bir delil olarak gözler önüne sermektedir. Bu kesitten hareketle şunu ifade etmemiz mümkündür: Herkes ancak kendi vebalini, kendi suçunun cezasını çekecektir. Hiç kimse, sebep olmadığı bir günahın sorumlu olmaz. Ne baba çocuğunun ne de çocuk babasının, atasının günahından sorumludur. İnsanın atasının günahkâr, şakî veya kâfir olması, kendisine zarar vermeyeceği gibi veli veya nebi olması da kendisine yarar sağlamaz. Nitekim babasının peygamber oluşu, Hz. Nuh'un kâfir oğlunu kurtaramamıştır.⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ Hûd, 11/45-46.

⁴⁹⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, IX, 200.

⁴⁹⁶ Ateş, IX, 133.

Hız. Nuh'un eşinin durumu da ilahi adalete bir 6rnek teşkil etmektedir. Nitekim kâfir olanlara 6rnek olarak g6sterilen Hız. Nuh'un eşinin, kocasına olan yakınlığı onun helakına engel olmamıştır. Bu hususla ilgili ayet şoyledir:

“Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin! Denildi.”⁴⁹⁷

Sonuç olarak Kur'ân'ın sıkça vurguladığı değerlerden biri olan adalet, inanç, tutum, davranış ve hukukta orta yolda olmak, ifrat ve tefrite kağmadan objektif bir bakışa sahip olmayı ifade etmektedir. Hak olanın geręekleřebilmesinin esas olduğu adalet değerinde maddi bağın hiçbir 6nemi yoktur. Adaletin geręekleřmesi açısından 6nemli olan bu hususun 6ęretisi Hız. Nuh kıssasında da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bir değer olarak adaletin zıddı zulümdür. Hız. Nuh kıssasında değerler eğitimi açısından olumsuz kavramları işlerken zulüm kavramından söz edeceğimizden tekrara düşmemek için burada değinmeyi uygun bulmadık.

3.3. HZ. NUH KISSASINDA EğİTİM AçISINDAN OLUMSUZLUK İFADE EDEN KAVRAMLAR

Kur'ân-ı Kerîm'de kıssalara yer verilmesinin amaçlarını açıklarken bu amağlardan birinin, Kur'ân'ın evrenselliği bağlamında, nüzul toplumuna ve kıyamete kadar hayat sahnesine gelecek tüm toplumlara ibret olmasını sağlamak olduğuna değinmiştik. İnsanlar daha 6nceki ümmetlerin düştüğü hatalara düşmeyecekler ve böylelikle dünya ve ahiret saadetine kavuşacaklardı. Biz, Hız. Nuh kıssasında olumlu değerleri ve bu değerlerin bireylere ve toplumlara sağladığı yararları tespit etmeye ęalıřtik.

şimdi de Hız. Nuh kavminin hayat sahnesinden yok olmalarına yani helakine sebep olan olumsuz tavır ve davranışları tespit etmeye ęalıřacaęız. Nitekim bu olumsuz

⁴⁹⁷ Tahrîm, 66/10.

değerleri tespit ederken, her şey zıddıyla bilinir kaidesince, bunların zıttı olan olumlu davranışlar da izaha kavuşacaktır.

Kur’ân-ı Kerîm her şeyden önce Nuh kavminin kendi yaptıkları hata ve günahlardan dolayı yok olduklarını şu mealdeki ayetle haber veriyor:

*“Onlar, günahları yüzünden suda boğuldular; ateşe sokuldular, kendilerine Allah’tan başka yardımcı bulamadılar.”*⁴⁹⁸

Nuh kavminin hataları hususunda yapılan bu genelleme daha sonra muhtelif yerlerde açıklanmıştır. Şimdi bu açıklamalarda yer alan ve eğitim açısından olumsuzluk ifade eden kavramları ele alacağız.

3.3.1. Zulüm

Arapçada karanlık anlamına gelen zulmet kelimesiyle aynı kökten türemiş olan zulüm kavramı sözlükte “bir şeyi ona ait olmayan yere koymak” anlamındadır. İslami literatürde ise “eksilterek ya da çoğaltarak bir şeyi olması gerekenin dışına itmek, sınırları çiğnemek, hak olandan batıl olana yönelme⁴⁹⁹” şeklinde tarif edilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de kıssaları geçen birçok kavmin çöküşünün ve yok olmasının asıl sebebi olarak zulüm ve zalimliklerinden söz edilir.⁵⁰⁰ Bu nedenle zulüm kavramının çok kapsamlı bir anlam örgüsüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim zulüm, helak olan kavimlerin hatalarının kapsamlı bir özeti niteliğindedir.

Zulüm kavramının Kur’ân’ın her yerinde menfi değer olarak kullanıldığını⁵⁰¹ ve Kur’âni menfi değerler içerisinde hemen hemen en önemlisi⁵⁰² olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insanlar arası olumsuz ilişkilerde kullanıldığı gibi Allah-insan ilişkisi için de bu kavramın kullanıldığını müşahade etmekteyiz. Daha da ötesi kişinin kendisine karşı yaptığı olumsuzluklar da zulüm kavramı ile ifade edilmiştir. İbn-i Teymiyye, adl ve

⁴⁹⁸ Nüh, 71/25.

⁴⁹⁹ İsfehânî,

⁵⁰⁰ Abay, s. 307.

⁵⁰¹ Abay, s. 306.

⁵⁰² İzutsu, *Kur’ân’da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 221.

zulüm kavramlarının geniş anlam sahasını “bütün iyilikler adalettir ve bütün şerler de zulümdür” sözüyle ifade etmektedir.⁵⁰³

İbn Teymiyye'nin de ifade ettiği gibi insan olmanın doğasına aykırı olan, onların huzurunu ve düzenini bozan her şey haksızlıktır. İnsanın yaptığı bu haksızlığın muhatabı Allah olunca, Kur'ân'ın da defalarca ifade ettiği gibi, bu ister ona ortak koşma olsun, ister onu inkâr etmek olsun, ister belirlemiş olduğu sınırları (hududullah) çiğnemek olsun zulümdür. İnsanların birbirlerine karşı yaptıkları her türden haksız işlemler de zulümdür.

Kur'ân'da ahlâkî bağlamdaki kullanımına göre zulüm kelimesi hak, hürriyet, eşitlik gibi konulara ilişkin olarak “haddi aşmak ve başkasının hakkını ihlâl etmek, başkasına zarar vermek” anlamını ifade eder. Şu halde bu anlamıyla zulüm dinî sorumluluğu olan, akıl sahibi varlıklara özgü bir tutum olup, Allah tarafından kesinlikle haram kılınmıştır.⁵⁰⁴

Kur'ân'da 58 sure ve 266 ayette olmak üzere toplamda 289 defa zikredilmiş olan zulüm kavramı ve türevleri; şirk, küfür, nifak, günah, insanlara yapılan haksız muamele, noksan yapmak, azap ve işkence, insan öldürmek, hırsızlık, zarar vermek, haksızlık etmek, kişinin kendi nefesine zarar vermesi, insanlara eziyet vermek vb. Allah'ın iradesine ters düşen her çeşit inanç, söz, fiil ve davranışlar için kullanılan çok yönlü bir kavramdır.⁵⁰⁵ Bu anlamlar içerisinde en fazla küfür ve şirk (200'den fazla) anlamında kullanılmıştır.⁵⁰⁶ Ancak zulüm kavramı küfür ve şirkten daha genel bir ifadedir.⁵⁰⁷ Tüm bunlardan anlaşılıyor ki bir eşyayı veya olayı Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlar (hududullah)'ın dışında yorumlamak zulümdür. Nitekim bu husus Kur'ân'da açık olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

*“...Bunlar Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlardır ve kim Allah'ın belirlemiş olduğu sınırları aşarsa kendine zulmetmiştir...”*⁵⁰⁸

⁵⁰³ Takiyyuddîn Ahmed İbn Teymiyye el-Harrânî, *Mecmû'etu'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, Dâru'l-Vefâ, Mısır 2005, XX, 47.

⁵⁰⁴ Karaman ve diğerleri, I, 126.

⁵⁰⁵ Abay, s. 305.

⁵⁰⁶ Çağrı, “Zulüm”, *DİA*, XLIV, 507-509.

⁵⁰⁷ Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2011, I, 322.

⁵⁰⁸ Talâk, 65/1.

Zulüm kavramına göre daha dar anlamlı ifadeler olsalar da Kur'ân'da, *cevr*, *bağy*, *tuğyan*, *fisk*, *udvan*, *taadi* ve *i'tida* kelimeleri ve türevleri zulüm kavramının yakın anlamlıları olarak kullanılmıştır.⁵⁰⁹

Hız. Nuh kıssasında da zulüm kavramının bu geniş anlam sahasına işaret eden kesitler mevcuttur.

*“Ben size: Allah'ın hazineleri bendedir demiyorum, görünmeyeni de bilmem, meleğim de demiyorum, hor gördüklerinize Allah iyilik vermeyecektir diyemem. İçlerinde olanı daha iyi bilen Allah'tır. Yoksa şüphesiz ben zalimlerden olurum.”*⁵¹⁰

Bu ayetten anlaşılıyor ki kişinin kendisinde bulunmayan nitelikleri iddia etmesi, yalana başvurması, başkalarını hor görmesi gibi her türlü taşkınlığı Kur'ân, zulüm kavramıyla ifade etmektedir.

Allah Teâla, Nuh kavminin zulmünü bizlere haber vererek zulmün her türlüünden uzak durmamızı emrediyor. Nuh kavminin sahip olduğu zulüm Kur'ân'ın kendi ifadesiyle birçok kavmi geride bırakacak niteliktedir. Nuh kavminin Âd ve Semûd kavimlerinden daha zalim oldukları Kur'ân'da açık bir şekilde bildirilmiştir.⁵¹¹ Daha zalimdirler çünkü yeryüzünde şirk anlamında zulmü ilk defa onlar yapmış ve kendilerinden sonraki insanlara öncülük etmişlerdir. Kim insanlar arasında kötü bir yol ihdas ederse, bu kötü yol devam ettiği müddetçe o yala başvuranların günahları da bu yolu ihdas edenlerindir.⁵¹²

Yeryüzüne Hız. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği kavimden daha zalim ve daha azgın bir kavim gelmemiştir. Hız. Nuh, onları 950 yıl davet etti. Bir asır geçip yeni nesil gelince davetini yenilerdi. Anlatıldığına göre bir adam oğlunun elini tutarak Hız. Nuh'a götürür ve şöyle derdi: “Evladım! Ben senin yaşındayken babam da beni bu adama getirirdi.” Bu şekilde Allah'ın emrini inkâr etmeyi ve sapıklıkta onun yolundan gitmeyi esas alırdı.⁵¹³

Nuh kavminin bu zulümleri en feci şekilde cezalandırılmalarına neden olmuştur. Nitekim dünya tarihinde gerçekleşmiş ve kavimlerin helak olmalarına neden olan en

⁵⁰⁹ Çağrıci, “Zulüm”, s. 507.

⁵¹⁰ Hûd, 11/31.

⁵¹¹ Necm, 53/52.

⁵¹² Müslim, Zekât 69.

⁵¹³ Taberî, XIII, 98.

büyük olayların başında tufan hadisesi gelmektedir. Zulmetmemiş çocukları bile helak eden tufan olayı, Allah nezdinde zulmün telafisi olmayacak sonuçlar doğuracağıının göstergesidir.

Menfi bir değer olarak zulmün karşıtı *adl/adalet*'tir. Adalet “davranış ve hükümlerde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak ve eşit kılmak”⁵¹⁴ gibi anlamlara gelir. Daha önce zulüm kavramının menfi değer açısından kapsama alanından söz etmiştik. Bu alanın karşıtı olan alanları adl değeri için de söz konusu edebiliriz. Bu durum bizi, ister insani ilişkiler olsun ister ilahi iradeye itaat hususunda olsun hakkaniyet ile hareket etmenin gerekliliği sonucuna ulaştırır. Adl/adalet'in zirve noktası olarak niteleyebileceğimiz⁵¹⁵ hakkaniyet herhangi bir hususta hak olanı sahibine iletme, hak olanla hükmetmektir.

Yukarıdaki tanımları dikkate aldığımızda adl/adalet, ister ahlâki ister dinî olsun tüm erdemlerin kendisinde birleştiği nokta ve en önemlisidir. Çünkü toplumun fikri yapısındaki bozukluğu da ifade eden zulmün varlığı toplumsal düzeni de etkileyerek toplumu çıkmaza iter. Bu nedenle itidal ve adalet olmadan toplum değerleri değer olmaktan çıkar ya da hiçbir değer taşımazlar.

3.3.2. Fısk

Fısk kavramı sözlükte “bir şeyi terk etmek, aşmak ve dışarı çıkmak gibi anlamlara gelmektedir. Arapçada taze hurmanın kabuğundan ve farenin deliğinden çıkması fısk kavramıyla ifade edilmektedir.⁵¹⁶ İslami literatürde ise fısk “hak yoldan çıkmak ve Allah'ın emirlerine itaatsizlik etmek”⁵¹⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Fısk direkt olarak Allah'ı inkâr etmekle gerçekleşeceği gibi onu inkâr etmeyip emirlerine isyan etmek sureti ile de gerçekleşebilir.⁵¹⁸

Kur'ân'da fısk kavramının birçok olumsuzluğu kapsayan bir yapıya sahip olduğunu müşahade etmekteyiz. Bu olumsuzlukları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

⁵¹⁴ Çağrı, “Adalet”, DİA, I, 341.

⁵¹⁵ Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 51.

⁵¹⁶ Fîrûzabadî, III, 268; Zebîdî, XXVI, 303.

⁵¹⁷ Taberî, VIII, 77; Ali Şafak, “Fısk”, DİA, TDV Yay., Ankara 1996, XIII, 37.

⁵¹⁸ Kurtubî, I, 369.

1. İslam'dan çıkararak fisk: bu anlamda fisk, Allah'a şirk koşma⁵¹⁹, Allah'ı ve peygamberini inkâr etme⁵²⁰ Allah'ın ayetlerini inkâr etme⁵²¹, Allah'ın hükümleri ile hükmetmeme,⁵²² Allah'ın göndermiş olduğu vahyi değiştirme ve nifak⁵²³ gibi inkâr çeşitlerini kapsamaktadır.

2. İslam'dan çıkarmayan fisk: Bu tür fisk haram yeme, yalan söyleme, Allah'ı hatırlamama, çokça günah işleme, kötü söz söyleme, Müslümanın canına kıyma, insan haklarını ihlal etme vb. durumları kapsamaktadır.⁵²⁴

Fısk kavramının Kur'ân'daki kullanımlarına baktığımızda küfrü de kapsadığını görmekteyiz. Bu nedenle fisk, küfürden daha genel bir kavramdır.⁵²⁵ Fısk büyük veya küçük günahları işlemekle oluşurken, küfür, inkârın bir sonucudur.

Menfi bir değer olarak fisk, Allah'ın belirlemiş olduğu hudutları aşmak demektir. Bu vasfa sahip olan kişiye de fasık denilmektedir. Kur'ân, fasık kimselerin sözlerine güvenilmemesi gerektiğini ve fasıkın getirdiği haberlerin araştırılmadan kabul edilmemesi gerektiğini bildirmektedir. Bu hususu belirten ayetin meâli şöyledir:

*“Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”*⁵²⁶

Bu ayette fıskın sosyal hayat üzerindeki olumsuz anlamda etkilerinden söz edilmektedir. Nitekim fısktan kaçınmayan bir kimsenin yalandan kaçınması beklenemez.⁵²⁷ Yalan ise bireyler arasında fitneye sebebiyet verir. Dolayısıyla fisk toplumda hukuksuzluğun önünü açarak adaletsizliği gerektirir.

Kur'ân, toplumsal düzeni bozmanın bir şekli olan iftirayı da fisk kavramıyla ifade etmektedir.

⁵¹⁹ Mâide, 5/3.

⁵²⁰ Tevbe, 9/80.

⁵²¹ Bakara, 2/99; En'âm, 6/49.

⁵²² Mâide, 5/47.

⁵²³ Tevbe, 9/67.

⁵²⁴ MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 96.

⁵²⁵ İsfahânî, s. 380.

⁵²⁶ Hucurât, 49/6.

⁵²⁷ Yazır, VI, 4456.

*“İffetli, hür kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin. İşte onlar, fasıkların kendileridir.”*⁵²⁸

Görüldüğü gibi masum kimselere iftira atanlar fasık sayılmışlar ve toplumda düzenin sağlanması adına ebediyen şahitlikleri kabul edilmemesi gerekmektedir. Böyle kimseler hem Allah katında hem insanlar katında adaletini yitirmiş kimselerdir.

Hz. Nuh kıssasında ise fisk kavramının Nuh kavminin helak edilme sebebi olarak gösterilmiştir.⁵²⁹ Nuh kavminin fasıklıkla nitelendirilmesinin birçok sebebinin bulunduğunu belirtebiliriz. Nitekim bu kavim Allah’a şirk koşma, peygamberini yalanlama, peygambere deli suçlamasında bulunup iftira atma vb. birçok olumsuzlukları barındıran bir toplumdur.

3.3.3. Kibir

Sözlükte “büyüklük” anlamına gelen kibir (kibr) “kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunması” demektir.⁵³⁰ Kur’ân’da sıkça kullanılan tekebbür ve istikbar kelimeleri de kibir kavramıyla yakın anlamlıdır. Ucb, ihtiyal, fahr, ve tefahür kelimeleri kibir kelimesiyle yakın ilişkisi bulunan kelimelerdir. Hz. Muhammed (sav), kibri veciz ve kapsamlı bir şekilde tanımladığını görmekteyiz. O, kibir olgusunu tanımlarken “kibir, hakkı çiğneyip bertaraf etmek ve insanları küçümsemektir”⁵³¹ buyurmuştur

Kibir, Kur’ân’da yerilmiş ve kişinin hidayete ermesine engel bir tavır olarak gösterilmiştir. İblis’in Hz. Âdem’e secde etmeyip Allah’ın emrine karşı gelmesi de onun kendini Hz. Âdemden daha üstün görmesinden yani kibirlenip böbürlenmesinden kaynaklandığı, Kur’ân’ın birçok yerinde dile getirilmiştir. Böylelikle insanlığın Şeytanla ezeli düşmanlığı da başlamıştır.

Bazı ayetlerde ise inkârcıların Allah’ın ayetlerine, kitabına ve dinine, peygamber ve onun tebliğleriyle Müslüman topluluk karşısındaki aşağılayıcı ve reddedici tutumları

⁵²⁸ Nûr, 24/4.

⁵²⁹ Zâriyât, 51/46.

⁵³⁰ Mustafa Çağrı, “Kibir”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXV, 562.

⁵³¹ Müslim, İman, 93.

kendilerini beğenmişlikleri olarak ifade edilmiştir. Kibir kavramıyla aynı kökten türemiş olan istikbar kavramı, bazı ayetlerde inkârcılar arasından özellikle varlıklı ve aristokrat kesimin yoksul ve zayıf çoğunluğa karşı takındığı aşağılayıcı ve baskıcı tutumu ifade etmek üzere kullanılır.⁵³² Böylelikle kibir, dinî ve ahlâki değerlerin kişinin benliğinde yer edinmesine engel bir tavır olarak gösterilmiştir.⁵³³ Nitekim kibirli kimse kendini üstün görerek doğruyu kabullenmez, kabullenmek istemez.

*“Yeryüzünde haksız yere böbürleneni ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.”*⁵³⁴

İmam Gazali, kibrin, Allah’a, peygamberlere ve diğer insanlara olmak üzere üç çeşit olduğunu söyler.⁵³⁵ Allah’a karşı yapılan kibir, kör cehaletten kaynaklanır ve bu üç çeşidin en fahiş olanıdır. Peygamberlere karşı kibir, kişinin kendisi gibi bir beşere uymak istememesinden kaynaklanır ki bu da Allah’a karşı yapılan kibre çok yakındır. Kişinin diğer insanlara karşı kibri ise kendisini diğer insanlardan üstün görmesi, böbürlenmesi, insanları küçümseyip onlara boyun eğmemesidir. İnsanlara karşı yapılan kibir de kebirden sayılmıştır ve kişinin Allah’a karşı büyüklenmesine sebep olabilmektedir. Nitekim İblis’in kibirlenmesi öncelikle kendisini Hz. Âdem’den üstün görmesindedir. Ancak bu kibri onun Allah’ın emrine itaat etmemesine sebep olmuştur.

Hz. Nuh’un gönderildiği topluma baktığımızda üç çeşit kibri görmemiz mümkündür. Nitekim onlar Hz. Nuh’a:

*“Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz.”*⁵³⁶

Sözleriyle karşılık vererek hem Allah’ın elçisini hem de ona iman eden müminleri küçümseyerek üstünlük taslamışlardır. Bu tavırlarının sonucu olarak Allah’a

⁵³² Çağrıci, “Kibir”, s. 562.

⁵³³ Gafir, 39/35.

⁵³⁴ A’raf, 7/146.

⁵³⁵ Ebu Hamid el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn*, Dâru’s-Şa’b, I-IV, Kâhire tz., III, 1949.

⁵³⁶ Hûd, 11/27.

karşı gelmişler ve büyüklenmişlerdir. Nuh kavminin Allah'a karşı kibirlendiklerini şu ayetten anlıyoruz:

*“Gerçekten de, (imana gelmeleri ve böylece) günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, (beni görmemek için) elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler.”*⁵³⁷

Nuh kavminin benliklerindeki üstünlük duygusu öncelikle onları “erazil” olarak isimlendirdikleri mümin kesime karşı tavır almalarına sebep olmuş ve bundan ötürü Allah'ın elçisinin çağrısına kulak asmamaya, hidayete kulak tıkamalarına neden olmuştur. Son olarak da Allah'a karşı gelmeye ve kibirlenmelerine yol açmıştır. Hz. Nuh, vefat ederken çocuklarına iki şeyi yapmamaları hususunu telkin etmiştir. Birincisi yıllarca mücadelesini verdiği şirk, diğeri ise insanı şirk gibi olumsuzluklara sürükleyen kibirdir.⁵³⁸ Hz. Nuh, kibirli olmanın olumsuz sonuçlarını bildiği, kavminin dini ve ahlaki bozukluğunun sebebinin kibirlerinden kaynaklandığını tespitinden dolayı çocuklarını kibirlenmekten sakınmaları hususunda ikaz etmiş olmalıdır.

Yüce Allah, Nuh kavminin inananlara karşı sergiledikleri kibirli tavır ve sözlerini bizlere aktararak psikolojik açıdan bizleri eğitmektedir. Şöyle ki, sosyal statüsü düşük olanların aşağılık duygusuna kapılmamaları gerektiğini bizlere haber vermektedir. Bu bağlamda insanın Allah katındaki değerinin beynine, gönlüne ve davranışlarına göre belirlendiği öğretilerek ruhsal çöküntüler önlenmektedir.⁵³⁹ Bu öğretinin doğal sonucu olarak da kibre karşı nasıl tavır alınması gerektiği vurgulanmış ve kişinin motivasyonunun üst düzeyde olması sağlanmak istenmiştir.

Genelde Kur'ân kıssalarının tamamında özelde de Hz. Nuh kıssasından anlıyoruz ki, böbürlenme ve kibrin her türüsü, aklın görevini yerine getirmesine engel olur ve sahibini, en açık delillere rağmen hakkı reddetmede güçlü bir direnişe sevk eder.⁵⁴⁰ Böylelikle kibir, insan aklını ele geçirerek iradesini kötü yerlerde kullanmasına sebebiyet verir. Nitekim hidayeti ve daveti kabullenmenin öncelikli şartı bir eğitici olan peygamberlerin seçilmiş olduğunu kabullenmektir. Kibir, kişiyi, diğer insanlara bahşedilen meziyetleri kabullenmemeye sevk eder. Dolayısıyla kibirli kimse, eğitime ve

⁵³⁷ Nüh, 71/7.

⁵³⁸ Gazzâlî, *İhyâ*, III, 1935.

⁵³⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, IX, 169.

⁵⁴⁰ Kadir Polater, “Kur'ân Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları”, *CÜİFD*, Sivas 2013, Cilt: XVII, Sayı: 1, s. 77.

eğitilmeye kapalı bir şahsiyete sahiptir. Bunu, Kur'ân'da kıssaları anlatılan peygamberlerin kavimleriyle olan mücadelelerinden öğrenmekteyiz.

Kibir, iyilik ve güzellikleri ortadan kaldıran, onların değerini yok eden hasletlerin başında gelmektedir. Bilgi ve tüm güzelliklerin oluşması, öncelikle alçakgönüllülüğün var olmasıyla doğru orantılıdır. Kibir bir kişinin benliğinde kol gezdiği zaman, iyi ve güzel olarak nitelediğimiz şeyler cazibesini yitirir. Çünkü kibir dolu olanı boşaltır.⁵⁴¹ Böylelikle kibir değerli olanı değersizleştirir. Buna paralel olarak da insanı insan yapan ve onu diğer varlıklardan ayıran öz değerlerini kaybetmesine neden olur.

Olumsuz bir değer olarak kibir, kendi kendine yeterli hissiyle kimseye boyun eğmeme, diğer insanlar üzerine üstün olma ve hak etmediği halde bile yüksek bir statüye ulaşma, kendisinde veya yaptığı bir işteki eksikliklerinin görülmemesi gibi insan tabiatında var olan birçok olumsuz fikir ve düşüncelerin kaynağı konumundadır. Böylelikle bu düşüncelere sahip kişi, adalet yerine zulmü, hakikat yerine yalan söylemeyi tercih eder; merhamet yerine sevgi ve şefkatten yoksun bir hayat yaşar. Alçak gönüllülikle kazanacağı erdemleri kibirlenerek yitirir.

*“Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar. Kuşkusuz dönüş Rabbinedir.”*⁵⁴²

Kur'ân, kibirli davranışları sayarken, insanlara surat asarak bakma, kendini beğenmişlik ve böbürlenerek yeryüzünde dolaşma gibi hususlara dikkat çekmekle⁵⁴³ birlikte Allah'ın kullarının niteliklerinden söz edilirken “onlar ki yeryüzünde yürürken tevazu ve vakarlı yürürler”⁵⁴⁴ ifadesiyle de tevazuun Allah katındaki değerini vurgulamıştır.

Yüce Allah, bu tür eylemleri kibrin tezahürü olarak belirtmiş, kişinin kendi gücünün sınırlarını bilerek hareket etmesi gerektiğini vurgulamış ve bu eylemleri sergileyenleri sevmediğini defalarca ifade etmiştir. Dolayısıyla kibir, Allah'ın kullarına yakıştırmadığı olumsuz bir davranıştır.

⁵⁴¹ Carlos Diaz, *Değerler Eğitiminde On Anahtar Sözcük*, Çev. Barış Yıldırım, Gün Yay., İstanbul 2009, s. 15.

⁵⁴² ‘Alak, 96/6-7.

⁵⁴³ Lokmân, 31/18; İsrâ, 17/37.

⁵⁴⁴ Furkân, 24/63.

Olumsuz bir değer olarak kibrin karşıtı tevazu yani alçak gönüllülüktür. Alçak gönüllülük, başkasına karşı gelecek ya da onun hoşuna gitmeyecek her türlü davranıştan sakınarak, onun önünde kendi benliğimizi silme yönünde bir eğilimdir. Alçak gönüllülük kendimizden daha büyük olan bir şeye bağlılığımızın farkındalığıdır.⁵⁴⁵ İnsanlar arasındaki kardeşlik duygusunun tezahürüdür.

Bir değer olarak tavazu, evrensel insan sevgisini beraberinde getiren bir erdemdir. Çünkü mütevazı kişi, sevgiye meyilli, kardeşlik ve insanların eşitliği duygusunu ön plana çıkararak bir şahsiyete sahip kimsedir.⁵⁴⁶ Buna karşın kibir, vicdanı darlaştırarak kendisinden hariç kimseleri yok saymak suretiyle yalnız kendini sever ve yalnız kendi çıkarlarını düşünür. Kendi egosunu tatmin etmek ister ve bu uğurda hiçbir eylemden kaçınmaz.

Tevazu, kişiyi, kendisini diğer insanlarla eşit addetmesine, aradaki maddi farklılıkları yok saymasına sevk eden eğilimdir. Bu eğilim kendi benliğini hiçe sayma veya küçümseme değil aksine kişinin kendi benliğinin yanında başkalarının da benliğinin olduğunu farkında olmasıdır. Bu farkındalık öze dönüştür. Kişinin kendi sınırlı gücünün farkındalığıdır.

Hız. Nuh'un şahsında tevazu örneklerine rastlamak mümkündür. Nitekim o, kendisine verilen tebliğ vazifesini yalanlayan kavmine şöyle cevap vermektedir:

*“Sakınmanızı ve böylece merhamete uğramanızı sağlamak üzere sizi uyarmak için aranızdan biri vasıtasıyla Rabbinizden size haber gelmesine mi şaşıyorsunuz?” dedi.*⁵⁴⁷

Bu ayette geçen “aranızdan biri” ifadesi Hız. Nuh'un kendisini ilahi vahye muhatap olmasının yanında kavminden bir fert olarak gösterdiğinin göstergesidir. Hız. Nuh'un bu tavrı mütevazı bir kişiliğe sahip olduğunun açık delilidir.

3.3.4. Cehalet

Hız. Nuh kıssasında değerler eğitimi açısından olumsuzluk ifade eden kavramlardan biri de cehalet kavramıdır. Kur'an'da cehalet, bütün olumsuzlukların

⁵⁴⁵ Hökeleklî, s. 112.

⁵⁴⁶ Hökeleklî, s. 119.

⁵⁴⁷ Arâf, 7/63.

kaynağı olarak gözüktür. Nitekim bilginin olmadığı ya da işe yarar bir şekilde kullanılmadığı yerde cehalet devreye girer, kişilerin ve toplumların olumsuz fikirler ve tavırlar sergilemesine neden olur. Şimdi menfi bir değer olarak cehaleti, bireylere ve topluma yönelik yansımalarını, Kur’ân perspektifinden incelemeye çalışalım.

C-h-l kökünden türeyen cehalet ve cehl kelimeleri, sözlükte bilginin zıddı demektir.⁵⁴⁸ Tükçedeki kullanımına baktığımızda bilgisizlik, tecrübesizlik ve bunlardan kaynaklanan kusur anlamında kullanıldığı gözükmektedir. Rağıb İsfahanî cehaleti üç kısma ayırmıştır.⁵⁴⁹ Birincisi, bir kimsenin bilgiden yoksun olmasıdır ki bu anlam cehaletin asıl manasıdır. İkincisi bir şeyin kendisinde bulunmayan bir duruma inanmaktır. Üçüncüsü ise bir şey hakkında ister doğru ister yanlış bilgiye sahip olsun bildiğinin aksini yapmasıdır.

Cehalet yani bir şey hakkında bilgi sahibi olmama durumu, Kur’ân’da çoğu kez yerilmiş olmasına karşın aksi olan durumlarda mevcuttur. Örneğin,

*“(Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.”*⁵⁵⁰

Ayetindeki bilmeyen kimselerden amaç durumdan haberi olmayan demektir ki burada bir yergi veya övgü söz konusu değildir.

Kur’ân’da cehalet kavramının kullanıldığı yerlere baktığımızda daha çok dini ve ahlaki olumsuzluklar için kullanıldığını müşahade etmekteyiz. Bu bağlamda müfessirler, cehaleti, Allah’ın emrine karşı isyanı gerektiren her şey şeklinde tanımlamışlar⁵⁵¹ ve genel anlamda bütün kötülüklerin cehaletten kaynaklandığını belirtmişlerdir.⁵⁵²

Hız. Musa (a.s), kavmine “Allah size bir inek kesmenizi emrediyor” dediğinde, kavminden “sen bizimle alay mı ediyorsun” cevabını alınca, o “cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım” diyerek Allah’ın vermiş olduğu bir emri sorgulayıp alay konusu

⁵⁴⁸ İbn Manzûr, I, 713.

⁵⁴⁹ İsfehânî, s. 102.

⁵⁵⁰ Bakara, 2/273.

⁵⁵¹ Taberî, VIII, 88-92.

⁵⁵² Ebû Muhammed Huseyn b. Mesud el-Beğavî, *Me’âlimu’t-Tenzîl*, I-VIII, Dâru Taybe, Riyâd h. 1409, IV, 239.

edilmesini cehalet olarak nitelemiştir.⁵⁵³ Bunun dışında bazı ayetlerde, hayır ve şerrin Allah'ın takdirinde olduğunun bilincinde olmayıp olaylar hakkında hüküm vermenin cehaletle nitelendiğine şahit oluyoruz.⁵⁵⁴

Kur'ân, cehalet kavramını yalnızca Allah ve peygamber inançları hususundaki bilgisizlikler için kullanmamıştır. Nitekim Kur'ân'da, sosyal adaletin sağlanmadığı, zengin-fakir ve zayıf-güçlü ayırımlarından kaynaklanan adalet zayıflığı, kişinin kendi istek ve arzularını ön planda tutup başkalarının haklarını ihlal etmesi gibi hususların da cahil kavimlerin bir özelliği olarak gösterilmektedir.⁵⁵⁵ Bu durumda cehaletin doğuracağı kötü sonuçlar yalnız birey hayatını değil toplumsal düzenin bozulmasını da tetikleyici bir role sahiptir. Nitekim başka bir ayette Allah Teâla, Hz. Muhammed'e af yolunu tercih etmesi gerektiğini ve insanlara iyi ve güzel olan şeyleri tavsiye etmesi gerektiğini bildirdikten sonra cahillerden yüz çevirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁵⁶ Başka bir ayette ise Allah'ın kullarının vasıfları sayılırken bu hususa dikkat çekilmiştir.⁵⁵⁷ Bu durumda insani değerlerden biri de cahillerden ve cehaletten yüz çevirmektir. Nitekim cehalet toplumları yok eden ve toplumların değerlerini değersizleştiren bir hastalıktır.

Toplumdaki ahlaki bozuklukların temeli cehalettir. Nitekim Lut kavminin ahlaki bozuklukları Kur'ân'da cehaletle ifade edilmiştir.⁵⁵⁸ Onlar, kadınların yerine erkeklerle ilişkiye girerek günümüz toplumunun da en büyük sorunlarından biri olan livat fiilini işlemişlerdir. Cehalet kaynaklı bu eylemleri onların helak olmasına neden olmuştur.

Nuh kavminin toplumsal yapısındaki yozlaşmada cehalet faktörünün önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Nitekim şirki terk etmeleri halinde Allah'ın kendilerini bağışlayacağını bildiren Hz. Nuh'u inkâr etmişlerdir. Onların bu tavırlarını cehaletin en üst noktası olarak niteleyebiliriz. Kur'ân, onların cehaletini "kör bir kavim"⁵⁵⁹ nitelemesiyle basiretlerinin kapalı olduğunu bizlere haber vermektedir.⁵⁶⁰

⁵⁵³ Bakara, 2/67.

⁵⁵⁴ Kurtubî, V, 371.

⁵⁵⁵ Râzî, XII, 16-17; Kurtubî, VIII, 43.

⁵⁵⁶ Arâf, 7/199.

⁵⁵⁷ Furkân, 24/63.

⁵⁵⁸ Neml, 27/55.

⁵⁵⁹ Arâf, 7/64; Hûd, 11/28.

⁵⁶⁰ Râzî, XV, 160.

Kördürler çünkü cehalet, insanın idrak şuurunu kapatan ve hakkın, doğrunun, faydalı olanın idrakinde olmamasına sebep olmaktadır.

Kavmi, Hz. Nuh'tan kendisine iman etmiş olanları uzaklaştırması halinde kendisine iman edeceklerini bildirdiğinde, o, kavminin bu isteğini cehalet olarak nitelemiştir.⁵⁶¹

Allah Teala'nın, Hz. Nuh'u cehaletten men ettiğini de müşahade etmekteyiz. Oğlu tufan sularında kaybolup helak olunca Allah'a, oğlunun kendi ailesinden olduğunu ve bu nedenle kurtulması gerektiğini söyleyen Hz. Nuh'un bu isteğine Allah'ın cevabı şöyle olmuştur:

*“Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”*⁵⁶²

Allah, kişinin hakikatini bilmediği bir şeyi istemesini cahillerin fiillerinden saymıştır. Hz. Nuh'u bu tür isteklerden uzak durması gerektiğini haber vermiştir.⁵⁶³ Öyleyse kişinin bir durum hakkında kesin bilgiye sahip olmaması durumunda hüküm yargısında bulunması cehalet kaynaklı bir eylemdir.

Menfi bir kavram olan cehaletin zıttı *ilim*dir. İlim veciz bir tanımla “bir şeyin ve olayın hakikatini idrak etmek” şeklinde tanımlanır.⁵⁶⁴ İlimin, daha farklı şekillerde ve farklı bakış açıları esas alınarak tanımlandığını görüyoruz. Daha kapsamlı bir tanımını yapacak olursak *ilim, araştırma ve dikkatli bir gözleme dayanan, hakikati ifade eden, cehaleti gideren, ilahi yolla bildirilen veya beşeri çaba ve tecrübeler sonucunda ortaya çıkan, dünya ve ahiret için yararlı olan, kesin ve şüphesiz gerçekliklerdir.*⁵⁶⁵

İlim kavramı ve türevleri Kur'an'da toplam 750 kere⁵⁶⁶ ve ilimle ilişkisi olan tedebbur, tefekkür, teakkül ve teemmül gibi kavramlar çokça geçmekte olup bu durum, İslam'ın ilme verdiği önemi ortaya koymaktadır. İlim kavramının Kur'an'daki bu kullanım yoğunluğu, onu, Kur'an'ın anahtar kavramı yapmaktadır. Bu nedenle

⁵⁶¹ Hüd, 11/29.

⁵⁶² Hüd, 11/46.

⁵⁶³ Zemahşerî, III, 205.

⁵⁶⁴ İsfehânî, s. 343.

⁵⁶⁵ Musa Bilgiz, “Kur'an'da İlim Kavramı”, *Diyanet İlmî Dergisi (Kur'an Özel Sayısı)*, DİB. Yay., Ankara 2012, s. 625.

⁵⁶⁶ İlhan Kutluer, “İlim”, *DİA*, XXII, 210.

Kur'ân'la ilk defa tanışan kimse bile İslam'ın ilme ve bilime verdiği değeri anlar.⁵⁶⁷ Aslına bakılırsa insanların bilgiden yoksun olduğu bir dönemde nazil olmaya başlayan Kur'ân'ın ilk inen ayetlerinin “oku” emriyle, kalemle yazı yazmanın ve bilmediklerinin insana öğretildiği gibi ilme ve bilgiye ait hususları içeren vahiylerden oluşması İslam'ın ilme ve bilgiye verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Kur'ân, insanları cehaletten kurtarmak ve hidayete erdirmesi için nazil olduğundan ilim ve bilgiye değer vermiş, ilmi ve bilgiyi öğrenmeye teşvik etmiştir. Nitekim cehaletin giderilmesi ve hidayetin gerçekleşmesi için akıl ve ilim olmazsa olmaz unsurlardır. İlim ve bilgi gibi değerler akli düşünme ile gerçekleşeceğinden akılsız varlıklardan ilim ve bilgiye yönelik bir faaliyet beklenemez. Bu nedenle akıl değeri insanları diğer varlıklardan ayırır ve insanı diğer varlıklardan daha değerli kılmaktadır. Hz. Âdem'in yaratılışından sonra kendisine eşyanın isminin öğretilmesi âdemoğlunun yaratılışının bilgi ile yoğrulduğunu göstermektedir. Esasen insanda var olan akıl ve ilim değerleri diğer bütün değerlerin anlam kazanmasına sebep olmaktadır.

Akıl değerinin insan için önemi Kur'ân'ın birçok yerinde vurgulanmaktadır. Bilenler yani doğru bilgiye sahip olanlar ile bilmeyenlerin hidayeti algılayış biçimlerinin farklı olup eşit derecede olamayacağı hususunda şu ayetlerle işaret edilir:

*“Yoksa o, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan ve Rabb'inden rahmetini uman gibi midir? De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkında düşünür.”*⁵⁶⁸

Bu ayette Yüce Allah, bilmeyi, daha doğrusu bilgiyi “farkı fark ettiren bir değer ölçüsü” olarak tayin etmektedir. Buradaki bilgi ya da bilmenin ibadetten sonra gelmesi manidardır.⁵⁶⁹ Nitekim gerçek anlamda bir ibadet anlayışı bilgi ve ilimden geçmektedir. Bu bağlamda Allah'tan en çok korkanlar ve bu korkunun gereği olarak ona en fazla itaat edenler, aklını kullanıp doğru bilgiye sahip olan âlim kullarıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki diğer bütün kavimlerde olduğu gibi Nuh kavminin sapkınlıklarının ve delalette olmalarının nedeni gerçek ilme ve bilgiye sahip olmayışlarıdır. Bu nedenle Nuh kavmi şirk gibi bir cehalete düşmüşlerdir. Hz. Nuh,

⁵⁶⁷ Bilgiz, s. 625.

⁵⁶⁸ Zümer, 39/9.

⁵⁶⁹ Bayraktar Bayraklı, “Bilgi Yüce Bir Değerdir”, <http://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-bayraktar-bayrakli/863449-bilgi-yuce-bir-degerdir>, Erişim Tarihi: 11.11.2014.

onların bu cehaletten kurtarmak ve gerçek ilme sahip olup iman etmelerini sağlamak amacıyla Allah'ın tevhidini ispatlamak adına akli delillere başvurmuştur.

“Size ne oluyor ki, Allah’a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. Allah’ın, göğü yedi kat üzerine nasıl yarattığını görmez misiniz? Aralarında aya aydınlık vermiş ve güneşin ışık saçmasını sağlamıştır. Allah sizi yerden bitirir gibi yetiştirmiştir. Sonra sizi oraya döndürür ve yine oradan çıkarır. Yeryüzünde dolaşabilmeniz, orada yollar ve geniş geçitlerden geçebilmeniz için, onu size yayan O’dur.”⁵⁷⁰

Görüldüğü gibi Hz. Nuh, Allah’a imanın gerekliliğini anlatırken akli delilleri etkin biçimde kullanmıştır. Nitekim cehalet ancak zıttı olan ilim, akıl ve doğru bilgiyle giderilebilir. Ancak onlar cehaletlerinde o kadar ısrarcıydı ki bu deliller bile fayda sağlamamıştır. Bu nedenle olsa gerektir ki Kur’ân Nuh kavmini kör toplum olarak bizlere bildirmiştir. Kur’ân, Nuh kavminin cehaletini bizlere haber vererek ibret almamızı, ilim ve bilgi değerleriyle kuşanmamızı amaçlamaktadır.

3.3.5. Hıyanet

Hz. Nuh kıssasında değerler eğitimi açısından olumsuz başka bir değer de hainlik/hıyanettir. Hıyanet veya Türkçemizdeki yaygın kullanımıyla ihanet “evlilikte, sevgide vb. şeylerde aldatma, gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme, sadakatsizlik”,⁵⁷¹ “verilen sözü ve güvenceyi gizliden bozmak suretiyle hakka aykırı davranmak”⁵⁷² şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan hareketle ihanet, karşılıklı güven esasına dayalı ilişkileri zedeleyip hanel getirmek ve güvenilirliği yitirmektir.

Hıyanet kavramı, Kur’ân’da kapsamlı bir kullanıma sahiptir. Bu vasıf, Kur’ân’da altı şekilde gelmektedir.⁵⁷³

1. Allah’a ve Resul’üne ihanet: Allah’ın ve Resul’ünün emir ve yasaklarına uymamak, iman sorumluluklarını ifa etmemek suretiyle yapılan ihanettir.⁵⁷⁴ Bu ihanet

⁵⁷⁰ Nûh, 71/13-20.

⁵⁷¹ İbn Manzûr, II, 1294; TDK. Güncel Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.11.2014.

⁵⁷² İsfahânî, 163; Zebîdî, XXXIV, 499.

⁵⁷³ Burhan Sümertaş, “Kur’ân’da Hıyanet Kavramı”, *DEÜİFD.*, İzmir 2010, sayı: XXXI, s. 205-231.

çeşidine örnek olan ayetin meali şöyledir: “*Ey iman edenler! Bile bile emanete ihanet etmek suretiyle Allah’a ve Resul’üne ihanet etmeyin.*”⁵⁷⁵

2. Müslümanların kendi nefislerine ihaneti: Günah işlemek suretiyle yapılan ihanettir. “*Oruç tuttuğunuz günlerin gecesinde hanımlarınızla cinsel ilişkide bulunmanız size helâldir. Onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah nefislerinize ihanet etmekte olduğunuzu bildi, tevbenizi kabul edip sizleri affetti...*”⁵⁷⁶

3. Anlaşmaya ihanet: “*Şüphesiz ki Allah katında canlıların en şerlisi inkâr edenler, inanmayanlardır. Onlarla bir anlaşma yapsan her defasında sözlerinden dönerler ve sorumluluk bilinci taşımazlar. Sen anlaşma yaptığın bir kavmin ihanet etmesinden endişe edersen, sen de onların yaptığı gibi anlaşmayı yüzüne çarp. Çünkü Allah, sözünde durmayan hainleri hiç sevmez.*”⁵⁷⁷

4. Gözlerin ihaneti: “*(Allah) Gözlerin ihanetini de kalplerin gizlediklerini de bilir.*”⁵⁷⁸

5. Zina iftirası anlamında ihanet: “*Bu, yokluğunda ona ihanet etmediğimi ve Allah’ın hainlerin planlarını başarıya ulaştırmadığını bilmesi içindir.*”⁵⁷⁹

6. İnkâr anlamında ihanet: “*Allah inkâr edenlere Nuh’un karısı ile Lut’un karısını örnek göstermektedir. Onlar kullarımızdan iki sâlih kulun nikâhı altındayken onlara karşı ihanet etmişlerdi. O iki peygamber Allah’tan gelen azabı onlardan savamamışlardı. Onlara “cehenneme girenlerle beraber siz de cehenneme girin” denildi.*”⁵⁸⁰

Görüldüğü gibi Hz. Nuh’un karısının ona ihaneti söz konusudur. Bazı müfessirler bu ihaneti zina olarak yorumlasalar da bu görüş kabul görmemiştir. Zira Allah, hiçbir peygamberi eşinin zina yapmasıyla imtihan etmemiştir.⁵⁸¹ Bu görüşün tersine müfessirlerin çoğunluğu, Hz. Nuh’un eşinin kendisine ihanetini inkâr yoluyla

⁵⁷⁴ Âdem Dölek, “Hadisler Işığında Hıyanetin Boyutları ve Sosyo-Kültürel Zararları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: XI, sayı: 1, s. 113-138.

⁵⁷⁵ Enfâl, 8/27.

⁵⁷⁶ Bakara, 2/187.

⁵⁷⁷ Enfâl, 8/56-58.

⁵⁷⁸ Ğâfir, 40/19.

⁵⁷⁹ Yûsuf, 12/52.

⁵⁸⁰ Tahrîm, 66/10.

⁵⁸¹ Kurtubî, XXI, 103; Taberî, XXIII, 112; Beğavî, VIII, 170; Râzî, XXX, 50.

ihamet olduğunu ifade etmişlerdir. Yani kocasının hidayetinde değil nefesine uyup delaleti tercih etmiştir.⁵⁸²

Bu ihamet inkâr yoluyla yapılan bir durum olduğu gibi aynı zamanda evlilik mahremiyetinin ihlali ile de yapılmıştır. Nitekim evlilik, karı koca ilişkilerindeki samimiyet üzerinde kurulmuş bir yapıdır. Bu yapıya zarar verecek her türlü faaliyet ihamet olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda bir hadiste “Allah katında emanetlerin büyüğü adamın eşiyle sırrını paylaşması ve eşinin de bu sırrı ifşa etmesidir”⁵⁸³ buyrulmuştur. Hz. Nuh’un eşinin de özellikle çocuklarının eğitirken babalarını kötülediği ve Hz. Nuh’a uymamalarını telkin ettiği gibi hususlar kaynaklarda sıkça vurgulanmaktadır. Aile içi ihametın yanı sıra, dışa yönelikte bir ihamet de söz konusudur. Nitekim eşi, Hz. Nuh hakkında olup biteni aile dışı ortama aktarmış ve onun hakkında delilik suçlamalarında bulunmuştur. Böylelikle bir eş olarak kocasına destek olması gerekirken mücadelesine engel olmaya çalışmıştır. Evliliklerine sadakatsizlikten yana tavır sergilemiştir.

Menfi bir değer olarak ihametın zıttı emanettir. Emanet, iman kelimesiyle aynı kökten türemiş olup bu durum iki değer arasındaki sıkı bir bağın olduğunu göstermektedir. Nitekim bir hadiste de bu iki değerden biri olmadan ötekisinin de olmayacağına şöyle değinilmiştir: “emaneti yani güvenilirliği olmayanın imanı da yoktur, sözünde durmayanın dini de yoktur.”⁵⁸⁴ Peygamberlerin sahip olması gereken bir özellik olan emanet erdemi, Hz. Muhammed’in çocukluğundan itibaren sahip olduğu bir özelliğidir. Bu sebepledir ki küçüklüğünden itibaren Muhammedu’l-Emin diye tanınmıştır.

Emanet “Güven verme, karşılıklı güven üzerine yapılan anlaşma”⁵⁸⁵ şeklinde tanımlanabilir. Günümüzde emanet, daha çok mal ve maddi olarak kullanılan bir kavram olsa da emanet yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Kişi veya kişilere ait hak bulunan her şey emanettir.⁵⁸⁶ Namusa göz dikmemek, tartıda hile yapmamak, kamuya ait mallara zara vermemek, Müslümanlara karşı samimi olup onları kandırmamak,

⁵⁸² İbn Âşûr, XXVIII, 375.

⁵⁸³ Müslim, Nikâh 123.

⁵⁸⁴ Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, I-XX, Mektebetu İbn et-Teymiyye, Kâhire tz., VIII, 296.

⁵⁸⁵ *Dini Terimler Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara 2009, s. 72.

⁵⁸⁶ Abdurrahman Hasan el-Meydanî el-Habenneke, *el-Ahlâku’l-İslâmiyye ve Ususuhâ*, I-II, Dâru’l-Kalem, Dimaşk 1999, I, 645.

iyiliği emretmek, kötülükten men etmek, Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlara riayet etmek, adaleti gözetmek gibi erdemler emanetin yani güvenilirliğin yansımalarıdır.

Kişiye tevdi edilmiş vazifeler de riayet etmesi gereken hususlar olup emanetin geniş sahasına girmektedir. Bu bağlamda işçi yapması gereken işte, memur vazifelendirilmiş olduğu görevde, hâkim hüküm verirken adaletle hüküm vermede, öğretmen eğiticiliğinde vb. sorumluluğunun farkında olmalı yani emanet sahibi olmalıdır.

Yüce Allah, gerçek anlamda iman etmiş müminlerin vasıflarını sayarken emanetlerine ve verdikleri söze riayet edenler olduklarını bildirmektedir.⁵⁸⁷ Ahlaki bir değer olarak emanet, birçok değer ile yakından ilişkilidir. Doğruluk, sabır, cesaret, iffet, vefa vb.⁵⁸⁸ Öyleyse emanet değeri kişide var olmadan diğer değerlerin kemal anlamda varlığından söz edilemez.

Hız. Nuh, peygamberlik görevini yerine getirirken görevini hakkıyla yapmaya çalışmıştır. O, gece gündüz, gizli açık kavminin hidayeti için çabalamıştır. Bu uğurda çektiği cefalar ve eziyetler kaynaklarda açıkça beyan edilmiştir. Ancak o, görevini yerine getirmek adına yılmamış emanetine riayet etmiştir. Kendi ifadesiyle o “kavmine gönderilmiş emanet sahibi bir elçi” idi.⁵⁸⁹ Peygamberlik vazifesini eksiltme ve ekleme yapmayan, hakkıyla yerine getiren, ihanet etmeyen, kandırmayan bir elçi.⁵⁹⁰ O, peygamberlik vazifesinden önce de kavmi içinde emanet ahlakı ile tanınmış biriydi.⁵⁹¹

Sonuç olarak hıyanetin, fertleri ve toplumu birbirine düşüren ahlaki bir vasıf olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim güven duygusunun yok olmasıyla huzursuzluklar oluşur. Fertlerin yerine getirmesi gerektiği sorumluluklara ihanet etmesi toplumun gelişmesini engelleyen bir faktördür. Emanet değerini benimseyen ve uygulayan fertlerden oluşan toplumlar, dinamiklerini canlı tutar ve huzur ortamını oluştururlar. Böylece bireyler dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşurlar.

⁵⁸⁷ Mu'minûn, 23/8.

⁵⁸⁸ İman Abdumumin Sa'duddîn. *El-Ahlâku fi'l-İslâm*, Mektebetu'r-Ruşd, Riyâd 2002, s. 190.

⁵⁸⁹ Şu'arâ, 26/107.

⁵⁹⁰ Kutub, V, 2607.

⁵⁹¹ Râzî, XXIV, 154; Kurtubî, XVI, 50

3.3.6. Mekr

Hz. Nuh kıssasında değerler eğitimi açısından olumsuzluk ifade eden bir diğer kavram *mekr* kavramıdır. Mekr, “kandırmaca, gizliden hile yapmak,⁵⁹² bir kimseyi hile ile amacından saptırmak, başkasının yapacağı işe engel olmak,⁵⁹³ bir kimseye zarar verecek gizli bir eylemde bulunmak ya da görünüşte faydalı olan ancak batında zarar verecek eylem yapmak⁵⁹⁴” gibi anlamlara gelir. El-Cürcani, mekr kavramını Allah ve insan için kullanımını göz önünde bulundurarak şöyle tanımlamıştır: Allah’ın mekri, emirleri yerine getirilmemesine rağmen inamdan vazgeçmemesi ve edepsizliklerine rağmen insanları helak etmemesidir. İnsanların mekri ise, hissettirmeden insanlara zarar vermesidir.⁵⁹⁵ Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere, bir kimsenin arkasından ister fiili olsun ister kavli olsun kuyusunu kazmak ve o kimseye direkt ya da dolaylı zarar verecek davranışlarda bulunup hile yapmak *mekr*dir.

Bu tanımlardan hareketle mekr veya Türkçemizdeki karşılığı ile hile, herhangi bir çıkar veya avantaj elde etmek için gerçekleştirilen, adil veya dürüstçe olmayan davranışlar bütünüdür. Bu nedenle hile, pek çok alanla ilişkisi bulunan olumsuz bir davranıştır. Uygulandığı alana bağlı olarak, çok farklı sözcükler hile ile eş anlamlı olarak veya hile yapıldığını belirtmek amacıyla kullanılır. Bunlar arasında *aldatma*, *kandırma* ve *dolandırma* sayılabilir.

Kur’ân’da mekr, hem Allah hem de insanlar için kullanılmıştır.⁵⁹⁶ Ancak her iki kullanım arasında farklılıklar bulunur. İnsanlar için kullanılan yerlerde olumsuzluk ifade etmektedir. Bazı müfessirler, Allah için kullanıldığı yerlerde olumsuz bir eylem olarak değil, insanların hilelerine karşı Allah’ın onları cezalandırılması bağlamında yorumlamışlardır.⁵⁹⁷ Yani Kur’ân’ın birçok yerinde olduğu gibi, bir edebi sanat olan müşakele sanatı olarak açıklamışlardır. Bazı müfessirler ise, Allah için kullanılan mekr ifadesini, Allah’ın, bu kötü haslete sahip kimselere misliyle karşılık vermesi olarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda, Allah’ın bir vasfı olarak mekr, mühlet verme ve görünüşte onların menfaatine olan dünya nimetlerinden istifade etmelerine izin verip

⁵⁹² Zebidî, XIV, 147; Fîrûzâbâdî, II, 134.

⁵⁹³ İsfehânî, s. 471.

⁵⁹⁴ İbn Âşûr, III, 256.

⁵⁹⁵ Cürcânî, s. 245.

⁵⁹⁶ Âl-i İmran, 3/54.

⁵⁹⁷ Ebu’l-Leyl Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Tefsîru’s-Semerkandî el-Müsemma Bahru’l-’Ulûm*, I-III, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1993, I, 271.

daha sonra oyunlarını başlarına yıkması olarak yorumlanmıştır. Nitekim insanların yaptığı mekr zulüm olarak değerlendirilirken Allah'ın fiili sıfatı olarak, adaletin bir gereğidir. Bu nedenle Allah'ın mekri mükâfat ve ceza dengesine yönelik bir uygulama olduğunu belirtebiliriz. İster Allah için ister insan için kullanılsın, mekr kavramının gizliden oyun kurma ve görünüşten farklı amaç için gerçekleştirilen eylemler için kullanıldığını ifade edebiliriz. Ancak bazen bu bir iyilik olmakta bazen de şer olabilmektedir.⁵⁹⁸

Olumsuz bir davranış olarak mekr kavramı ve mekr ile aynı anlama ya da yakın anlama gelen *keyd* ve *hud'a* kavramlarının Kur'an'ın yerdiği olumsuz davranışlardan biridir. Yüce Allah, hile yapanların yaptıkları hile ile yeryüzünde bozgunluk yapamayacaklarını ve mutlaka hilelerini bozacağını bildirmektedir.⁵⁹⁹ Böylelikle mekr/hile, cezasız kalmayacak ve kesinlikle sakınılması gereken bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Nuh kıssasında da Nuh kavminin mekrinden söz edilmektedir. Bu durumu ifade eden ayetin meali şöyledir:

*“Nuh: ‘Rabbim! Doğrusu bunlar bana başkaldırdılar ve malı, çocuğu kendisine sadece zarar getiren kimseye uydular; birbirinden büyük düzenler kurdular’ dedi.”*⁶⁰⁰

Bu ayette ifade edilen büyük düzenlerinin ne olduğu hususunda tefsir kaynaklarında farklı bilgiler yer almaktadır.

- a) Kavminin ileri gelenleri Hz. Nuh'a ve onunla beraber iman edenlere zara vermek için gizli tuzaklar kurmuşlardır. Hz. Nuh'u öldürmek için planlar yapmışlar, ona ve müminlere eziyet etmeleri için insanları kışkırtmışlardır.⁶⁰¹
- b) Mal ve çocuklarının çokluğunu kendilerini haklı göstermek için kullanmışlardır. Böylelikle zayıf kesimi kandırmışlar ve zayıf kesimden bazıları “bunlar haklı olmasalardı bu nimetlere sahip olmazlardı” demiştir.⁶⁰²

⁵⁹⁸ Veysel Güllüce, “Kur'an-ı Kerim'de Allah'a Müşâkele Yoluyla İsnad Edilen İfadelerin Değerlendirilmesi”, *AÜİFD*, Erzurum 2006, sayı: 25, s. 49-54.

⁵⁹⁹ Nahl, 16/26.

⁶⁰⁰ Nûh, 71/22.

⁶⁰¹ Zemaşerî, VI, 218; Kurtubî, XXI, 261; İbn Âşûr, XXIX, 207.

⁶⁰² Kurtubî, XXI, 261; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, XXIV, 142.

- c) Onların hileleri, etbalarına, “*Sakin ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved’den, Suvâ’dan, Yeğûs’tan, Ye’ûk’tan ve Nesr’den asla vazgeçmeyin!*”⁶⁰³ söylemek sureti ile içlerine kurt düşürmektir. Böylelikle insanları tevhide yönelmekten alı koymuşlar ve şirki aşlamışlardır. Bu nedendir ki Allah, bu sözlerini büyüklükle nitelemiştir. Çünkü tevhid, en büyük değer olduğuna göre bu değere karşı yapılan her eylem de en büyük mekrdir.⁶⁰⁴
- d) Bazı müfessirler ise buradaki mekrden amacın şirk üzere bulunmaları olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁰⁵

Evet, Hz. Nuh’un gönderildiği toplum, tevhit değerini ayaklar altına almış ve şirke düşmüşlerdi. Şirk ise Hz. Nuh ve sonraki peygamberlerin mücadele etmeleri için gönderildikleri en kötü hasletlerin başında gelir. Bu kavim yalnızca şirke düşmekle kalmamış insanları haktan yani tevhitten uzaklaştırmak için çabalamışlardır. Bunu yaparken de her türlü hileye başvurmuşlardır. Allah’ın elçisini haksız ve güçsüz çıkarmak adına ona eziyet etmişler, öldürmek için planlar kurmuşlar, insanları kışkırtmışlar ve insanların zihinlerini bulandırmaya çalışmışlardır. Bunu yapmalarındaki en büyük sebep ise otoritelerini kaybetmemek ve her zaman üstün olma eğilimleri olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bütün bunlara rağmen istedikleri ve arzu ettikleri şeyde başarılı olamamışlardır. Nitekim Yüce Allah’ın Kur’ân’ın birçok yerinde de ifade ettiği gibi o, hile kuranları cezalandırmak ve kurdukları tuzakları başlarına yıkmak anlamında, *hile kuranların en hayırlısıdır.*⁶⁰⁶ Nitekim hilelerinde başarılı olamadılar, kurdukları çeşitli düzenekler hiçbir fayda sağlamadı ve dünya tarihinin en büyük felaketi olan tufanla cezalandırıldılar.

Kur’ân’ın daha çok imanın karşıtı her türlü faaliyetler için kullandığı mekr/hile, bunun yanı sıra insanları aldatma anlamında, doğru davranmama vb. birçok olumsuz davranışlar için kullanılan bir kavramdır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin şu hadisi oldukça önem arz eder:

⁶⁰³ Nûh, 71/23.

⁶⁰⁴ Râzî, XXX, 142.

⁶⁰⁵ Kurtubî, XXI, 261.

⁶⁰⁶ Âl-i İmran, 3/54; Enfâl, 8/30.

“Peygamberimiz bir defasında Pazar yerinde bir tahıl yığınının yanından geçerken, elini bu yığının içine soktu ve parmakları ıslandı. Bunun üzerine tahıl sahibine: Bu nedir? diye sordu. Adam: Yağmurda ıslandı, ey Allah’ın Peygamberi, diye cevap verdi. Peygamberimiz: Islak kısmını üste koysan da insanlar görse olmaz mı? Bize hile yapan, bizi aldatan bizden değildir” buyurdu.”⁶⁰⁷

Sonuç olarak şunu ifade edelim ki, imanın kemale erişmesi öncelikle insanlara karşı sadakatli davranmaya ve her ne olursa olsun insanları aldatmamaya bağlıdır. Sosyal bir varlık olarak insanların mutlu ve huzurlu yaşaması öncelikle birbirlerine sadakat göstermelerine, birbirlerine her ne şekilde olursa olsun hile yapmadan dürüst davranmalarına bağlıdır. Böylelikle sadakat İslam’ın emrettiği en yüce değerler hiyerarşisinde yerini almıştır.

⁶⁰⁷ Müslim, İman, 43.

SONUÇ

Hz. Nuh kıssası insanlık tarihi için dönüm noktası denilebilecek kadar önemli bir kıssadır. Nitekim Hz. Âdem'den sonra insanlar uzun bir süre insanlığın fitratına uygunluk arz eden tevhid inancı üzere kalmışlardır. Ancak insanlar, ilk etapta şirk olarak algılanmasa da kendi elleriyle yaptıkları putlara saygıyla yaklaşmışlar ve nesiller yok olup yerine yeni nesillerin gelmesiyle birlikte bu saygı tapınmaya dönüşmüştür. Nihayet Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği toplumla birlikte bu tapınma bireysel bir sorun olmadan öteye giderek toplumsal bir sorun halini almıştır. Bu sorun yalnızca inançla sınırlı kalmayıp bireysel ve toplumsal değerler açısından da bozulmalarına yol açmıştı. Nihayet Yüce Allah, şirkle mücadele ve tevhid eğitimi için Hz. Nuh'u kavmine peygamber olarak göndermişti.

Kur'ân, hiçbir peygamberin kavmi içinde durduğu müddet hakkında bilgiye yer vermemesine karşın aynı kural Hz. Nuh için geçerli değildir. Kur'ân'ın kendi ifadesi ile Hz. Nuh, 950 yıl boyunca gece-gündüz, gizli-açık demeden hem inanç hem de ahlaki açıdan bozulmuş toplumunu eğitmeye çalışmış ve bu uğurda sözlü ve fiziki tüm işkence ve komplolara rağmen azim ve sabırla bu görevini layıkıyla ifa etmeye gayret göstermiştir. Nitekim onun bu gayreti tüm peygamberler için bir örnek teşkil ederken aynı durum Hz. Muhammed (sav) için de geçerli olmuştur.

Hz. Nuh'un bu gayretine karşılık olarak kavminin tavrı batıldan yana olmuştur. Onlar Hz. Nuh'a ve onun davetine karşı kulaklarını tıkadılar. Büyüklendikçe büyüklendiler. Zulümleri arttı. Nihayet hidayetleri için bütün yollar kapanınca Allah, az sayıda iman edenler hariç, yeryüzünde gerçekleşmiş en büyük felaket olan tufanla Nuh kavmini helak etmiştir. Hz. Nuh ve onunla birlikte inananlar kurtuldular. Böylelikle Hz. Nuh, *İkinci Âdem* olarak dünya tarihine geçmiştir. Bu durum Hz. Nuh kıssasına ayrı bir önem kazandırmıştır. Söz konusu kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim Hz. Nuh kıssası Kur'ân'da yoğun bir şekilde işlenen kıssaların başında gelmektedir.

Kur'ân'da yer alan kıssalar birer tarihi vaka olmalarından öte ibretlik yönlerinin ön planda olduğu birer olaylar silsilesidir. Kur'ân kıssalarının amacı da insanlık tarihi için birer tecrübi bilgi mahiyetinde oldukları için insanları eğitmektir. Bu eğitimle

amaçlanan şey, eğitime engel olan gereksiz ayrıntıları nakledip kıssayı gereksiz bilgilerle donatmadan, tarihin sebep-sonuç ilişkisinden hareketle geçmiş kavimlerin düştüğü hatalara muhatabın dikkatini çekmektir. Böylelikle tarihin tekerrür etmesi gerçeği ile muhatabın aynı hatalara düşmemesini sağlamak adına muhatabını içten tefekküre yöneltmektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssalar yalnızca olumsuz değerlerin birer taşıyıcısı değillerdir. Yalnızca olumsuz tutum ve davranışları aktararak muhatabını karamsarlığa itmek yerine olumlu tutum ve davranışlara da aynı ölçüde yer vermektedir. Böylelikle Kur'ân, muhatabına güzel ve çirkin, iyi ve kötü, olumlu ve olumsuz davranışlar arasında mukayese imkânı vererek eğitime ayrı bir boyut kazandırmıştır. Kur'ân, sürekli bir şekilde uyguladığı bu eğitim yöntemiyle işlenen değerleri içselleştirme adına salt birer tutum yerine bilerek, isteyerek, severek ve inanarak yapılmasını sağlayarak değerler eğitimi hususunda bizlere örnekler sunmaktadır.

Evet, Kur'ân'ın değerler eğitimi sistemi, iman ve tevhid ilkesine dayalı bir eğitim sistemini öngörmektedir. Böylelikle muhatabının değerleri inançtan soyutlanmış bir şekilde yaşaması yerine söz konusu değerleri hayatın bir parçası haline getirmesini istemektedir. Bu bağlamda Kur'ân kıssaları bu gayeyi gerçekleştirmek adına Kur'ân'ın eğitim sisteminin vazgeçilmez bir unsuru oluvermiştir.

Kur'ân kıssaları arasında Hz. Nuh kıssası ayrı bir öneme haizdir. Nitekim o ve ona iman edenler, tufanla yok olan insanlığın halifeleri olmuşlardır. Bu özelliğiyle Hz. Nuh, ikinci Âdem olarak tarihe geçmiştir.

Çalışmamızda bu önemli kıssayı değerler eğitimi açısından yorumlamaya çalıştık. Çalışmamızın neticesinde gördük ki, Hz. Nuh kıssası eğitim açısından birçok değeri barındırmaktadır.

Hz. Nuh kıssasında tespit ettiğimiz değerler ideal insan modelinin taşıması gereken dini ve ahlaki erdemlerdir. Bu erdemler Yüce Allah'ın yaratıklarının sahip olmasını istediği ve insan-ı kâmil olabilmenin formüllerini barındıran evrensel değerlerdir. Bu bağlamda Allah'ın arzu ettiği insanın şu değerlere sahip olması gerektiği sonucunu elde ettik:

- İnsanın üzerinde yaratıldığı fitrata uygunluk arz eden tevhide, yalnızca Allah'a kulluğa dayalı bir iman değerinin yanı sıra şirkten uzak bir inanç.

- Yüce Allah'ın her insanda yarattığı, insanın yaratana karşı sorumluluğun bilincinde olma eğilimi olan manevi bağışlık sistemi olarak niteleyebileceğimiz takva.
- Allah'a güvenmenin doğal bir sonucu olan, her işinde ona güvenmesi, insan olarak yaptıklarını amaç değil araç görmesi anlamına gelen tevekkül.
- Kişinin benlik duygusundan kurtulup, sosyal bir varlık olarak diğer insanlarla duygudaşlık oluşturmak adına insanların dertleriyle dertlenip onlara karşı merhamet.
- Zor zamanda kendine hâkim olmak, üzüntü, sıkıntı ve musibet karşısında dirençli olup, olumsuzlukları olumlu kılmak adına metanet göstermesi olarak tanımlayabileceğimiz sabır.
- Söz, fiil, davranış ve fikirde tarafsızlığı korumak, eşitliği sağlamak olan adalet.

Hz. Nuh kıssasında elde ettiğimiz sonuçlar yalnızca olumlu değerlerle alakalı değildir. Nuh kavminin sahip olduğu olumsuz değerler sakınılması gereken değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu olumsuz değerleri şöyle sıralayabiliriz:

- Bütün kötülükleri kapsayan, adalet değerinin zıttı olan ve eksilterek ya da çoğaltarak bir şeyi olması gerekenin dışına itmek, sınırları çiğnemek demek olan zulüm,
- Hak olanı terk etmek ve Allah'a karşı itaatsizliğin ifadesi olan fisk,
- Aklın faaliyetlerini yerine getirmesini ve bireyin olgunlaşmasını engelleyen ve kişinin üstünlük duygusuna kapılması anlamına gelen kibir,
- Toplumlardaki olumsuz davranış ve tutumların kaynağı olan cehalet,
- Güven duygusunu yok eden hıyanet,
- Bireyin çıkar ve avantajlarına esir düşüp, hakkı gizlemesi olan mekr/hile.

Hz. Nuh kıssasında tespit ettiğimiz bu değerler insanı insan yapan evrensel değerlerdir. Bu kıssa, bu değerleri içermesi açısından günümüz insanı için hayati derecede önem taşıyan mesajlar sunmaktadır. Aynı şekilde söz konusu kıssada tespit ettiğimiz olumsuz değerler de günümüz insanın problemlerini yansıtır niteliktedir.

Böylelikle Kur'ân, Hz. Nuh kıssasını bizlere anlatarak her iki değer türüne de dikkatimizi çekmektedir. İnsan hür iradesiyle hangisini tercih ederse, söz konusu kıssadaki şahsiyetler gibi muamele görecektir. Olumlu anlamdaki değerleri kabullenen ve onları uygulayan bireyler ve toplumlar, Hz. Nuh ve onunla birlikte iman edenler gibi maddi ve manevi refaha kavuşacakken, olumsuz tutum ve davranışlar sergileyenler ise dünyada ve ahirette başarısız olacaklardır.

Kur'ân kıssalarından yalnızca biri olan Hz. Nuh kıssasına yönelik tespit ve değerlendirmelerimiz Kur'ân'daki diğer kıssaların da değerler eğitimi açısından zengin muhtevası hakkında ipucu vermektedir. Bu bağlamda Kur'ân kıssaları, geçmiş millet ve insanlara ait olaylardan bahsederken bugünün insanına evrensel mahiyette örnekler sunarken olaylar ve sonuçları üzerinde düşündürerek eğitmektedir. İyi ve kötü, doğru ve yanlışları soyutlaştırarak muhatabının hangi değerleri edinmesi hangisinden uzak durması gerektiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, Kur'ân kıssaları günümüz değerler eğitimiyle aynı amaca hizmet etmektedir. Bu amaç değerlerle kuşanmış bireylerin ve toplumların eğitilerek yetiştirilmesidir. Bize düşen görev ise söz konusu kıssalar üzerinde çalışmalar yapmak ve günümüz insanının anlayacağı şekilde yorumlamaktır.

Biz de bu çalışmamızda Kur'ân kıssalarından Hz. Nuh kıssasını değerler eğitimi açısından yorumlamaya çalıştık. Bu konu bizim çalışmamızla nihayete ermeyeceği açıktır. Bu çalışmamızla, Kur'ân'nın yorumlamasına bir nebze de olsa katkı sağlayabilmişsek kendimizi bahtiyar hissedeceğiz.

BİBLİYOGRAFYA

Abay, Ahmet, *Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.

‘Abbûd, ‘Abdulğanî, *Enbiyâu’llahi ve’l-Hayâtu’l-Mu‘âsira*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kâhire 1978.

Abdul‘al, Muhammed Kutup, *Nezerâtun fî Kısasi’l-Kur’ân*, I-III, Mekke 1992.

Abdulkaki, Muhammed Fuâd, *el-Mu‘cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I-II, Dâru’l-Fikri’l-Mu‘âsır (Beyrut)-Dâru’l-Fikr (Dimaşk), 1995.

Abdulhamîd Küşk, *fî Rihâbi’t-Tefsîr*, I-XXX, el-Mektebu’l-Misriyyi’l-Hadîs, Mısır tz.

Akıncı, Âdem, “Kur’ân Kıssaları ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, sayı: 13.

-----, “Çocuk Eğitiminde Kur’ân Kıssalarının Önemi”, *SAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sakarya 2007, Sayı:14.

Aldemir, Halil, “Vahiy Öncesi Kur’ân Kıssalarının Bilinebilirliği”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun 2011, Sayı 1, c. 11.

Âlûsî, Ebu’l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu’l-Me‘ânî fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb‘i’l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, Beyrut tz.

Aruçi, Muhammed, “Ülü’l-Azm”, *DİA*, XLII, TDV Yay., Ankara 2012.

Aydın, Fuat, “Nesr”, *DİA*, XXXIII, TDV Yay., Ankara 2007.

Aydın, Mehmet Zeki; Gürler, Şebnem Akyol, *Okulda Değerler Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2012.

Ayğan, Fadıl, “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîmde Hz. Nuh: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Uluslararası Hz. Nuh ve Cûdî Dağı Sempozyumu*, Şırnak 2013, s. 45-54.

Bakioğlu, Ayşen – Silay, Nur, *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara 2013.

el-Barr, Muhammed Ali, *Allahu ve'l-Enbiyâu fi't-Tevrâti ve'l-Ahdi'l-Kadîm*, ed-Dâru'sh-Şâmiyye, Beyrut 1990.

Baş, Erdoğan, *Kur'ân Üslubu ve Tekrarlar*, Pınar Yay., İstanbul 2003.

Bayraklı, Bayraktar, Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, I-XXI, Bayraklı Yay., İstanbul 2007.

-----, "Bilgi Yüce Bir Değerdir", <http://www.haberturk.com/yazarlar/prof-dr-bayraktar-bayrakli/863449-bilgi-yuce-bir-degerdir>, Erişim Tarihi: 11.11.2014.

Bayraktar, M. Faruk, "Şiddeti Önlemede Bir Tedbir: Çocuklara Merhamet Eğitimi", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, İstanbul 2012, s. 123-129.

Bayraktar, M. Sönmez, *Kıssaların Fıkhu-Hz. Sâlih Örneği-*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YYÜSBE, Van 2009.

el-Bâz, Enver, *et-Tefsîru't-Terbeviyyu li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-III, Dâru'n-Neşr li'l-Câmi'ât, Mısır 2007.

el-Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mesud, *Me'âlimu't-Tenzîl*, I-VIII, Dâru Taybe, Riyâd h. 1409.

el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2011.

Bilgiz, Musa, "Kur'ân'da Zikir Kavramının Anlam Alanı", *AÜİFD*, 2006, sayı: 25.

-----, "Kur'ân'da İlim Kavramı", *Diyanet İlmi Dergisi (Kur'ân Özel Sayısı)*, DİB. Yay., Ankara 2012.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlîsi ve Tefsiri*, I-VIII, Bilmen Yay., İstanbul 1985.

Bolay, Süleyman Hayri, "Aşkın Değerler Buhranı", *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, DEM Yay., İstanbul 2007.

el-Buğa, Mustafa - Muhyiddin Dib Misto, *el-Vâdih fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Dimâşk 1998.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmi'ü's-Sahîh (Sahîhu'l-Buhârî)*, Dâru'l-Erkam, Beyrut tz.

-----, *el-Edebü'l-Müfred*, I-II, Thk. Semir b. Emin ez-Züheyri, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyâd 1998.

Carlos Diaz, *Değerler Eğitiminde On Anahtar Sözcük*, Çev. Barış Yıldırım, Gün Yay., İstanbul 2009.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yay., Ankara 2008.

el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VII, thk: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 1979.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Genişletilmiş İkinci Baskı, Ekin Yay., Ankara 1996.

el-Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.

Çağlayan, Ahmet, *Ahlâk Pusulası Ahlâk ve Değerler Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul 2013, s. 60.

Çağrııcı, Mustafa, "Adalet(Ahlak)", *DİA*, I, TDV Yay., Ankara 1988.

-----, "Kibir", *DİA*, TDV Yay., XXV, Ankara 2002.

-----, "Merhamet", *DİA*, XXIX, TDV Yay., Ankara 2004.

-----, "Sabır", *DİA*, XXXII, TDV Yay., Ankara 2006.

-----, "Tevekkül", *DİA*, XLI, TDV Yay., Ankara 2012.

-----, "Zulüm", *DİA*, XLIV, TDV Yay., Ankara 2013.

Çelebi, İlyas, "Şeytan", *DİA*, XXXIX, TDV Yay., Ankara 2010.

Çetiner, Bedrettin, "Mesel (Tefsir)", *DİA*, XXIX, TDV Yay., Ankara 2004.

Dartma, Bahattin, "Nûh (a.s)'un Gemisini Demirlediği Yere Dair", *Kur'ân Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1999, cilt: II, sayı: 13,14,15.

-----, "Cûdî'nin Coğrafi Konumuna Dair", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cûdî Dağı Sempozyumu*, Şırnak 2013.

Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul 2009.

-----, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul 2011.

-----, *Tefsir Usulü*, İFAV Yay., İstanbul 2012.

Demirezen, İsmail, “Hikâyeler ve Ahlâk Tasavvuru”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007.

Dini Terimler Sözlüğü, MEB Yay., Ankara 2009

Doğru, Erdiñç, “Dilbilim ve Kur'ân Çerçevesinde Bir Anlam Analizi: Resul ve Nebi Kavramları”, *Islamic University of Europa Journal of Islamic Research - İslam Araştırmaları*, 2011, cilt: IV, sayı: 2.

Dölek, Âdem, “Hadisler Işığında Hıyanetin Boyutları ve Sosyo-Kültürel Zararları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt: XI, sayı: 1, s. 113-138.

Ebû Hafs Ömer b. Ali ed-Dimaşkî, *el-Lubâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, I-XX, thk: 'Âdil Ahmed, Ali Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

Ebû Sa'de, Raûf, *el-Âlemü'l-E'cemiyyu fî'l-Kur'ân Müfesseren bi'l-Kur'ân*, I-II, Dâru'l-Hilâl, Kâhire tz.

Erdem, Ali Rıza, “Üniversite Kültüründe Önemli Bir unsur: Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, c: 1, s.4.

Eyüpoğlu, Osman, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”, *Samsun'da Kur'ân Günleri XI. Kur'ân Sempozyumu: Kur'ân ve Risalet*, 25-26 Ekim 2008/ Samsun 2009.

Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, trc. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000.

el-Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, *el-Kamûsu'l-Muhît*, I-IV, el-Matba'âtu'l-Emîriyye, Mısır h. 1301.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid, *el-Maksadu'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Husnâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut tz.

- , *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'ş-Şa'b, I-IV, Kâhire tz.
- , *Dinde Kırk Prensiptir*, çev. Abdulhalık Duram, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2010.
- el-Gazzâlî, Muhammed, *Nezerâtun fi'l-Kur'ân*, Dâru Nehdati Mısır, Mısır 2005.
- Gedikli, Fikret, *Sosyo Psikolojik Boyutları Açısından Kur'ân Kıssaları*, Selçuk Üniversitesi SBÜ (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2011.
- Gökalp, Nurten, "Kişi Olmanın Değeri ve Değerlerin Kişi Olmadaki Yeri", *DEM Dergisi*, Cilt: 12, No: 27.
- Görgün, Tahsin, "Kur'ân Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *Kur'ân Kıssalarının Anlam ve Değeri (IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu)*, 17-18 Ocak 1998, Ankara, s. 19-40.
- Güllüce, Veysel, "Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a Müşâkele Yoluyla İsnad Edilen İfadelerin Değerlendirilmesi", *AÜİFD*, Erzurum 2006, sayı: 25.
- Gündoğan, Ali Osman, "Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği", *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1998.
- "Süva'", *DİA*, XXXVIII, TDV Yay., Ankara 2010.
- Güngör, Erol, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, Ötüken Yay., İstanbul 2010.
- Gürel, Ramazan, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân'da Hz. İbrahim (as)*, Çamlıca Yay., İstanbul 2013.
- el-Habenneke, Abdurrahman Hasan el-Meydânî, *Nûh (a.s.) ve Kavmuhu fi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1990.
- , *el-Ahlâku'l-İslâmiyye ve Ususuhâ*, I-II, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1999.
- el-Hâlidî, Sallâh Abdulfettâh, *ma'a Kısasi's-Sâbikîne fi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2007.
- Şihâbuddîn Yakût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Büldân*, I-IV, Dâru Sadır, Beyrut 1977.

Hanefî el-Mihlavî, *Cibâlu'l-Enbiyâ*, Dâru Nahdati Mısır li't-Tiba'a, Mısır 1996.

Harman, Ömer Faruk, "Nûh", *DİA*, XXXIII, TDV Yay., Ankara 2007.

-----, "Tûfan", *DİA*, XLI, TDV Yay., Ankara 2012.

-----, "Yâfes", *DİA*, XLIII, TDV Yay., Ankara 2013.

Hasan Eyyüp, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kâhire 1997.

el-Hatîb, Abdulkerîm, *el-Kıyasu'l-Kur'ânî fî Mantûkihi ve Mefhûmihi*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1975.

el-Hâzin, 'Alauddîn Ali b. Muhammed el-Bağdadî, *Lûbâbu't-Te'vîl fî Ma'ânî't-Tenzîl*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

Heyet, *MEB İslam Ansiklopedisi*, I-XIII, MEB Yay., İstanbul 1978.

Hökelekli, Hayati, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus 1984.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, Dâru't-Tibâ'a ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kâhire 1997.

-----, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, Hicr Yay., Kâhire 1998.

-----, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, I-XV, Müessesetu Kurtubâ, Kâhire 2000.

İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, I-VI, Dâru'l-Ma'arif, Kâhire tz.

İbn Teymiyye, Takiyuddîn Ahmed el-Harrânî, *Mecmû'etu'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, Dâru'l-Vefâ, Mısır 2005.

İman Abdulmumin Sa'duddîn. *el-Ahlâku fî'l-İslâm*, Mektebetu'r-Ruşd, Riyâd 2002.

'İsâm Zuhd, "Usûlu'd Da'veti'l İslâmiyye fî Sûret-i Nûh", *Mu'temeru'd-Da'veti'l İslâmiyye ve Müteğeyyiratu'l Asr*, Gazze 2005.

el- İsfehânî, Râğıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, I-II, thk. Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke tz.

İzutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Trc. Selahattin AYZAZ, Pınar Yay., İstanbul 1999.

-----, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, trc. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1975.

Kara, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, (Basılmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

Karacabey, Sâlih, "Ülû'l Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri", *UIFD*, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 297-314.

Karaman, Hayrettin – Çağrıcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kafi – Gümüş, Sadrettin, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, DİB. Yay., Ankara 2007.

Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'ân'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnızkurt Yay., İstanbul 1997.

el-Kattân, Mennâ', *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu Vehbe, Kâhire 2000.

Kurt, Yaşar, *Hiz. Yusuf'un Tarihsel Hayatı ve Değerlendirme*, Araştırma Yay., Ankara 2005.

el-Kurtubî, Ebû 'Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XXIV, thk. 'Ábdullah b. 'Abdulmuhsin et-Türkî, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 2006.

Kutluer, İlhan, "İlim", *DİA*, XXII.

Kutub, Seyyid, *et-Tasvîru'l-Fennî fî'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire 2002.

-----, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-VI, Dâru's-Şurûk, Kâhire 2003.

Kuzgun, Şaban, "Hâm", *DİA*, XXV, TDV Yay., Ankara 1997.

Kaya, Remzi, "Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri", *UIFD*, 2002, c. XI, sayı: 2, s. 31-58.

-----, "Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-III*, İstanbul 2002.

Maurice Bucaille, *Kitab-ı Mukaddes, Kur'ân ve Bilim (La Bible le Coran, et la Science)*, Trc. Suat Yıldırım, T.Ö.V. Yay., İzmir 1981.

el-Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüketu ve'l-'Uyûn*, I-VI, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut tz.

el-Merâgî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâgî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985.

Mevdûdî, Ebu'l 'Alâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân- Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, I-VII, çev. Muhammed Han Kayani- Yusuf Karaca- Nazife Şişman- İsmail Bosnalı- Ali Ünal-Hamdi Aktaş, İnsan Yay., İstanbul 1986.

Mollaibrâhimoğlu, Süleyman, "Nûh (a.s.) Kıssası", *Kur'ân Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1998, cilt: I, sayı: 7, s. 56-68.

Mustafa Müslim ve diğerleri (Heyet), *et-Tefsîru'l-Mevdû'ıyyu li süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-X, Câmi'etu's-Şârika Yay., Birleşik Arap Emirliği 2010.

Mutâvi' Saîd Atiyye Ali, *el-Î'câzu'l-Kasasî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Afâki'l-Arabiyye, Kâhire 2006.

Müslim, Ebu'l-Hasen İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, I-V, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîru'n-Nesefî el-Musemmâ bi Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I-IV, thk: Seyyid Zekerıyya, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz, yy., tz.

en-Neysâbüri, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *Kıssasul-Enbiyâ (el-'Arâis)*, Mektebetu'l-Cumhûriyyeti'l-'Arabiyye, Mısır tz.

el-Ömerî, Ahmed Cemâl, *Dirâsâtun fi't-Tefsîri'l-Mevzû'ıyyi li'l-Kasasi'l-Kur'âniyyi*, Mektebetü'l-Hanci, Kâhire 1986.

Özbek, Abdullah. *Kur'ân'da Tevhid Eğitimi*, Esra Yay., İstanbul 1996.

Özkan, Ali Rafet, "Vahiyde Nuh'un Ayak İzleri", *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu (Doğubeyazıt, 2005)*, 2007.

Özler, Mevlüt, "Tevhid", *DİA*, XLI, TDV Yay., Ankara 2012.

Özdoğan, Öznur, “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine ve Yaşamına Peygamber Kıssalarının Etkisi”, *VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 2005.

Polater, Kadir, “Kur’ân Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları”, *CÜİFD*, Sivas 2013, Cilt: XVII, Sayı: 1.

Poyraz, Hakan, “Değerlerin Kuruluşu ve Yapısı”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 81-88.

er-Râzî, Muhammed Fahrudîn, *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981.

Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm el-Müştehiru bi'smi Tefsîri'l-Menâr*, I-XII, Dâru'l-Menâr, Kâhire 1947.

es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasîr*, I-III, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 2011.

-----, *en-Nübuvvetu ve'l-Enbiyâ*, Mektebetu'l-Ğazzâlî, Dimaşk 1985.

Saîd Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, I-XVI, çev. M. Beşir Eryarsoy-Abdüsselam Arı, Şamil Yay., İstanbul 1992

Sayı, Ali, “Kur’ân’da Kıssa Kavramı Üzerine”, *DEÜİFD*, İzmir 1995, IX, s. 145-196.

es-Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Tefsîru's-Semerkindî el-Müsemmâ Bahru'l-'Ulûm*, I-III, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

Serinsu, Ahmet Nedim, “Bizi Biz Yapan Değerlerimiz ve Hayatımızı Anlamlandırmadaki Rolü”, *Üçüncü 1000'e Girerken Türkiye (Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara-1999)*, TDV Yay., Ankara 2000, s. 301-318.

ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtedâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, I-XL, thk. Abdulkerîm el-'Azbavî, Matba'atu Hukûmeti Kuveyt, Kuveyt 1975.

Sinanoğlu, Mustafa, “İman”, *DİA*, TDV Yay., XII.

-----, “Şirk”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2010, XXXIX.

Sümertaş, Burhan, “Kur’ân’da Hıyânet Kavramı”, *DEÜİFED.*, İzmir 2010, sayı: XXXI.

Şa‘ban, Zekiyyuddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2001.

Şafak, Ali, “Fısk”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 1996, XIII, 37.

Şengül, İdris, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994.

-----, “Kıssa”, *DİA*, XXV, TDV Yay., Ankara 2002.

eş-Şerkâvî, Ahmed Muhammed, *el-Mer’etu fi’l-Kasasi’l-Kur’ânî*, I-II, Dâru’s-Selâm, Kâhire 2001.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu’l-Kadîr*, thk: Abdurrahman ‘Amîre, I-V, Dâru’l-Vefâ, yy., tz.

Şimşek, M. Sait, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İstanbul 1998.

-----, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, Beyan Yay., İstanbul 2001.

Tabbâre, ‘Afif ‘Abdulfettâh, *ma‘a’l-Enbiyâi fi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, Beyrut 2003.

et-Taberânî, Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, I-XX, Mektebetu İbn et-Teymiyye, Kâhire tz.

et-Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, I-XXVI, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicr Yay., Kâhire 2001

et-Tantâvî, Muhammed Seyyid, *el-Kıssa fi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, I-II, Dâru Nehdati Mısır, Mısır 1996.

Tanyu, Hikmet, “Cûdî Dağı”, *DİA*, VIII, TDV Yay., Ankara 1993.

-----, *Nuh’un Gemisi, Ağrı Dağı, Ermeniler*, Burak Yay., İstanbul 1989.

Taşpınar, İsmail, “Sâm”, *DİA*, XXXVI, TDV Yay., Ankara 2009, s. 60-61.

Temizkan, Abdullah, *Kur’ân’da Sabır (Hz. Nuh Örneği)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE., Erzurum 2012.

Topaloğlu, Bekir, “Âhîret”, *DİA*, I, TDV Yay., Ankara 1988.

Tozlu, Necmettin, Topsakal, Cem, “Avrupa Birliğine Uyum Çerçevesinde Değerler Eğitimi”, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 177-202.

Tuğral, Süleyman, *Kur’ân’da Değerler Sistemi*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008.

Tural, Sadık Kemal, *İslami Değerlerin Geleceği Sempozyumu* (1-3 Aralık 1995, Ankara), TDV Yay., Ankara 1997, s. 103-109.

Turgay, Nurettin, “Kur’ân Kıssaları”, *DÜİFD*, Diyarbakır 2000.

Türkunal, Süleyman, “Nuh’un Gemisi Ağrı’da mı, Cûdî sıradağlarında mı?”, *Milliyet Gazatesi*, 10 Eylül, 1984

Tütün, Sevgi, “Kur’ân’da Nebe ve Haber Kavramları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, cilt: I, sayı: 37, s. 267-294.

Uludağ, Süleyman, “Takva”, *DİA*, XXXIX, TDV Yay., Ankara 2010.

Usâme Muhammed Abdulazîm Hamza, *el-Kasasu’l-Kur’ânî ve Eseruhu fi İstinbâti’l-Ahkâm*, Yayınevi yok, Mısır tz.

Ülken, Hilmi Ziya, *Bilgi ve Değer*, Ülken Yay., İstanbul 2001.

Yasir Abdurrahman, *Mevsû’etu’l-Ahlâk ve ’z-Zuhdi ve ’r-Rekâik*, I-II, Muessetu İkra’, Kâhire 2007.

Yavuz, Şevket “Ved”, *DİA*, XLII, TDV Yay., Ankara 2012.

Yazıcı, Kubilay, “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Ankara 2006, sayı: XIX.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, 3. Baskı, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979.

Yıldırım, Suat, “Kur’ân-ı Kerîmde Kıssalar”, *AÜİFD*, Ankara 1979, sayı: 3, s. 37-63.

Yılmaz, Hasan, *Kur’ân’ın Konu Tertibi ve İçerik Tahlili*, Fecr Yay., Ankara 2014.

Yılmaz, Kürşad, *Eğitim Yönteminde Değerler*, Pegem Akademi Yay., Ankara 2008.

Yılmaz, Muhammet, *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri*, DEM Yay., İstanbul 2013.

ez-Zağl, Hasan Muhammed Huseyn, *Şahsiyyetu Nûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Necâh-ı Vatanîyye Üniversitesi, Filistin 2008.

ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kasım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, I-VI, thk. Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Mu'avvez, Mektebetu Abikân, Riyâd 1998.

ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu Dâri't-Turâs, I-IV, Kâhire tz.

<http://www.noslih.com/researches-section/1120-2014-07-13-11-08-09>.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Halil KILIÇ
Doğum Yeri ve Tarihi	Manisa – 29.06.1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça ve Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı, Bingöl Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	hkilic_45@hotmail.com
Tarih	30.12.2014